

Mellem problemer og konsekvenser

En komparativ analyse og beskrivelse af årsagerne til hvorfor tre instanser af teologisk principiel
kritik af Den Danske Folkekirke endte med at drage tre forskellige konsekvenser

(30 stp)

Between problems and consequences

Kandidat: 94

Vejleder: Dr. Finn Aa. Rønne

AVH501 Masteravhandling
Mastergrad i teologi og misjon

27.304 ord eksklusive forside, innholdsfortegnelse, litteraturliste og eventuelle vedlegg

Fjellhaug International University College

Forårssemesteret 2016

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	B
1 Indledning	1
1.1 <i>Emnevalg</i>	1
1.2 <i>Problemformulering</i>	2
1.3 <i>Hypotese</i>	3
2 Metode	3
2.1 <i>Kilder</i>	3
2.1.1 Udfordringer med kildematerialet	5
2.2 <i>Personlige refleksioner</i>	6
3 Forskningshistorie	8
4 Dansk kirkehistorie	11
4.1 <i>Stats- og folkekirken</i>	11
4.1.1 Det 18. århundrede	11
4.1.2 Det 19. århundrede	14
4.2 <i>Missionsforeningerne</i>	18
4.2.1 Indre Mission	18
4.2.2 Luthersk Missionsforening	19
5 Folkekirkekritik	22
5.1 <i>Niels Pedersen Grunnet</i>	22
5.1.1 Grunnets kritik af folkekirken	25
5.1.2 Sammenfatning	29
5.2 <i>Niels Ove Rasmussen Vigilius</i>	31
5.2.1 Vigilius' kritik af folkekirken	32
5.2.2 Sammenfatning	40
5.3 <i>Københavnerkirken</i>	42
5.3.1 Initiativ	42
5.3.2 Et rids af baggrundshistorie	44
5.3.3 Den negative begrundelse	45
5.3.4 Sammenfatning	53
5.4 <i>Analyse af folkekirkekritikken</i>	54
5.4.1 Kardinalproblematik	54
5.4.2 Forståelsen af de nytestamentlige formaninger	57

5.4.3 Delkonklusion I.....	61
6 Ekklesiologisk selvforståelse	63
6.1 Grunnet og den Evangelisk-lutherske Frikirke.....	65
6.1.1 Grunnets ekklesiologi	67
6.1.2 Historien om dannelsen af den Evangelisk-lutherske Frikirke.....	68
6.1.3 Sammenfatning.....	71
6.2 Niels Ove Rasmussen Vigilius	73
6.2.1 Vigilius' ekklesiologi	73
6.2.2 "Den folkekirkelige situation – hvor går vejen frem? "	75
6.2.3 Sammenfatning.....	78
6.3 Københavnerkirken	80
6.3.1 Formålet med frimenigheden.....	82
6.3.2 Frimenighed som løsning.....	83
6.3.3 Sammenfatning.....	84
6.4 Analyse af ekklesiologisk selvforståelse	86
6.4.1 Kirkens væsen	86
6.4.2 Kirkens formål.....	89
6.4.3 Delkonklusion II.....	92
7 Konklusion.....	96
8 Bibliografi	99

1 Indledning

I denne afhandling vil jeg undersøge hvad årsagen var til, at tre kritikker af Den Danske Folkekirke, som på overfladen ligner hinanden, endte tre forskellige steder. Jeg vil i første omgang undersøge hvad disse tre kritiserede Den Danske Folkekirke for og hvad de anså som værende hovedproblematikken. Derefter vil jeg undersøge deres begrundelse for denne kritik, især med fokus på deres forståelse af de nytestamentlige formaninger, som benyttes i argumentationerne. I anden omgang vil jeg forsøge at beskrive hvordan disse tre forstår sig på begrebet kirke, og hvad dennes funktion er. Dette vil jeg gøre da jeg mener at det er essentielt at få indblik i deres såkaldte ekklesiologiske selvforståelse, for at kunne udarbejde et svar på, hvorfor de valgte at benytte sig af forskellige foreliggende løsningsmodeller.

1.1 Emnevalg

Til en gudstjeneste i Københavnerkirken blev jeg spurgt af en, som ikke var kirkevant, hvad Københavnerkirken egentlig er, og hvad dens forhold til Den Danske Folkekirke er. Der er sket meget i Københavnerkirkens 15 år lange historie, men *hvad* den er – og *hvorfor* den oprindeligt opstod, er spørgsmål, som for mig, som del af den, er yderst interessante og relevante.

Københavnerkirkens historie starter officielt ved udgivelsen af debathæftet *En ny menighed – En ny mulighed*, som beskriver hvorfor en gruppe på syv mand, fra forskellige foreninger på den kristelige højrefløj, ved årtusindeskiftet, anså det som en nødvendighed at danne en evangelisk-luthersk frimighed i København, som skulle stå uden for Den Danske Folkekirkes biskoppers tilsyn. Den begrundelse som frembringes i oplægget består af positive argumenter, samt en alvorlig anklage om vranglære i folkekirken, som initiativtagerne betragter som værende begrundelse til at lægge afstand til folkekirkens biskopper, i efterfølgelse af de nytestamentlige formaninger om at lægge afstand til vranglærere. Deres argumentation fik mig til at ville undersøge validiteten af begrundelsen for denne nødvendighed og undersøge, om der er kirkehistorisk præcedens inden for danske rammer for sådan en beslutning.

Til sammenligning har jeg valgt at inddrage den evangelisk-lutherske Frikirke, som Niels Pedersen Grunnet (1827-1897) dannede i 1855. Begrundelsen for dette valg ligger i, at Grunnets kirkedannelse på mange områder ligner Københavnerkirkens, ud over det åbenlyse, at de begge anser sig som værende evangelisk-lutherske.

Som et tredje komparativt element vil jeg inddrage Niels Ove Rasmussen Vigilius (1931-2001). Hans kirkesyn er også interessant i denne sammenhæng, da hans kritik af folkekirken går på mange af de samme principper som de andres. I nogen grad kan det påstås at hans kritik af folkekirken formede den kritik, som Københavnerkirkens initiativtagere fremsatte i debatoplægget, som de udgav i år 2000. Der, hvor Vigilius skiller sig ud fra de andre, er i den konsekvens han tog af kritikken, på trods af, at han valgte at forblive i folkekirken. Desuden havde mange af Københavnerkirkens stiftere en eller form for tilknytning til ham.

Disse tre aktører i dansk kirkehistorie har således dette til fælles: En principiel teologisk kritik af folkekirken, dog at de befinder sig i forskellige tidsaldre. De bekender sig til det samme fundament, som Den Danske Folkekirke er bygget på. Og det, som primært skiller dem ad er, hvordan de har grebet problemet an, og hvilken konsekvens de valgte at tage.

I denne afhandling vil jeg fordybe mig i den kritik af Den Danske Folkekirke som Grunnet, initiativtagerne til dannelsen af Københavnerkirken samt Vigilius fremsatte. Hvor de ligner hinanden, og hvor de skiller sig ud, og igennem dette og deres kirkeforståelse, vil jeg forsøge at finde en årsag til, hvorfor de endte tre forskellige steder.

1.2 Problemformulering

Ud fra en redegørelse af Grunnets, Vigilius' og Københavnerkirkens initiativtageres forståelse af de nytestamentlige formaninger, deres pointering af det, som de opfatter som problematisk i folkekirken, og til sidst deres forståelse af kirkebegrebet, vil jeg sammenligne deres argumenter, og prøve at finde ud af det som problemformuleringen angiver:

Hvorfor endte tre tilfælde af principiel teologisk kritik af folkekirken, baseret på nytestamentlige formaninger, i tre forskellige løsningsmodeller?

1.3 Hypotese

Årsagen til, at disse tre teologisk principielle kritikker af Den Danske Folkekirke endte i tre forskellige løsningsmodeller, mener jeg, findes i essensen og argumentation af deres kritik, som på overfladen ligner hinanden, men har en væsentlig forskellig kerne. Derudover var deres *ekklesiologiske selvforståelse*, hvilket vil sige, den måde som de definerer begrebet 'kirke', og hvad dennes funktion og formål er, i den grad en årsag til at de valgte at handle som de handlede, og forklaring på resultaterne deraf.

2 Metode

For at undersøge hvorfor disse tre endte i forskellige løsningsmodeller, har jeg valgt at gribe problemet an ud fra to hovedemner, som jeg vurderer til at være de primære forskelle på forskningsobjekterne: *folkekirkekritik* og *ekklesiologisk selvforståelse*. Til at undersøge deres kritik og ekklesiologiske selvforståelse, og lave en komparativ analyse af disse, har jeg valgt at benytte mig af to analysespørgsmål til hvert afsnit:

- FOLKEKIRKEKRITIK
 - *Hvad er kardinalproblematikken i deres kritik?*
 - *Hvordan forstår de de nytestamentlige formaninger om dette?*
- EKKLESIOLOGISK SELVFORSTÅELSE
 - *Hvad konstituerer kirken?*
 - *Hvad er kirkens formål?*

I begge hovedafsnit vil jeg, primært ud fra primærkilder, redegøre for det som de tre forskningsobjekter står for, og derefter besvare analysespørgsmålene, og give en delkonklusion som et opsummerende element for afsnittet.

2.1 Kilder

Det er sparsomt hvad jeg har formået at opdrive af primærkilder om emnet, da der ikke er skrevet meget om disse. I Grunnets eget forfatterskab har især bøgerne *Hvad lærer den evangelisk-lutherske Frikirke?* (1860) og *Sendebrev til de Troende i Adspredelsen* (1898) været anvendelige. Dertil har jeg

brugt frikirkens tidsskrift, som i årene 1855-1876, med et par afbrydelser i 1862-63 og 1867-71¹, hed *En Røst i Ørken* og fra 1879-1895 hed *Frikirken, Maanedssblad for den evangelisk-lutherske Frikirke i Danmark*, som supplerende litteratur, disse har dog ikke indeholdt meget stof, som ikke står i førnævnte bøger af Grunnet. Af sekundære kilder til arbejdet med Grunnet og den evangelisk-lutherske Frikirke, har jeg brugt Niels Eric Grunnets afhandling *N. P. Grunnet og den evangelisk-lutherske Frikirke i Danmark* (1958) samt artiklen af samme forfatter *Frikirke som princip – Grunnets frimenighed* (1960), og Johannes Walther Michaels artikel *Den evangelisk-lutherske frikirke* (1954), som blev udgivet i forbindelse med frikirkens 100-års jubilæum. Dertil også almene værker om dansk kirkehistorie, især Neiiendams *Frikirker og sekter* (1927).

Til arbejdet med Vigilius har jeg begrænset mig til fire artikler som omhandler afhandlingens emne: Fra festskriftet i anledning af Vigilius' 50 års jubilæum i 1981, *Hvad lærer Bibelen og bekendelsen om kirken og embedet*, fra festskriftet i anledning af hans 60 års jubilæum i 1991, *Kirkens embede, apostolatet og det almindelige præstedømme* – og af mere kritisk karakter: *Den folkekirkelige situation – hvor går vejen hen* (1996), og *Vejen frem for Jesu Kristi kirke i vort folk* (1998), som begge to blev udgivet i artikelsamlinger i forbindelse med den forsvarsposition, som den kirkelige højrefløj indtog i forbindelse med kirkedebatten om homofilt samliv, som især fyldte meget i 90'erne. Til undersøgelsen af Vigilius har jeg dertil benyttet Flemming Kofod-Svendsens afhandling *Teologi og Konsekvens* (2014), som udførligt behandler Vigilius' teologiske virke.

Til behandlingen af Københavnerkirken foreligger debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed* (2000), som blev udgivet af initiativtagerne til frimenighedsdannelsen. I oplægget redegøres for initiativtagernes ekklesiologi, frimenighedens teologi og begrundelsen for hvorfor de så sig nødsaget til at lægge afstand til de danske biskopper. Dette hæfte er den eneste primærkilde om emnet. Til supplerende undersøgelse har jeg lavet interviews med Claus Sode Grønbæk og Henrik Bartholdy, som begge to var med i initiativgruppen og er aktive i kirken i dag. I forbindelse med dannelsen af frimenigheden

¹ Neiiendam 1927: 368

blev der skrevet artikler i flere nyhedsblade, især fra foreningerne på den kirkelige højrefløj, som jeg har gennemgået og løbende henvist til igennem afhandlingen.

2.1.1 Udfordringer med kildematerialet

Til undersøgelsen af Grunnet, hans kritik af Den Danske Folkekirke og begrundelsen for dannelsen af den evangelisk-lutherske Frikirke, er det af stor betydning at forholde sig til at situationen, både den samfundsmæssige og kirkesituationen, var ganske anderledes i midten af det 19. århundrede, i forhold til i dag. Da udvalget af kilder, som Grunnets frikirkedannelse belyses ud fra, er meget snævert, er det af stor betydning at belyse hans samtid og den indflydelse den måtte have haft. De sekundære kilder, som jeg dertil bruger i analysen, er skrevet af personer med en stærk personlig tilknytning til den evangelisk-lutherske Frikirke, og fremstiller den udpræget positivt. Det er derfor ganske vigtigt at læse disse som værende overvejende subjektive i deres beskrivelser.

Artiklerne som jeg vil belyse Vigilius' kritik af folkekirken ud fra, samt hans syn på kirke, er ikke skrevet med dette formål. Artiklerne ud fra festskrifterne *Vejen mellem afvejene* og *Hvad er vort budskab?* var oprindeligt foredrag; artiklerne fra *Missionsfolk og folkekirke* og *De kirkelige konsekvenser af folkekirkenes læremæssige krise* er udgivet med henblik på den aktuelle debat, og indeholder derfor i høj grad en direkte kritik af folkekirken. Redegørelsen for og analysen af Vigilius' folkekirkekritik og ekklesiologi, ud fra ovenfor nævnte kilder, vil derfor bære præg af, at kilderne primært henvender sig til teologer og kristne og til den kirkelige højrefløj i en stridssituation.

Ved behandlingen af stiftelsen af Københavnerkirken, vil der være en overvægt af uddannede mennesker, herunder teologer, som har forfattet de skriftlige kilder. Mest af alt individer med en dagsorden, nemlig at belyse behovet, og redegøre for deres egen stillingtagen i forhold til dannelsen af en evangelisk luthersk frimenighed. Ved brug af avis og tidsskrifter vil holdningerne og argumenterne for og imod stiftelsen af kirken komme til syne. Derfor er det af stor betydning for den objektive undersøgelse af emnet, at fastholde en kritisk indstilling overfor kilderne. Især i arbejdet med avisartikler, udgivet af foreninger, som enten var positivt eller negativt stemt overfor kirkedannelsen, er det af stor betydning at forholde sig til hvem udgiveren er, og hvilket kirkemiljø artiklens forfatter er tilknyttet.

Vedrørende de mundtlige kilder som bliver brugt i afhandlingen, er det væsentligt at bemærke at jeg, som medlem af Københavnerkirken, umuligt kan forholde mig helt neutral og objektiv. Enhver form for forsøg på at gengive kirkens historie vil bære præg af mine egne holdninger, til trods for, at jeg selv ikke var med fra starten. Dette vil være en stor udfordring, som kan behjælpes ved grundig kritik og bevidsthed omkring dette. Hos de personer, som enten var med til dannelsen eller i dag er en del af Københavnerkirken, vil det sandsynligvis komme til syne at deres svar og tilkendegivelser bærer præg af et ønske om at kirken skal fremstå positivt.

2.2 Personlige refleksioner

Som medlem af kirken har jeg et forspring i nogle af de forhold, som jeg vil forske i. Lige så meget, som dette er en ulempe for forskningens objektivitet, så er dette en fordel, da jeg inden påbegyndt forskning, har en mængde forudskendskab om kirkens struktur, dens funktioner og har været vidne til den udvikling den har været igennem de seneste to år. Derudover kommer det mig til gode, at jeg har indblik i ledelsesstrukturen, hvilket forkorter den proces, som det måtte være at finde frem til dem, som kan give indblik i de områder som er relevante for forskningen.

Uden forudskendskab til Grunnet eller den evangelisk-lutherske Frikirke, kan jeg objektivt betragte og undersøge den, uden personlig involvering. Den evangelisk-lutherske Frikirke har bevæget sig meget i sin levetid, fra Grunnets dannelse til i dag. Jeg vil i så høj grad som muligt, forsøge at forholde mig eksklusivt til Grunnets folkekirkekritik og hans ekklesiologiske selvforståelse, som svargivende på min problemformulering. Dette betyder, at jeg ikke vil undersøge Frikirkens nuværende teologi, kritik overfor folkekirken eller ekklesiologiske selvforståelse.

Vigilius var hovedarkitekten bag stiftelsen af Dansk Bibel-Institut (DBI) i 1972², og hans teologi og bibelsyn har været retningsgivende for uddannelsesstedet. Min personlige færd og teologisk baggrund fra DBI, har med stor sandsynlighed bevidst og ubevidst, i en eller anden forstand, stillet mig på

² Kofod-Svendsen 2014: 48

linje med Vigilius' teologi. Dette giver mig på den ene side en fordel i at forstå hans kritik og ekklesio-
logi, og på den anden side vanskeliggør dette en kritisk stillingtagen overfor den.

3 Forskningshistorie

Forskningen i emnet sættes ind i en sammenhæng, som er nyere dansk kirkehistorie. Siden religionsfrihedens indførelse ved Grundloven, har der eksisteret adskillige kirkeformer i Danmark. I afhandlingens sammenhæng er det især dem, som har lavet et brud med folkekirken, på trods af enighed omkring dennes fundament, som ifølge Grundloven er evangelisk-luthersk³.

Dannelsen af den evangelisk-lutherske Frikirke er yderst interessant for forskningen, da denne frikirke, som var den første som ikke stod i modsætning til folkekirkens fundament, lagde afstand til den. Frikirken er en lille kirke, men har, igennem kritik af andre, dens stringente lære og radikale position overfor den øvrige kristelige højrefløj samt folkekirken, fanget nogle forskeres interesse. Af disse vil jeg nævne præsten Michael Neiiendam, som i 1927 udgav værket *Frikirker og sekter*, hvori han beskriver den evangelisk-lutherske Frikirke og Grunnets egen historie ud fra mange af de samme primærkilder, som bliver benyttet her i afhandlingen. N. E. Grunnet, Frikirkens stifters barnebarn, skrev i 1958 et kirkehistorisk speciale i forbindelse med sin uddannelse ved det teologiske fakultet i København kaldet *Den evangelisk-lutherske Frikirke i Danmark – Dens oprettelse i 1855 til dens historie indtil 1897*. N. E. Grunnet siger om foreliggende forskning i Frikirken: *”Den evangelisk-lutherske Frikirke” historie var forud i hovedtræk fortalt af kgl. konfessionarius, Dr. teol. Michael Neiiendam i dennes værk ”Frikirker og Sekter”. Bortset herfra findes der kun ufuldstændige og til dels vrang leksikale fremstillinger af pastor N. P. Grunnets biografi og virke. Min redegørelse er skrevet på baggrund af en omfattende gennemgang af hidtil enten urørt eller i flere tilfælde ganske ukendt materiale.* ”⁴. Grunnet og frikirkedannelsen nævnes også i Emil Larsens bog *Historiske studier over kirkelige og frikirkelig brydninger* fra 1965, dog uden betydelige tilføjelser til ovenforstående værker. Efterfølgende er der ikke skrevet meget, hverken om N. P. Grunnet eller den evangelisk-lutherske Frikirke. Frikirken har i hele sin levetid

³ Grundloven af 5. juni 1849 §3: *”Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten.”*

⁴ Grunnet 1958: 72

været et af de mindste kirkesamfund i Danmark, på nær i en periode hvor der var stor tilslutning på Bornholm, hvilket til dels forklarer den faldende interesse for den.

Til arbejdet med Vigilius foreligger Flemming Kofod-Svendsens udførlige Ph.d.-afhandling fra 2014, *Teologi og konsekvens*, som skildrer Vigilius liv og virke. Kofod-Svendsens valg af emne begrundes han i manglende forskning i organisationer på den kirkelige højrefløj i Danmark, på trods af, at der er skrevet meget om mange af organisationerne⁵. Afhandlingen omhandler blandt andet Vigilius' kirkesyn og forhold til folkekirken, som redegøres for ud fra artikler i forskellige aviser og tidsskrifter. Udover Kofod-Svendsens arbejde med Vigilius, med særligt henblik på hans folkekirkekritik og ekklesiologi, foreligger der ikke nogen forskning.

Mikkel Vigilius' Ph.d.-afhandling udkom i 2005 i lettere bearbejdet udgave under titlen *Kirke i Kirken*. Denne afhandling omhandler hvordan kristne i Skandinavien i løbet af de seneste 200 år har samlet sig, og i sidste ende udforsket og banet vej for nye forsamlingsformer⁶. Afhandlingen giver en gennemført gennemgang af historien bag og udviklingen i de danske missionsforeninger Indre Mission (IM), Luthersk Mission (LM) og Evangelisk Luthersk Missions (ELM) ekklesiologiske selvforståelse og forhold til folkekirken. Denne afhandling skildrer blandt andet den tradition, som både Grunnet, Vigilius og Københavnerkirkens initiativtagere i en eller anden grad blev del af.

Vedrørende undersøgelsen af Københavnerkirken findes der ikke nogen forskning i denne. Frimenigheden er endnu relativt ny og var oprindeligt knyttet til LM, som få år forinden havde åbnet op for mulighed for frimenighedsdannelse inden for organisationen; Københavnerkirken var i denne sammenhæng blot en af flere, til trods for, at den havde en løsere tilknytning end de andre. Af materiale om Københavnerkirken foreligger der dog artikler, primært udgivet af foreningerne på den kirkelige højrefløj. Det mest omfattende forskningsarbejde som er gjort om emnet, er Mogens S. Mogensens

⁵ Kofod-Svendsen: 4

⁶ Vigilius 2005: 13-14

artikel *Københavnerkirken – en frimenighed med relationer til Luthersk Mission*, som udkom i *Ny Mission* i 2013. I artiklen beskriver Mogensen frimenighedens tilblivelse og begrundelsen herfor, forankret i debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed*. Dertil beskrives tilstanden og aktiviteter i kirken ved artiklens tilblivelse ud fra interviews.

I form af at være en frimenighed indgår Københavnerkirken i en større forskningssammenhæng inden for dansk kirkehistorie. Frimenighedsordningen er historisk set primært blevet brugt af grundtvigianere, med et ønske om at kunne organisere sig under friere rammer end hvad valgmenighedsloven tillader, men dog uden at bryde alle forbindelser til folkekirken. Ud over grundtvigianerne har andre grupperinger gjort brug af denne ordning, blandt andet LM fra 1997. Ved Københavnerkirkens stiftelse havde den tilknytning til LM, og indgår derfor i denne gruppering. Da jeg i denne afhandling fokuserer på, hvorfor de ovenfor nævnte tre forskningsobjekter endte i tre forskellige løsningsmodeller, har jeg undladt at foretage en dybdegående undersøgelse af historien bag og forskningen i de foreliggende løsningsmodeller, men i stedet belyse dem som værende tilgængelige valgmuligheder for forskningsobjekterne.

De punkter som forbinder disse tre forskningsobjekter er ikke før blevet belyst eller afprøvet, derfor skrives denne afhandling på forholdsvis ukendt territorium. Den komparative analyse af forskningsobjekternes kritik af Den Danske Folkekirke og deres ekklesiologiske selvforståelse, er ligeledes ny for forskningen og baner vej for undersøgelse af disse forhold imellem andre kirker, menigheder og enkeltpersoner, som har gjort sig gældende i dansk kirkehistorie.

4 Dansk kirkehistorie

For at give et overblik over den historiske kontekst, som afhandlingens emne omsluttet af, vil jeg i dette afsnit i korte træk skildre relevante begivenheder og paradigmeskift i dansk kirkehistorie siden pietismen så dagens lys i Danmark, med særligt henblik på kritisk stillingtagen overfor stats- og folkekirken.

4.1 Stats- og folkekirken

Kristendommen har altid været et statsligt anliggende i Danmark, lige fra dens indførelse; ved tilknytningen til den katolske kirke; igennem reformationen og ved religionsfrihedens indførelse, hvor den førværende *statskirke* erstattet med *folkekirken*, hvilket begrundes i, at ved grundlovens vedtagelse hørte flertallet af befolkningen til den.

Igennem tiderne har der altid været kritikere, modstandere og fortalere for en adskillelse af stat og kirke, men frem til i dag tilhører størstedelen af Danmarks befolkning stadig folkekirken. Danmarks statistik påviser at 76,9% af befolkningen er medlemmer af Den Danske Folkekirke pr. 1. januar 2016.

4.1.1 Det 18. århundrede

I tiden efter reformationens indførelse i Danmark blev der, fra kirkens side, lagt en hel del kræfter i at holde fast ved den nye kristendomsforståelse, hvis primære fjende var den katolske tradition, dernæst andre reformationsteologers lære, som vandt hævd i Europa og i nabonationerne. Statsmagten gjorde brug af censurbestemmelser og tvang, for at opnå dette i "*Den rette læres periode*"⁷. Det lykkedes staten at fastholde den evangelisk-lutherske lære, som også blev den beskrivelse som folkekirken fik, ved Grundlovens vedtagelse.

⁷ Lausten 1999: 49-59

4.1.1.1 Pietismen

Knap 160 år efter at Martin Luther (1483-1546) fremførte sine 99 teser, udgav den tyske præst Philipp Jacob Spener (1635-1705) det lille skrift *Pia desideria* (1675), som fik stor indflydelse for eftertiden⁸. I Speners *Fromme ønsker* hævdede han, at kirken var i en elendig åndelig tilstand. Han fremsatte dertil forslag til en række tiltag, som kunne forbedre tilstanden, heriblandt mere udbredelse af Guds ord, praktisering af det almene præstedømme, betoning af omvendelsens betydning og troens frugter⁹. Spener bliver kaldt 'pietismens fader'¹⁰ og 'den lutherske kristenheds anden reformator'¹¹.

Pietismen udartede sig i forskellige retninger. Teologen August Hermann Franckes (1663-1727) pietistiske idéer fik en anden karakter end Speners, med særlig vægtlægning på den personlige omvendelse og beviserne for denne, som udmøntede sig i gode gerninger¹², denne retning blev kaldt *den hallenske pietisme* eller *franckiske pietisme*. Grev Nikolaus von Zinzendorf (1700-1760) stod for udformningen af en gren af pietismen, hvor vægtlægningen lå på individets oplevelse af Kristi lidelser på korset og forsoningsglæden ved hans blod¹³. Fælles for pietismen var betydningen af det personlige kristenliv og erfaring¹⁴, denne retning blev kaldt *den herrnhutiske pietisme*. En tredje retning inden for pietismen, *den radikale pietisme* eller *den kirkefjendske pietisme*, stod lægen Johann Konrad Dippel (1673-1734) og teologen Gottfried Arnold (1666-1700) i spidsen for, disse tog helt afstand fra kirken, som de anså som død¹⁵.

⁸ Lausten 1987: 170; Lausten 1999: 59

⁹ Lausten 1999: 59; Vigilius 1996: 15-16

¹⁰ Lausten 1987: 170; Lausten 1997: 200; Lausten 1999: 59;

¹¹ Vigilius 1996: 16; Lausten 1997: 200

¹² Lausten 1997: 201; Lausten 1999: 60

¹³ Lausten 1997: 203-204; Lausten 1999: 60

¹⁴ Lausten 1997: 202

¹⁵ Lausten 1987: 171-173; Lausten 1997: 206; Lausten 1999: 61

Fællesskabet mellem dem som var blevet 'omvendte' eller 'genfødte', fyldte meget inden for alle pietistens retninger. Vægtlægningen på den personlige tro førte til en anskuelse af de andre, som værende 'uomvendte'. Deraf opstod fællesskabet af 'de omvendte' som en *ekklesiola in ekklesia*¹⁶. På trods af oprettelsen af små kredse inden for den store kirke, var det dog kun den radikale pietisme, som i sit væsen var direkte kirkefjendsk.

Pietismen fandt sin vej til Danmark omkring begyndelsen af det 18. århundrede, dette skete især ved tilbagevendelsen af teologer, som havde studeret ved tyske universiteter. I første omgang viste den sig ved at præster og lægfolk samledes i grupper om bøn, salmesang og personlige vidnesbyrd, i tråd med Speners fromme ønsker. Disse forsamlinger blev kaldt konventikler.

Den radikale pietisme gjorde sig tidligt gældende i Danmark af den sønderjyske præst Otto Lorenzen Strandiger (~1650-1724), som udtrykte sig meget kraftigt imod statskirken og den offentlige gudstjeneste, og mente at de troende burde skille sig ud¹⁷. Han udtrykte ikke blot sine tanker i Sønderjylland, men også i København, hvor han havde været på besøg¹⁸. Strandiger blev suspenderet fra sit embede på grund af "sværmeriske idéer" og i sidste ende udstødt af kirken og landsforvist¹⁹.

I de københavnske konventikler fik den radikale pietismes budskab gode vækstvilkår, da studenter fra Tyskland optrådte og delte Gottfried og Arnolds tanker²⁰. Statskirken reagerede på, at den radikale pietisme havde stukket næsen frem og slog ned på den.

På trods af den statslige modstand mod denne gren af pietismen, var både hoffet og kongehuset ganske positivt indstillet overfor den hallensiske pietisme, som også kaldes *den statskirkelige pietisme*.

¹⁶ Lausten 1997, 202

¹⁷ Lausten 1997: 61

¹⁸ Lausten 1997: 61

¹⁹ Lausten 1987: 172

²⁰ Lausten 1987: 172

Indføringen af denne, uden udskejelser til sværmeri eller radikalitet, blev indført ved hjælp af *konventikelpakaten* (1741), som forbød lægfolket at samles uden sognepræstens tilstedeværelse eller godkendelse²¹.

4.1.2 Det 19. århundrede

Kirken i det 19. århundrede bar i høj grad præg af rationalismen. Lausten skriver: *"Karakteristisk nok kaldes præsterne "religionslærere", menigheden kaldes "tilhørere", prædikenerne kaldes "åndelige taler", salmer kaldes "sange" og kirkerne "templer".*"²². Denne fornuftliggørelse af befolkningen og kirken førte til, at præsterne, især på landet, anså deres opgave for værende oplysende og belærende for sognebørnene – ikke blot i forhold til kristenlivet og Bibelen, men også i andre henseende, som for eksempel landbrug, hygiejne, økonomi og så videre²³. Individualiseringen, som havde fundet sted i det 18. århundrede og som i det 19. stadig modnedes, fik lægfolket til at kritisk vurdere præsternes forkyndelse. Denne kritiske vurdering af præsterne og den rationalistiske forkyndelse, som i høj grad prægede statskirken, især igennem indførelsen af den meget rationalistiske lærebog, *Balles lærebog* efter Sjællands biskop N. E. Balle (1744-1816), kom stærkt til udtryk igennem dem som betegnes *De stærke jyder*. Denne bevægelse begyndte med tjenestekarlen Peder Frandsen (1737-1810), omkring Uldum ved Horsens, som selv havde oplevet en pietistisk omvendelse og følte sig forpligtiget til at prædike selv. Han begyndte derfor at samle folk til møder, hvor han forkyndte i overensstemmelse med de pietistiske dyder²⁴. Lægmændene Hans Nielsen (1771-1842) i Korning og Peder Laursen (1763-1835) i Rårup, samt andre omkring i landet, begyndte ligeledes at forkynde²⁵. Myndighederne, med konventikelpakaten i ryggen, skred dog ind og resultatet blev bøder og straffe til lægprædikanterne.

²¹ Lausten 1987: 185; Lausten 1997: 63

²² Lausten 1997: 72

²³ Lausten 1997: 72

²⁴ Lausten 1987: 209; Lausten 1997: 75

²⁵ Lausten 1987: 209-211; Lausten 1999: 75-77

4.1.2.1 N. F. S. Grundtvigs ekklesiologi og kirkekritik

Et af de mest velkendte navne i denne kirkekamp mod rationalismen inden for den danske kirke, var præsten Nicolaj Frederik Severin Grundtvig (1783-1872). På trods af at være på samme side i kampen mod rationalismen, forholdt Grundtvig sig stærkt kritisk til den kirkekritiske holdning, som mange af de omvendte pådrog sig, hans udgangspunkt i kritikken var Bibelen og historien²⁶. Grundtvigs plads i den almene debat gjorde stærkt indtryk de steder, hvor almuen var uenig i de rationelle præsters forkyndelse, og de så hen til Grundtvig som deres forbundsfælle og leder, selv om Grundtvig forholdt sig til denne bevægelse med stor skepsis²⁷. Grundtvig så det som nødvendigt for kirken, at de vranglærende rationalistiske præster forlod kirken, men da dette ikke skete, så han en dannelse af en fri menighed, som den eneste løsning²⁸. Godt 150 'grundtvigianere', som de valgte at kalde sig, sendte en ansøgning om tilladelse til at danne en frimenighed, til kongen i 1831, deres ønske blev dog ikke imødekommet²⁹.

'Frihed' er nøgleordet i forståelsen af Grundtvigs teologi og kirkesyn. I 1825 gjorde Grundtvig den *mangeløse opdagelse* som var, at lægfolket ikke forstod Bibelen og formåede derfor ikke at finde Kristus. Kristus var derimod at finde i trosbekendelsen og de mundtlige overleveringer³⁰. Hans syn på statskirken blev, at den sande Jesu Kristi kirke bor i den som gæst, for hvor Herrens ånd er, der er der frihed, som han begrundede ud fra 2. Kor 3,17³¹. Grundtvig mente at statskirken skulle rumme enhver anskuelse og derfor skulle alle borgere have ret til at knytte sig til den præst, som de måtte ønske. Dette ønske indfries ved Grundlovens vedtagelse i 1849.

²⁶ Lausten 1999: 78

²⁷ Lausten 1987: 219-220

²⁸ Lausten 1987: 222; Lausten 1999: 79

²⁹ Lausten 1987: 222; Vigilius 2005: 175

³⁰ Lausten 1987: 220-222; Lausten 1999: 78-79

³¹ Lausten 1999: 79

4.1.2.2 Religionsfriheden

Enevældens afskaffelse og Grundlovens vedtagelse i 1849 bød på store ændringer i forholdet mellem kirke og stat. Den danske grundlov siger om religionsfriheden:

"Kap. VII § 67: Borgerne har ret til at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden. "

Her blev det tilmed fastslået at folkekirken var en evangelisk-luthersk kirke, hvis lære skulle være i overensstemmelse med 1) Bibelen – 2) De tre oldkirkelige bekendelser og 3) Luthers Lille Katekismus³².

4.1.2.3 De nye kirkeformer

Ved indførelsen af religionsfriheden, skete der store ændringer for kirken. Konventikelpakaten, som havde forhindret folk i at samles om troen i over hundrede år blev afskaffet og nye kirke- og menighedsformer opstod, som følge af denne nye religionsfrihed. Disse er som følger:

SOGNEBÅNDSLØSNING: Grundtvigs frihedsønske, som han havde fremsat en del år tidligere blev vedtaget ved lov i 1855, som fastslog at enhver var fri til selv at vælge hvilken præst, vedkommende lod sig betjene af. Grundtvig lod sig dog ikke tilfredsstille ved denne frihedsordning

VALGMENIGHEDER: I 1865 anklagede sognepræsten Vilhelm Birkedal i Ryslinge på Fyn, regeringen for at bestikke præster, diktere hvad skulle foregå i kirken og andet³³. Disse udtalelser fik den konsekvens at præsten blev afskediget. Denne politiske afskedigelse skabte røre og eftersom menigheden ikke var villig til at give afkald på ham, byggede de privat kirke og inden længe gjorde de krav på at blive en del

³² Lausten 1987: 240

³³ Grunnet 1958: 57 note 60a

af folkekirken³⁴. Det var denne begivenhed som førte til, at der i 1868 loven om dannelse af valgmenigheder blev vedtaget. Denne lov tillod dannelse af en menighed med en tjenestelig folkekirkepræst, for 20 husstande, som selv skulle stå for udgifter, men menigheden stod under folkekirkeligt tilsyn³⁵.

En valgmenighed står, i modsætning til frikirker og frimenigheder, under tilsyn af provst og biskop. Menighedsmedlemmerne er medlemmer af folkekirken, men betaler ikke kirkeskat, men står til gengæld for menighedens udgifter, inklusiv præstens lønning. Valgmenigheder skal godkendes af kirkemистерiet og deres præster skal være ordineret i folkekirken.

Traditionelt set har det i langt største grad været grundtvigianere, som har benyttet sig af muligheden for at danne valgmenigheder. Dette ændredes dog i starten af 90erne, hvor karismatiske bevægelser og missionsforeningerne begyndte at gøre brug af denne kirkeordning.

FRIMENIGHEDER: En frimenighed deler samme bekendelsesgrundlag som folkekirken, men står ikke under biskoppeligt tilsyn. Den er dog omfattet af lovgivningen i det at den har en række særrettigheder, som ikke tilkommer noget andet trossamfund, som står uden for folkekirken.

Denne kirkeform blev første gang taget i brug i 1883, hvor en menighed i Ø. Jølby på Mors mistede sin anerkendelse som valgmenighed³⁶. Frimenighedsordningen vidner om et gensidigt ønske om bevarelse af forbindelse mellem menigheden og folkekirken, til trods for ordensmæssige uenigheder.

Udover dette, så har frimenighedspræster mulighed for at blive anerkendt som vielsesmyndighed, samt mulighed for at søge embede i folkekirken, efter at have virket mindst syv år som præst³⁷.

³⁴ Koch 1898: 145; Kofod-Svendsen 2001

³⁵ Lov nr. 204 af 24. maj 1972 om valgmenigheder (Valgmenighedsloven) med de ændringer, der følger af §3 i lov nr. 347 af 3. april 2013. *Kravet blev i 1972 ændret til 50 enkeltpersoner og i 2013 sænket til 10.*

³⁶ Koch 1898: 197-198

³⁷ Kofod-Svendsen 2001

FRIKIRKER: En frikirke er et kirkesamfund som står uden for folkekirken i alle henseende. Denne deler ikke nødvendigvis samme bekendelsesgrundlag, og har heller ikke nogen rettigheder i forhold til folkekirken.

Der er ingen samlet lovgivning om frikirker, men dog enkeltlove som berører dem. I Danmark findes der i dag en lang række 'anerkendte trossamfund', som lovmæssigt har bemyndigelse som vielses- og begravelsesmyndighed. Der stilles en række krav til grupperinger, som ønsker at blive anerkendt trossamfund, vurderingen af ansøgningen behandles i sidste ende af Kirkeministeriet³⁸.

4.2 Missionsforeningerne

På trods af at nogle banede vej for andre kirkelige forsamlinger end sognekirkerne, var der dog en del kristne som ville arbejde inden for kirkens rammer, men dog skille sig ud ved at samles om bibellæsning, forkyndelse og fællesskab uden for højmessens rammer. Disse forsamlinger minder meget om pietismens konventikler, men var blot mere organiserede, og stilede imod at arbejde for fornyelse og mission i kirken.

4.2.1 Indre Mission

Sideløbende med grundtvigianismens indpas i det danske kirkelandskab dannedes *Den indre Mission* i 1953³⁹, som senere, i 1861, ændrede navn til *Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark*, som i daglig tale refereres til som Indre Mission (IM). Oprindeligt var formålet at "vække liv hos dem, der sover i synden"⁴⁰. En af årsagerne til at IMs arbejde i så høj grad opretholdt en stærk forbindelse til folkekirken, ved dens gudstjeneste, sakramenter, ordning og embeder, var præsten Vilhelm Beck (1829-1901), som fra 1861 fik en ledende rolle i foreningen⁴¹.

³⁸ Kirkeministeriets hjemmeside: 2016

³⁹ Knudsen 1984:19

⁴⁰ Koch 1898: 213-214; Lausten 1987: 252; Lausten 1999: 87

⁴¹ Lausten 1987: 252; Vigilius 2005: 190-191

Til forskel for grundtvigianerne, som oprettede valgmenigheder, stod IMerne sammen med deres respektive sognekirker⁴², og samledes derudover i private hjem og missionshuse opførte til formålet. Igennem forskellige møder for diverse aldersgrupper, var IMs formål at udbrede evangeliet inden for Danmarks grænser.

I samklang med, at IMs forsamlinger minder meget om pietismens forsamlingsform, så var teologi også lig pietismens, med en stærk betoning af betydningen af den personlige omvendelse og et nyt liv⁴³.

4.2.2 Luthersk Missionsforening

I 1863 trak den bornholmske præst Peter Christian Trandbjerg (1832-1896) sig ud af folkekirken med ordene *"og jeg vil aldrig gøre dette samfund til mere, vil ikke have del med det til min sidste time."*⁴⁴, skildrer N. E. Grunnet. Trandbjergs budskab var stærkt formet af pietismen, sammenblandet med en kraftig kritik af folkekirken, inspireret af Søren Kierkegaard (1813-1855)⁴⁵. Trandbjerg indgik i et samarbejde med frikirkepræsten Grunnet⁴⁶, og blev præst for den evangelisk-lutherske Frikirkes menighed på Bornholm.

Samarbejdet mellem Trandbjerg og Grunnet endte dog brat, da Trandbjerg tillod en svensk student, som var blevet forvist fra Metodistmenigheden i København, at prædike i menighederne på Bornholm, endog denne hverken var blevet ordineret eller optaget som medlem af frikirken⁴⁷.

Blandt dem som havde fulgt Trandbjerg ud af folkekirken, var smeden og lægprædikanten Hans Christian Møller (1834-1907), som viste sig at være en fremragende prædikant⁴⁸. Møller stod på Grunnets

⁴² Larsen 2007: 196

⁴³ Knudsen 1984: 203-204; Lausten 1997: 88

⁴⁴ Grunnet 1958: 44

⁴⁵ Lausten 1987: 264; Lausten 1999: 90; Grunnet 1958: 44

⁴⁶ Koch 1898: 287; Neiiendam 1927: 369; Grunnet 1958: 43-44; Vigilius 2005: 177

⁴⁷ Neiiendam 1927: 369; Grunnet 1958: 45

⁴⁸ Koch 1898: 288; Grunnet 1958: 45; Lausten 1987: 264-265; Lausten 1999: 90

side i splittelsen, som uenigheden om den svenske student havde medført, og blev i 1864 ordineret ved den evangelisk-lutherske Frikirke i København⁴⁹. Møller blev dog stærkt påvirket af den svenske prædikant Carl Olof Rosenius (1816-1868)⁵⁰ og vendte i 1868, sammen med ca. 1000 bornholmere⁵¹, på dennes opfordring, tilbage til folkekirken og dannede *Bornholms forening til Evangeliets Fremme*, som året efter fik navnet Luthersk Missionsforening (LM)⁵².

Kirkesynet i LM har en lang historie. Fra Møllers tilbagevenden til folkekirken, hvor LM agerede som en indrekirkelig forening, til langsomt over de efterfølgende år at fjerne sig mere og mere fra folkekirken⁵³. På trods af ikke at have et tydeligt kirkesyn, har en del personer fra LM udtalt sig, både for og imod tilknytning til Den Danske Folkekirke – og om hvorvidt LMs lægmandsprædikanter skulle forvalte sakramenterne. Det var dog først i 1990'erne at der blev åbnet op for lægmandsnadver og frimenigheder inden for missionsforeningen⁵⁴. Interessant nok, så var det omkring samme tid at grupper fra LM knyttede sig stærkere til deres sognepræster, for dette løb sammen med, at flere teologisk konservative præster kom ind i folkekirkerne, uddannet fra de to alternative og bibeltro teologiudannelsessteder Menighedsfakultetet (MF) i Århus (oprettet i 1967) og Dansk Bibel-Institut (DBI) i København (oprettet i 1972)⁵⁵. Indføringen af lægmandsnadver blev af IM opfattet som et "*kamoufleret brud med den evangelisk-lutherske folkekirke*"⁵⁶. Denne indvending blev dog afvist af LM kort efter, med påstand om,

⁴⁹ Grunnet 1958: 45; Vigilius 2005: 184

⁵⁰ Vigilius 2005: 176

⁵¹ Koch 1898: 289; Larsen 2007: 212

⁵² Lausten 1987: 265

⁵³ Vigilius 2005: 331

⁵⁴ Vigilius 2005: 336-337

⁵⁵ Vigilius 2005: 337

⁵⁶ Vigilius 2005: 338 – *henvisning til Indre Missions Tidende* Nr. 19 Årg. 1995

at intentionen ikke var et brud med folkekirken, men blot et ønske om at åbne op for muligheden for de menigheder i LM, som ønskede at forvalte nadver i missionshuset fremfor i sognekirken⁵⁷.

I 1997 åbnede LM muligheden for dannelse af frimenigheder inden for foreningens rammer. Spørgsmålet om lægmandsnadver havde på sin vis skabt præcedens for denne mulighed, og denne gang var der ikke kritik fra søsterforeningen IM, da der ikke var tale om ordensstridig praksis⁵⁸. I årene 1997-2001 blev der oprettet fem frimenigheder inden for foreningen og dertil én, med en løsere tilknytning: Københavnerkirken.

⁵⁷ Vigilius 2005: 339

⁵⁸ Vigilius 2005: 339

5 Folkekirkekritik

5.1 Niels Pedersen Grunnet

Grunnet kom oprindeligt fra Nørre Bjert sogn ved Horsenseggen. Familien flyttede i 1840 til Gesager og hans barndomshjem blev stærkt påvirket af *de stærke jyder*⁵⁹. Som soldat stiftede han bekendtskab med den Herrnhutiske Brødremenighed, og tog derefter på missionsskole i Basel, Schweiz (1851-54)⁶⁰. Grunnets ophold i Basel blev dog præget af uenighed og strid mellem den unge student og skolens rektor Josenhans⁶¹, som forlangte af sine studerende at de hverken skulle bekende sig som *reformerte* eller *lutheranere*, men stille sig uden for dette spørgsmål og blot kalde sig *evangeliske*⁶². Grunnet, som var stærkt påvirket af den kirkekamp som han var vokset op i, og den stærke lutherdom som havde præget det miljø som han kom fra, kunne ikke gå med til dette. Grunnets modstand mod skolens krav førte til, at Josenhans beskyldte ham for manglende "indre kristenliv" og andet. Disse anklager nåede hjem til Danmark, til Dansk Missionsselskab (DMS), som efter præsten Hans Christian Rørdams (1803-1869) planer skulle sende Grunnet ud som den første danske hedningemissionær⁶³, hvilket var formålet med Grunnets uddannelse. DMS forsvarede dog Grunnet imod anklagerne⁶⁴. I 1855 påbegyndtes Grunnets missionsvirke, dog med et prøveår i Danmark efter Rørdams forslag, som Grunnet havde stiftet bekendtskab med ti år forinden⁶⁵. Igennem brevudveksling med Rørdam beskriver Grunnet, gengivet af N. E. Grunnet, sin opfattelse af de kirkelige forhold rundt omkring i landet:

⁵⁹ Neeiendam 1927: 352; Michael 1954: 225; Grunnet 1960: 197-198

⁶⁰ Neeiendam 1927: 352; Grunnet 1958: 3; Kragelund 1985

⁶¹ Grunnet 1960: 199

⁶² Michael 1954: 226

⁶³ Michael 1954: 226

⁶⁴ Grunnet 1958: 6

⁶⁵ Michael 1954: 226

*"Som følge af, at de mener, at lærebogen og salmebogen indeholder djævelske lærdomme (Balles lærebog, red.), er det jo ganske i sin orden, at de også sige, at enhver præst eller lærer, som afbenytter disse, gør sig skyldig i falsk lærdom, og derfor finder de i hele den danske statskirke ikke én eneste theolog eller lærer, der rigtig til bunds er sandhedsvidne, for da ville den pågældende enten straks forkaste slige bøger, eller, hvis dette ikke var muligt, tage sin afsked."*⁶⁶, skrev han efter et besøg i Jylland, hvor han fik endnu et møde med utilfredsheden med Balles lærebog og den evangelisk-kristelige salmebog, som havde voldt store stridigheder. Andre steder, ifølge pastor J. M. Michaels⁶⁷ beskrivelse, oplevede han *"en næsten fuldkommen uvidenhed angående de elementære kristne grundbegreber."*⁶⁸. Som mange andre på dette tidspunkt var Grunnet kritisk indstillet overfor rationalismens fremtrædende karakter i folkekirkens forkyndelse, derudover havde han fået en oplevelse af at *"mange levede som rene hedninger."*⁶⁹.

Beslutningen om at sende Grunnet ud som hedningemissionær trak ud på grund af uenighed i bestyrelsen og et vaklende kald hos Grunnet, som blandt andet bestod i en inderlig tvivl om hvorvidt han kunne lade sig udsende af folkekirken⁷⁰.

⁶⁶ Grunnet 1958: 12 [forfatterens understregninger]; Grunnet 1960: 198

⁶⁷ Walter Johannes Michael bidrog til flerbindsværket, Danmarks Frikirker, med en historisk beskrivelse af den evangelisk-lutherske Frikirke. Selv var han uddannet på den tyske frikirkes præsteseminarium i Berlin-Zehlendorf og var præst i frikirken fra 1937 til 1942, hvor hans præstegerning blev afbrudt, fordi han blev kaldt til Tyskland, hvor han var statsborger, i tjeneste som soldat. Michael genoptog præsteembedet i Frikirken i 1945 og fortsatte frem til sin død i 1955, hvor han omkom i en trafikulykke. Jensen, Leif G., telefonisk overlevering. til BJ 2016.05.13. BJ.

⁶⁸ Michael 1954: 228

⁶⁹ Michael 1954: 229

⁷⁰ Grunnet 1958: 12

Grunnets utilfredshed med folkekirken, oplevelserne i løbet af prøveåret og det manglende ydre kald til hedningemission førte til, at han meldte sig ud af folkekirken og stiftede en ny og uafhængig frikirke i København⁷¹.

Meningerne om Grunnet var delte, især efter bruddet med folkekirken og dannelsen af en luthersk frikirke, hvilket var uhørt dengang⁷². Mange så et stort potentiale og roste ham, mens andre var skeptiske og anså ham som en "*ulærd bondekarl, en sekterer, sværmer og fanatiker*"⁷³. Blandt dem som tidligt havde anbefalet ham var prædikanten J. G. Møller, som var sognepræst i Hedensted og Store Dalby. Han fortalte i 1851 om Grunnet, som i fire et halvt år havde virket som skolelærer, at han var flittig og skarp⁷⁴. Også pastor J. N. Lange, anset teolog, fortalte med meget anerkendende ord om Grunnet, som havde opholdt sig i pastorens hjem i et halvt år⁷⁵. Blandt de mest fremtrædende kritikere var pastor Blædel, som havde ydet meget modstand mod hans udsendelse igennem DMS, og magister Hammerich, som sad i bestyrelsen i DMS. Grunnet lod sig dog ikke kue og holdt ikke igen, når han var uenig eller utilfreds, hvilket ses i hans skrivelser i debatterne⁷⁶.

Grunnets forhold til stats-/folkekirken var utvivlsomt præget af tidsånden og de holdninger som han mødte, især i Jylland. Dertil vurderes det at Grunnet lod sig påvirke af Søren Kierkegaard, som igennem det stærkt polemiske tidsskrift *Øieblikket*, på spydig og populistisk vis, kritiserede statskirken og præstestanden for at have forårsaget de nytestamentlige formaninger om kristen livsførelse og kirketugt.

⁷¹ Neiiendam 1927: 364-365; Grunnet 1958: 17

⁷² Michael 1954: 236

⁷³ Grunnet 1958: 26

⁷⁴ Grunnet 1958: 3

⁷⁵ Michael 1954: 237

⁷⁶ Neiiendam 1927: 360-361; Michael 1954: 236; Grunnet 1958: 26

Kierkegaard udgav tidsskriftet fra den første udgivelse den 24. maj 1855 og frem til sin død den 11. november 1855. Det blev i alt til ti udgivelser⁷⁷.

N. E. Grunnet henviser til Eduard Geismars bog om Kierkegaard og citerer: *"Af større sektdannelser har Kierkegaard haft indflydelse på Grunnets frimenighedsdannelse."*⁷⁸. Denne påstand underbygger han yderligere ved at påpege, at når Grunnets kritik af folkekirken, som han offentliggjorde i sit eget tidsskrift *En røst i Ørken*, var skarpest, minder den meget om Kierkegaards⁷⁹.

5.1.1 Grunnets kritik af folkekirken

Som tidligere påvist var Grunnet kritisk indstillet overfor folkekirken. Hans kritik gik på flere punkter som jeg vil referere og redegøre for i det følgende. Dette vil jeg primært gøre ud fra Grunnets egne ord som han den 28. marts 1860 fremsatte i en lille bog om Frikirken, med titlen *Hvad lærer den Evangelisk-Lutherske Fri-Kirke?*. Udgivelsens nødvendighed begrundes han i forordet: *"thi jeg er overbevist om at dersom Uvidenheden angaaende den christelige Sandhed iblandt Mængden var mindre, vilde de falske og forføriske Aander vinde mindre Fremgang"*⁸⁰.

5.1.1.1 Adskillelsen

I indledningsafsnittet argumenterer han for at nådemidlerne alene tilhører Guds børn, og at de har en pligt til at forsvare denne ret. Dertil siger han at eftersom disse hverken deler tro eller håb med Guds fjender, kan de heller ikke deles om nadverbordet, som han begrundes ud fra 2. Kor 6,14; i hele taget

⁷⁷ Der findes kun meget lidt konstruktivt at vurdere Søren Kierkegaards ekklesiologi ud fra, andet end hans skrivelser og kritik af hans samtids præstestand, heriblandt biskopperne Jacob Peter Mynster og Hans Lassen Martensen og dertil også pastor N. F. S. Grundtvig.

⁷⁸ Grunnet 1958: 20

⁷⁹ Grunnet 1960: 199

⁸⁰ Grunnet 1860: III

frarådes de troende fra at have samfund med ugudelige, som han begrundet i 2. Kor 6,17⁸¹. Og ud fra disse argumenter fortsætter han: *"Vi kunde derfor af den Grund ikke have Samfund med Statskirken, hvis Bekendelse og Symboler, som den i øvrigt kun af Navn bekjender sig til, vel ere sande, men som dog desuagtet, paa Grund af dens mange vantroende Lærere, forfalsker og fordrejer Guds Ord; hvor Orden fattes, og hvor Massen af Medlemmerne leve i aabenbar Synd og Guds-forglemmelse"*⁸². Kritikken af at der ikke blev skelnet mellem kirkens ubodfærdige og hellige medlemmer, fylder mest i hans argumentation for dannelsen af Frikirken. At tilstanden i folkekirken var kommet dertil, begrundet han især ud fra en vurdering af præstestandens opgaveforsømmelse, herunder det at tugte menigheden og forkynde evangeliet.

Pastor Michael skriver: *"Det derimod, som for Grunnet og hans menighed var det afgørende for udtrædelsen af statskirken, var den kendsgerning, at folkekirken ikke blot tolererede, men endog ansatte, åbenbare vantro og falsklærende præster, og at den prisgav kirkens hellige goder til åbenlyst ugudelige."*⁸³. Kritikken af at der ikke bliver skelnet mellem ugudelige og kristne, kommer også i høj grad frem i Kierkegaards *Øieblikket*, *"Og der er det vi nu ere. Det Hele er en Gavtyvestreg; disse 2000 Kirker eller hvor mange der ere, er, christeligt, en Gavtyvestreg; disse 1000 Fløiels, Silke, Klædes, Bombasins Præster ere ligeledes, christeligt, en Gavtyvestreg – thi det Hele hviler paa den gavtyveagtige Antagelse, at vi Alle ere Christne, hvilket just er den gavtyveagtige Afskaffelse af Christendommen. Det er derfor ogsaa en egen Art Euphemisme, naar vi berolige os ved, at vi alle blive salige, eller med »jeg bliver vel salig ligesom alle de Andre«, thi under den Adresse modtages man ikke i Himlen, ankommer lige saa lidet der som man tillands kommer til Ny-Holland."*⁸⁴.

⁸¹ Grunnet 1860: 2

⁸² Grunnet 1860: 2-3

⁸³ Michael 1960: 244

⁸⁴ Kierkegaard 2009: 238

5.1.1.2 Vranglærere

Grunnet fremsætter i kapitel II en del krav til dem der skal præsteordineres i Frikirken, og beskylder samtidig folkekirken for at rumme lærere som er ugudelige⁸⁵. Han skriver på et senere tidspunkt meget polemisk til dem: *"Naar I gaa over Kirkegaarden og se de mange Gravhøje og tænke, her ligge Tusinder af Døde, som paa Opstandelsens Dag ville træde frem og vidne imod deres Præster, fordi de førte dem bag Lyset, bliver da ikke Kirkegaarden for Eder det uhyggeligeste Sted paa Jorden?"*⁸⁶.

Hos Grunnet omhandler anklagen om vranglærende præster ikke ét bestemt lærepunkt, men er en bredere anklage, som går på mangel af adskillelse mellem de gudelige og ugudelige, og underforstået i denne kritik, en manglende kirketugt. Dertil anklager han også folkekirken, for ikke at give agt på Paulus' krav til hyrder og biskopper (ἐπίσκοπος), som han remser op⁸⁷, men i stedet følge *"Papisternes sorte Kunster og forbistrede Lære"*⁸⁸.

5.1.1.3 Sakramenteforvaltningen

Om dåben advarer Grunnet om at den uden den rette forståelse kan blive reduceret til en *"tom Ceremonie eller et blot ydre Samfundstegn."*⁸⁹. Han forklarer ud fra 1. Kor 4,1 at forvaltningen af sakramenterne er en opgave givet til de tro husholdere i Guds rige, og peger på at Kristus overdrog denne opgave til sine disciple og apostlen Paulus. Om de utro skriver han: *"Den Ugudelige beviser jo netop sin Utroskab imod Gud ved sin Ugudelighed. Dette skulle især Statskirkens Præster overveie, der misbruge baade Daaben og Nadveren, hvorved de give tilkjende, at de ere utroe Husholdere, og altsaa staae i en*

⁸⁵ Grunnet 1860: 6

⁸⁶ Grunnet 1898: 13; *gengivet i* Grunnet 1958: 29, 60 note 92a/b *fra* Grunnet 1859 – "En røst i ørken" Nr 5

⁸⁷ Grunnet 1898: 15

⁸⁸ Grunnet 1898: 15

⁸⁹ Grunnet 1860: 7; Grunnet 1860

Gjerning, hvortil de ikke ere salvede af Gud. ⁹⁰. Grunden til at han beskriver dåb og nadver som 'misbrugte' er, med hensyn til dåben, hans opfattelse af, at uden dåbskandidatens eller dennes værges erkendelse af dåbens betydning, bliver dåbens gave undergravet i bevidstheden og derfor blot en tom ceremoni *"Christus har paabudt dem at omgaaes letsindigt med Sakramenterne, men de agre ikke derpaa. De døbe Børn uden at bekymre sig om, enten disse efter Daaben overgives til christelige Forældres Pleie eller ikke.* ^{91,92}. Ligeledes beskriver han konfirmationen som en gudsbespottende handling når den ikke bliver taget alvorligt, hvilket han mistænker almuen og præstestanden for⁹³.

5.1.1.4 Udtrædelsens nødvendighed

Grunnets kritik af præstestanden og statskirken kommer også tydeligt frem i afsnittet om udtrædelse, som han redegør for nødvendigheden af. Det er ikke kirkens symboler eller bekendelse han kritiserer, men dens præster, som han ikke vurderer uforbeholdent at prædike *"Guds sande og uforfalskede Ord"*⁹⁴. Igen i dette afsnit er hans kardinalkritik manglen på forskelsbehandling mellem dem der tror, og dem der ikke gør. Opfordringen til at forlade stats-/folkekirken begrundes han med 2. Kor 6,14-17; Rom 16,17; 2. Thess 3,14-15; Ef 5,6-13 og 2. Tim 3,1-6⁹⁵. Hans argumentation for nødvendigheden af udtrædelse ligger i forlængelse af kritikken om den manglende forskelsbehandling af folkekirkens medlemmer, som tidligere nævnt, især i forhold til sakramenteforvaltningen.

⁹⁰ Grunnet 1860: 14

⁹¹ Grunnet 1860: 27

⁹² N. P. Grunnet er dog ikke den eneste, som har stået for denne kritik, fra nyere dansk kirkehistorie kan nævnes præsterne Ludvig B. Husum fra Store Ejstrup sogn i 1965, Frank Nør fra Hirtsals sogn i 1974 og Ruben Jørgensen fra Skibsted sogn i 1976.

⁹³ Grunnet 1860: 23-26

⁹⁴ Grunnet 1860: 27

⁹⁵ Grunnet 1860: 30

5.1.2 Sammenfatning

Grunnet anså i højeste grad det at der i folkekirken ikke blev udøvet nogen form for kirketugt, det vil sige at de af kirkens medlemmer som ikke levede i overensstemmelse med den bekendelse de var blevet døbt til, ikke blev formanet af kirkens præster og hyrder til at vende om, som uforeneligt med de nytestamentlige formaninger vedrørende kirke og fællesskab.

Grunnet kritiserer i denne forbindelse præstestanden for forsømmelse af de opgaver og det ansvar som i bibelsk forstand er tilknyttet præsteembedet. Således er problematikken fordelt over to områder: *kirken og den kristne*.

Kirkens problem, i Grunnets optik, er ikke dens bekendelse eller dens grundlag, tværtimod. Kirkens problem er, at igennem præstestandens opgaveforsømmelse bliver der begået brud på de nytestamentlige forordninger i mere end en forstand. Han nævner at der bliver *'kastet perler for svin'*⁹⁶, at dåben forvaltes af uværdige⁹⁷, kirketugten forsømmes⁹⁸ og at den lutherske forordning om skriftemålet ikke bliver overholdt⁹⁹. Sidstnævnte betragter han også som værende umuligt i folkekirken, da det forudsætter: *"christilige Stiftebørn og christelige Stiftefædre"*¹⁰⁰, hvilket han ikke anser folkekirkens medlemmer eller præster for at være. Grunnet inddrager andetsteds kirkefaderen Gregor af Nazianz (329-390), som også påtaler nogle af de samme tilstande i sin samtid. Grunnet gengiver: *"Det hellige*

⁹⁶ Grunnet 1860: 2 – henvisning til Matt 7,6

⁹⁷ Grunnet 1860: 12 – henvisning til 1. Kor 4,1

⁹⁸ Grunnet 1860: 30 – henvisning til 1. Kor 5,2-5; 2. Thess 3,14

⁹⁹ Grunnet 1860: 39 – henvisning til Luk 10,16; 18,14; Sl 143,2; 1. Pet 5,6; Dan 9,7; 2. Kor 7,10; Joh 20,23; Sl 51,3; Sl 103,10

¹⁰⁰ Grunnet 1860: 39

embede foragtes af dem, der modtage det. (...) Navnet Præst er bleven forfængeligt, da Skjændsel og-saa er falden paa Fyrsterne; derfor kaster man Perler for Svin og Helligdommen for Hunde, derfor springe Moabitter og Anomiter ind i det Allerhelligste. ¹⁰¹.

Den kristnes problem derimod er, at Det Nye Testamente formaner til en aktiv stillingtagen overfor dem som ikke efterlever formaningerne. Helt konkret nævner han at 'Guds børn' ikke kan spise og drikke, altså fejre nadver, sammen med 'Kristi fjender'¹⁰², og at de skal flygte fra utugtige for ikke at blive delagtige i deres synder eller trække samme hammel som lovløse¹⁰³. Han sammenligner folkekirken med Sodoma, og de kristne i den med Lot, som bliver befaleet at flygte for livet for at undgå den kommende ødelæggelse¹⁰⁴.

Hovedkritikken hos Grunnet, udledt af hans argumenter for og forklaringer på hvorfor han forlod folkekirken og dannede den evangelisk-lutherske Frikirke er, at folkekirkens praksis og alment favnende væsen er i strid med de nytestamentlige forordninger for kirken, og at dens lærere, hyrder og præster derfor ikke kan betragtes som opfyldende disse roller i bibelsk forstand.

Dette kom til udtryk i mængden af kirkegængere som levede i strid med Bibelen og bekendelsen, men ikke blev tugt.

Konsekvensen var, for hans eget vedkommende, at han ikke kunne fortsætte sit medlemskab i folkekirken og derfor så han sig nødsaget til at træde ud af den. Dette var det samme som han opfordrede – eller rettere formanede – alle Guds børn, det vil sige dem, som var af samme grundholdning som ham selv, til at gøre.

¹⁰¹ Grunnet 1859; Grunnet 1898: 7

¹⁰² Grunnet 1860: 2 – henvisning til 1. Kor 5,11

¹⁰³ Grunnet 1860: 29 – henvisning til Åb 18,4 og 2. Kor 6,14-18

¹⁰⁴ Grunnet 1860: 29 – henvisning til Gen kap 18-19

5.2 Niels Ove Rasmussen Vigilius

Landmands- og IM-formandssønnen fra Fyn, Niels Ove Rasmussen Vigilius havde igennem sit 70 år lange liv afgørende indflydelse på dansk kirkeliv.

I sin ph.d.-afhandling *Teologi og Konsekvens* giver Flemming Kofod-Svendsen en biografisk skitse af Vigilius' opvækst og liv i et særskilt afsnit. I dette afsnit vil jeg gengive noget herfra for at danne et billede af Vigilius.

Hans barn- og ungdom var præget af det indremissionske vækkelsesmiljø, med en stærk betoning af den personlige tilegnelse af troen på Jesus. Hjemmet var ligeledes meget præget af dette, idet at begge forældre var involveret i IM, og børnene i Frivilligt Drenge-Forbund og KFUM & KFUK¹⁰⁵.

I 1953 begyndte Vigilius sit teologiske studium ved Københavns Universitet. Gennem studierne, især Gammel Testamente og religionshistorie, oplevede han at hans tro og overbevisning blev stærkt anført af den videnskabelige tilgang som han ikke var vant til hjemmefra. Igennem læsning og kontakt med en række teologer¹⁰⁶, som havde samme grundholdning til Bibelen som han selv havde, kom han frem til, at der kun findes to bibelsyn: 1) at Bibelen helt igennem er Guds eget ord – dette var ifølge ham selv Bibelens eget syn - eller 2) at Bibelen er et menneskeligt dokument – det historisk-kritiske syn. Bibelsynsspørgsmålet kom til at være dominerende i Vigilius' teologiske virke¹⁰⁷.

Blandt nævneværdige bidrag til dansk kirkeliv, som Vigilius var del af, kan nævnes: Han var initiativtager til Kristeligt Forbund for Studerende (KFS) i 1956, stifter af Bibellæserringen i 1966 og hovedarkitekt bag dannelsen af DBI i 1972, som har været et studiested for mange teologer lige siden, og

¹⁰⁵ Kofod-Svendsen 2014: 44-46

¹⁰⁶ Kofod-Svendsen 2014: 45 - Her nævnes: Carl Fredrik Wisløff, Olav Valen-Sendstad, David Hedegård, Hugo Odeberg, Aapeli Saarisalo, Martyn Lloyd Jones, James Innell Packer, Francis Schaffer, Benjamin Breckinridge Warfield og Edvvard J. Young.

¹⁰⁷ Kofod-Svendsen 2014: 44

5.2.1 Vigilius' kritik af folkekirken

Vigilius' kritik af og indvendinger mod folkekirken og dens lære kom mest til udtryk igennem artikler og udtalelser, som i tiden var specielt interessante på grund af de forskellige roller som han igennem tiden varetog.

Allerede i 1957 gav Vigilius udtrykt for sit kritiske syn på folkekirken, hvor han, som leder af KFS, blev konfronteret med folkekirkens bibelsyn da sognepræsten Henning Legarth havde udtalt: *"at Folkekirkens studenterarbejde måtte være lige så rummeligt som Folkekirken selv. Havde Folkekirken plads for liberal og positiv teologi, så måtte Folkekirkens studenterarbejde i sit virke også have plads for både liberale og positive teologer som forkyndere."*¹⁰⁸. Denne udtalelse førte til at KFS tog afstand fra Danmarks Kristelige Studenterbevægelse. For Vigilius blev dette hans indgang til en debat som kom til at være del af resten af hans liv.

For at kunne udlede hvad Vigilius anså som kardinalproblematikken i folkekirken vil jeg i det følgende referere til hans kritik i tre artikler og finde den gennemgående røde tråd.

5.2.1.1 "Nej til ordination i folkekirken"

I en artikel i Kristeligt Dagblad¹⁰⁹ i forbindelse med Vigilius' 50 års fødselsdag, beskriver Vigilius at folkekirken er i splid med sig selv. Journalistens spørgsmål omhandlede helt konkret ordinationen af kvindelige præster, men svaret Vigilius gav, var langt mere principielt. Ordningen med kvindelige præster havde eksisteret i mange år, men på trods af den brede folkelige accept, som igennem tiden var blevet dannet, var der nogle standhaftige modstandere af ordningen, heriblandt Vigilius. Kritikken af folkekirken, som han fremstillede i interviewet, var ikke baseret på den bibelstridige praksis, som han selv betegnede den. Ordination af kvindelige præster var, i hans optik, blot et symptom på at der i høj grad var sket en forkastelse af Bibelen som Guds troværdige og autoritative ord. Her kommer hans fokus på

¹⁰⁸ Kofod-Svendsen 2014: 66

¹⁰⁹ Artiklen findes som bilag i Kofod-Svendsen 2014: 461

bibelsyn og efterlevelse af det igen til syne, idet at han var yderst teologisk principiel i sin argumentation. Vigilius tilkendegav dog at eftersom splittelsen allerede havde fundet sted, og denne bibelstridige praksis har vundet hævd inden for folkekirken, så ville et klart brud mellem de to opfattelser af Bibelen gavne minoriteten, de bibeltro, som ifølge ham, er i tilbagegang. Dermed betegnede han tilstanden i folkekirken, for dem som fastholder en bibelsk tro og praksis, som uholdbar, da situationen presser dem ud det, som han beskriver som *"det ene samvittighedssløvende kompromis efter det andet"*¹¹⁰. Konsekvensen af dette syn var, for hans eget vedkommende, at han ikke ville deltage i ordinationsgudstjenester, på grund af at i allerfleste tilfælde, betød deltagelse frivilligt gudstjenesteligt fællesskab både med kvindelige præster og dem som var fortalere for denne og andre bibelstridige praksisser. Han udtalte sig i denne sammenhæng ikke om, hvordan han syntes at andre kristne burde forholde sig til dette problem.

5.2.1.1.1 Dansk Bibel-Institut-kontrasten

At Vigilius nægtede at deltage i ordinationsgudstjenester, samtidig med at han sad som rektor for det teologiske uddannelsessted DBI, fik megen omtale og fremprovokerede stærke reaktioner. DBIs bagland, og for så vidt dets studenterflok, bestod hovedsageligt af folk fra den kristne højrefløj, deriblandt mange med et meget anderledes syn på hvordan kristne skulle forholde sig til folkekirken og ordinationen. I den sammenhæng udtalte DBIs styrelse sig om uddannelsesinstitutionens officielle forhold til folkekirken, deres konklusion var, at det var ret at gøre præstetjeneste i folkekirken, grundet dens erklærede grundlag, som er Bibelen og den evangelisk-lutherske bekendelse. Fordi ordinationsgudstjenestens væsen er et signalement om åndeligt fællesskab og enhed, var det ikke af fri vilje, at DBI anbefalede dets studenter at lade sig ordinere, men så længe de danske biskopper var villige til at ordinere bibeltro præstekandidater og der fandtes menigheder inden for folkekirkens rammer, som

¹¹⁰ Kofod-Svendsen 2014: 461

kaldede dem, stod DBIs styrelse ved beslutningen¹¹¹. Vigilius' holdning til folkekirken blev således ikke mødt med enighed på DBI, men blev accepteret og han fortsatte som rektor, trods uenigheden, frem til 1999.

I 2000 ændrede DBIs fortolkning af ordinationsgudstjenesten sig *"Ifølge den nye fortolkning var der intet i ordinationsgudstjenesten, der signalerede enhed, fællesskab og indbyrdes accept"*¹¹², skriver M. Vigilius i sin afhandling.

5.2.1.2 "Den folkekirkelige situation – hvor går vejen frem?"

I 1996 udgav Dansk Luthersk Forlag artikelsamlingen *Missionsfolk og folkekirke* som havde til formål, at behandle spørgsmål vedrørende rammerne som missionsforeningerne og folkekirken udgør, og vurdere om de er fremmende eller hæmmende for kristenlivets fremvækst.

I sin artikel heri lægger Vigilius ud med at beskrive at historien har medført til at kristendommen er blevet en del af danskernes identitet og opfattelse som folk, og at det er derfor, folkekirken stadig består og spiller en rolle i livets riter på trods af, at langt størstedelen af befolkningen *"ikke i sandhed kender Kristus og frelsen i ham, men lever i vantro og på fuldstændig verdslig vis..."*¹¹³. Derefter fortsætter han med at beskrive hvordan han ser at kirken, igennem dens historie, er gået mere og mere væk fra en bibelsk moral og hen imod forfald. Konkret nævner han: At forkyndelsen i kirken ikke længere er Bibelens evangelium, men blot *"menneskecentreret, almenreligiøs tale"*¹¹⁴, som kun tjener *"til at bekræfte mennesket i alle dets selvgjorte, formørkede tanker og forestillinger om både Gud og sig selv, om religion og moral, liv og død, tid og evighed."*¹¹⁵; at ubibelske ordninger eksisterer i kirken, han nævner her kvindelige præster og oven i købet en kvindelig biskop; at ikke blot medlemmerne, men

¹¹¹ Vigilius 2005: 241-243; Kofod-Svendsen 2014: 239

¹¹² Vigilius 2005: 241

¹¹³ Vigilius 1996: 11

¹¹⁴ Vigilius 1996: 20

¹¹⁵ Vigilius 1996: 20

også folkekirkens hyrder lever i åbenlys og upåtalet modstrid med Guds ord, blandt andet i homoseksuelle forhold¹¹⁶.

Ud fra ovennævnte problemer med den folkekirkelige ordning, præsenterer Vigilius tre løsningsmodeller for at udleve de troendes forsamling om nådens midler i overensstemmelse med de nytestamentlige forskrifter om kirken: 1) Den kirkelige reform, 2) Missionsforenings- eller lægmandsbevægelse, 3) Frimenigheds- eller frikirkemodellen¹¹⁷. Disse modeller behandler han i artiklen og dem vil jeg i korte træk redegøre for i det følgende:

PROBLEMET MED DEN KIRKELIGE REFORM: Vigilius beskriver denne løsningsmodel som historisk tilbøjelig til at ønske en adskillelse af stat og kirke. På dette tager han *Kirkeligt Landsforbund af 1911*, *Kirkeligt Forbund for Kirke, Skole og Hjem af 1933* og *Forum for Fri Folkekirke* (1989) som eksempler som han betegner som fejlslåede. Disse tre eksempler har ifølge ham alle sammen begået den samme fejltagelse: de har misfortolket situation, ved at tro at kirkens problem lå i kirkens forhold til staten, mens virkeligheden var, at kirken er offer for et indre forfald¹¹⁸. Han citerer i denne sammenhæng den norske teolog og prædikant Carl Frederik Wisløff (1908-2004): "*Man kan undre sig over det stærke engagement for at skille kirken fra staten. Hvad er vundet ved at skille denne kirke fra staten – en kirke, som er splittet i trosspørgsmål og moralspørgsmål, og hvor der ikke hersker nogen som helst enighed om principperne for kirkestyre?*"¹¹⁹.

PROBLEMET MED MISSIONSFØRENINGS- OG LÆGMANDSBEVÆGELSEN: Med udgangspunkt i IM og LM, som i deres forhold til folkekirken er meget forskellige, beskriver han hvordan de på anden vis forsøger at løse det, som de anser som problemet med folkekirken. Fælles for disse to foreninger er at de forsøger, dog i meget forskellig grad, at fastholde et forhold til folkekirken, samtidig med at de betragter deres

¹¹⁶ Vigilius 1996: 22

¹¹⁷ Vigilius 1996: 25

¹¹⁸ Vigilius 1996: 26-27

¹¹⁹ Vigilius 1996: 28 [forfatterens kursiv]

virke og medlemmers forhold til missionsforeningen som det reelle menighedsliv. LM har i sit væsen været langt mere folkekirkekritisk end IM, og har taget adskillige skridt på vejen mod total adskillelse fra folkekirken. Dog er der stadig en del forsamlinger inden for LM som har et samarbejde med folkekirken.

Vigilius peger på adskillige problematikker ved denne løsningsmodel, både vedrørende kirketugt, nytestamentlige formaninger om at lægge tydelig afstand til vranglærere, nadverpraksis og formaninger herom samt om ordination i folkekirken.

For missionsforeningerne spiller sakramenterne en stor rolle i deres forhold til folkekirken, hvordan de så end forholder sig til den.

Vigilius stiller sig uforstående overfor IM's sakramente- og embedssyn, han skriver: *"...man må altså, ifølge det kirke- og embedssyn, som bestemmende for IM's kirkelige foreningslinje, finde det helt i sin orden, at den "del af menigheden", som en missionsforening udgør, kalder, indvier og udsender nogle til at forkynde ordet, så anser man det for at være et utilstedeligt brud ikke alene med "kongens ordinans", men også med "Jesu Kristi ordinans", om samme "del af menigheden" kalder og indsætter nogle til at forvalte sakramenterne i den pågældende missionsforenings sammenhæng, så længe man samtidig opretholder sit folkekirkelige medlemskab"*¹²⁰. Situationen var dog lidt anderledes i LM da de åbnede for muligheden for lægmandsnadver, som påvist tidligere i afhandlingen¹²¹. Begrundelsen var at det ikke var muligt ud fra Det Nye Testamente at skelne imellem at kalde prædikanter og sakramente- forvaltere. Denne beslutning blev hårdt påtalt af IM¹²² hvis syn på dette, i øvrigt, ligger meget tættere på LMs lærefader, C. O. Rosenius', end LMs gør¹²³. Rosenius vurderede også separatismen som væ-

¹²⁰ Vigilius 1996: 30

¹²¹ Vigilius 2005: 336-337

¹²² Vigilius 2005: 338

¹²³ Vigilius 1996: 31

rende unødvendig, fordi hverken nadverfællesskab eller medlemskab af folkekirken nødvendigvis indebar en accept af dens lære og tilstand¹²⁴. Vigilius er derimod anfægtet af dette samme som Rosenius har fundet fred med¹²⁵. Han stiller spørgsmålet *"om ikke fortsat medlemskab af folkekirken uvægerligt også indebærer medansvar for, hvad der forkyndes, læres, praktiseres og tolereres inden for denne kirke?"*¹²⁶ hvilket han overfører til ordinationen, hvis liturgi og udførelse netop bekræfter dette fællesskab mellem de deltagende.

Konkluderende stiller han spørgsmålet: *"Er det da muligt for os i dag at forblive i folkekirken og virke inden for dens rammer uden derved gang på gang at komme i situationer, hvor vi ved at følge nugældende ordning og praksis handler i modstrid med klare ord af Jesus og apostlene i Ny Testamente? Er svaret herpå nej, må da ikke alle vi, som hidtil har fulgt "missionsforeningslinien" i en eller anden form, alvorligt overveje, om vi fortsat med god samvittighed kan slå os til ro hermed, og om det også er den vej, Gud vil, at vi skal følge videre frem?"*¹²⁷. Vigilius afviser ikke blankt denne løsning, trods dens fejl og mangler, men tilslutter sig den heller ikke.

PROBLEMET MED FRIMENIGHEDER OG –KIRKER: En frimenighed og -kirke er per definition løst fra statskirken, og derved er hoveddelen af de teologisk principielle problematikker løst. Dog er der mange overvejelser knyttet til denne løsningsmodel. I artiklen drøfter Vigilius, ud fra to eksempler fra dansk kirkeliv: 1) Evangelisk-Luthersk Frimenighed, som blev stiftet i Frederiksund i 1995 af udbrydere fra IM – og 2) den evangelisk-lutherske Frikirke, som Grunnet dannede i 1855, som er beskrevet tidligere i denne afhandling, om denne løsningsmodel er den 'rigtige'. Vigilius' indvendinger mod denne kirkeløsning

¹²⁴ Vigilius 1979: 53-54; Vigilius 1996: 33

¹²⁵ Kurt E. Larsen skriver i 1998, at Vigilius og andre talsmænd for LM hævdede at Rosenius' synspunkt på emnet er forældet. Larsen 1998

¹²⁶ Vigilius 1996: 33

¹²⁷ Vigilius 1996: 38

går primært på historiske fakta, da ingen af disse to menigheder har oplevet stor og vedvarende tilslutning. Årsagen til dette vurderer han, at være andre kristnes uforstandige og ubroderlige reaktion på disse frimenigheds- og frikirkedannelser, men i endnu større grad ligger selvvalgt isolation til grundlag for dette. Opgøret med folkekirken har i disse tilfælde ført til, at ønsket om at danne en menighed som ikke skulle lide det samme forfald, som årsagen til bruddet var, har ledt menighederne ud i en form for ekstrem eksklusivitet som resultat af deres nidkærhed til den rene og korrekte lære. Dette faktum gør sig i særdeleshed gældende for den evangelisk-lutherske Frikirke. Vigilius argumenterer for vigtigheden af at følge de nytestamentlige formaninger om at lægge afstand til vranglærere, men kun når uenigheden drejer sig om evangeliet og sakramenteforvaltningen; er der enighed om disse to, er der hverken bibelsk belæg eller belæg i bekendelsen, han henviser til Confessio Augustana (CA) art. VII¹²⁸, for at lægge afstand til andre kristne¹²⁹.

På trods af at han igennem sin forståelse af de nytestamentlige formaninger om at holde sig fra vranglærere, og hans syn på samtiden, godt kan se nødvendigheden af sådan et radikalt skridt som dannelse af en frimenighed og -kirke i virkeligheden er, så ligger der en del 'skræmmende spor' bag denne løsningsmodel, som holder ham fra den.

¹²⁸ CA VII: "*Et ad veram unitatem ecclesiae stats est consentire de doctrina evangelii et administratione sacramentum*" Nørgaard-Højen 2000: 50

¹²⁹ Vigilius 1998: 42

5.2.1.3 "Vejen frem for Jesu Kristi kirke i vort folk"

To år efter udgivelsen af artiklen, som blev behandlet i forrige afsnit, udgav DBI, et hæfte med fire udtalelser, som oprindeligt var beregnet til at være oplæg til et møde for *De Otte*¹³⁰, hvor konsekvenserne af en fællesudtalelse fra de danske biskopper, som kort forinden var blevet offentliggjort og som konkluderede at homofilt samliv ikke hørte under Guds dom¹³¹, blev behandlet.

Vigilius' bidrag til debatten bar meget passende overskriften *Vejen frem for Jesu Kristi kirke i vort folk*, hvilket hentyder til at han var kommet til en konklusion i forhold til artiklen to år forinden. I artiklen behandler Vigilius spørgsmålet om homofil praksis, som han meget hurtigt konkluderer for værende synd¹³². Dernæst beskriver han biskoppernes fællesudtalelse som et symptom på et mere dybdeligende problem, nemlig, at der er en grundlæggende forskel på hvordan biskopperne og han selv fortolker Bibelen. Denne forskel påpeger han også at biskop Erik Norman Svendsen og biskop Olav C. Lindegaard har bemærket og givet udtryk for¹³³. Det fortolkningsprincip som Vigilius påtaler "forudsætter i sin forvrængede form, at der ingen læremæssig enhed er i Skriften, men at der må skelnes mellem 'noget' i Skriften, som er Guds autoritative ord til os, og 'andet', som ikke er det." ¹³⁴. Dette samme fortolkningsprincip ligger til grund for, at der før er blevet åbnet op for andre bibelstridige ordninger.

¹³⁰ *De otte* er en fællesbetegnelse for følgende foreninger på den kirkelige højrefløj: Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark (IM), Luthersk Missionsforening (LM), Evangelisk Luthers Missionsforening (ELM), Dansk Bibel-Institut (DBI), Kristelig Forbund for Studerende (KFS), Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse og Kirkelig Fornyelse

¹³¹ Vigilius 1998: 61; Thomsen 1997: 100-101; Ambrosen 2000: 51; Vigilius 2005: 241

¹³² Vigilius 1998: 61 – *henvisning til 1. Kor 6,9-11*

¹³³ Vigilius 1998: 61-62 – *henvisning til Kristeligt Dagblad 14.12.95; 26.09.97*

¹³⁴ Vigilius 1998: 64 [forfatterens kursiv]

Biskoppernes fællesudtalelse, som ikke betegner homofilt samliv som at være i strid med Guds ord, giver, for Vigilius, udtryk for at det evangelium som forkyndes ikke er bibelsk, men *"et andet evangelium, som slet ikke er et evangelium"*¹³⁵. *"Guds ord lærer ét om frelsens grund og vej: Omvendelse og tro på evangeliet"*¹³⁶, skriver han og udleder derfra at biskoppernes fællesudtalelse, som i hans optik står i direkte modstrid med Bibelen, fører tilhørerne vild og ikke til omvendelse. Derfor betegnes de som vedkender biskoppernes fællesudtalelse som vranglærere og vildledere¹³⁷.

Ud fra henvisninger til Det Nye Testamente¹³⁸ konkluderer han i artiklen at situationen i folkekirken nødvendiggør handling, for *"ellers viger Ånden fra os, og lysestagen flyttes fra dens plads."*¹³⁹. På trods af at titlen på artiklen hentyder til det, så giver Vigilius ikke noget entydigt svar på hvad vejen for den kristne kirke er. Han ridser to muligheder op: kirkekamp under samtidig forbliven i folkekirken eller udtrædelse af folkekirken og dannelse af frimenigheder og -kirker.

5.2.2 Sammenfatning

Vigilius' kritik af folkekirken er yderst principiel. Han mener ikke at den længere lærer eller følger Bibelen som Guds autoritative ord. De spørgsmål og den kritik som han påpeger, er blot at anse som symptomer på den virkelige skade.

Han nævner adskillige problemer i folkekirken, som for eksempel at flertallet af medlemmerne ikke anser folkekirken som Guds kirke i bibelsk forstand, men nærmere et forsamlingshus for danskernes folkereligion som varetager ceremonierne i forbindelse med fødsel, pubertet, ægteskab og død; ordination af kvindelige præster, som han anser for værende i strid med Bibelen; forkyndelsen, som ikke

¹³⁵ Vigilius 1998: 60 – citeret fra Gal 1.6b-7a

¹³⁶ Vigilius 1998: 60

¹³⁷ Vigilius 1998: 60-61 – henvisning til Gal 1,7-9

¹³⁸ Vigilius 1998: 69 – henvisning til Rom 16,17, 1. Kor 5,11; 2. Thess 3,6; Tit 3,19; 2. Joh 10-11

¹³⁹ Vigilius 1998: 69 – henvisning til 2. Kor 6,14-7,1; Gal 5,16-26; Åb 2,4-5; 14-16

er hele evangeliet, men i stedet en vildledning som ikke fører tilhørerne til omvendelse, men heller anerkender deres syndige levevis.

Vigilius udtrykker sig meget klart om, at Bibelen formaner de kristne til at lægge afstand til vranglærere og til ikke at anerkende en forsamling som værende kristen, hvis evangeliet ikke bliver forkyndt rettelig, hvilket han ikke mener det bliver i folkekirkens overordnede lære – men der findes dog sognemigheder som kan opfattes som sande kristne kirker.

5.3 Københavnerkirken

Københavnerkirken samler i dag omkring 300 mennesker til gudstjeneste søndag morgen i IMs forsamlingshus Bethesda i København, og er en af de større evangelisk-lutherske menigheder i byen. Den er interessant at undersøge fordi den, blandt andet, er en konkret manifestation af den konsekvens som det fik, at folkekirken bevægede sig væk fra den kristelige højrefløjs holdning til homofilt samliv i debatten op til årtusindeskiftet. Københavnerkirken er også interessant på grund af dens forhold til øvrige kirker og foreninger på den kirkelige højrefløj. I dens nuværende tilstand har den ikke nogen direkte forbindelse til de store og meget ældre evangelisk-lutherske foreninger, nemlig IM og LM, som begge to, i større og mindre grad, har en form for forbindelse til folkekirken. Dog ved dens tilblivelse havde den en løs tilknytning til LM, som der på dette tidspunkt ikke var præcedens for.

5.3.1 Initiativ

Præcis af hvem og hvornår initiativet blev taget til dannelsen af en evangelisk-luthersk frimenighed i København ved årtusindeskiftet er vanskeligt at fastslå, da det ikke var én person, men flere, som samledes om den samme kritik og de samme ønsker om en ny menighed. I en artikel fra år 2000, som indgik i en analyse af hvordan folkekirken fremstår i medierne, beskriver teolog og skribent Iben Thranholm en samtale hun har haft med en unavngiven person, til et ungdomsmøde i LM's forsamlingshus i Nansensgade i København, som ivrigt fortæller om en gruppes utilfredshed med den folkekirkelige situation, og deres ønske om selv at danne en menighed¹⁴⁰. Denne gruppe, som ifølge artiklen, på dette tidspunkt ikke ønskede at stå offentligt frem, havde siden efteråret 1998 arbejdet på tværs af kirkens højrefløj, for at få et samarbejde i gang om stiftelse af en ny menighed. I artiklen skriver hun *"Der findes ifølge initiativgruppen flere gyldige grunde til at gå. Hvis man ikke længere kan få lov til at tjene evangeliets udbredelse i troskab mod Guds ord, men skal gøre knæfald for vranglæren, tjener det ikke længere kirken at blive ved. At blive er tværtimod at svinge kirken og selv blive del af det åndelige forfald.*

¹⁴⁰ Thranholm 2000

Danner man en frimenighed kan man kun håbe på at den vil vække en vis erkendelse hos folkekirke-medlemmerne og dens ledere. ¹⁴¹. Om denne udtalelse stammer fra et medlem af gruppen, som senere kom til at stifte Københavnerkirken, gives der ikke svar på, men meget tyder på det.

Senere udgav en gruppe bestående af Thorkil Ambrosen, Jens Aage Andersen, Henrik Bartholdy, Claus Sode Grønbæk, Jens Bruun Kofoed, Nicolai Techow og Mikkel Vigilius, debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed*.

Titlen forklares således *"En ny menighed – en ny mulighed. Det er visionen. Det er det, vi vil. ■ En ny menighed i den forstand, at vi ønsker at danne en evangelisk-luthersk frimenighed i København og alligevel ikke ny. Grundlaget er prøvet og solidt: Bibelen og de fem bekendelsesskrifter, som menigheden deler med folkekirken. ■ En ny mulighed, ikke kun for os, men for at flere mennesker må lære frelsen i Jesus at kende. Eller som Paulus siger om visionen for sit arbejde: "for at nåden kan nå til flere og flere og dermed forøge taksigelsen til Guds ære.* ¹⁴².

I debatoplægget skriver forfatterne blandt andet: *"... vi anser det for nødvendigt at danne en menighed, som ikke står under tilsyn af Folkekirkens nuværende biskopper. Vores begrundelse tager udgangspunkt i de nytestamentlige formaninger om at bryde med og tydeligt lægge afstand til vranglærere.* ¹⁴³. Ovennævnte personer begrundende denne anklage om vranglære blandt andet i en rapport, udgivet af *De Otte*, i forbindelse med at der var blevet nedsat et udvalg som skulle behandle spørgsmålet om homofil velsignelse i folkekirken. Det var dog ikke kun spørgsmålet om folkekirkens teologiske syn på homofili som stod til kritik. Forfatterne nævner dertil en række ordninger i folkekirken som begrundelser for deres anklage for vranglære.

Denne begrundelse, som jeg udlægger i næste afsnit, betragter jeg som Københavnerkirkens stifters officielle begrundelse for at danne denne nye frimenighed.

¹⁴¹ Thranholm 2000

¹⁴² Ambrosen 2000: 3 [forfatterens kursiv] – henvisning til 2. Kor 4,15

¹⁴³ Ambrosen 2000: 48

5.3.2 Et rids af baggrundshistorie

I et interview fortæller C. S. Grønbæk, en af initiativtagerne og frimenighedens præst, at for hans vedkommende begynder historien om det som i dag er Københavnerkirken, tilbage i hans studietid, nogle år forud for udgivelsen af hæftet. Spørgsmål om vielse af fraskilte, ordination af kvindelige præster og senere kirkelig velsignelse af homofile par var noget som fyldte meget blandt hans studiekammerater. Disse spørgsmål, sammen med andre som har været oppe at vende i folkekirkens relativt lange historie, har tendens til at segmentere den etiske kirke debat i to lejre. Grønbæk fortæller fra sin studietid, at han og hans studiekammerater overvejede om de, med ren samvittighed, kunne arbejde inden for folkekirken. Desuden var det et spørgsmål om de måtte få lov til dette, hvis de repræsenterede et konservativt eller ortodokst bibelsyn.

I dag beskriver Grønbæk folkekirkens situation dengang som en gradvis udskridning af folkekirkens teologi. Hans påstand er, at hvis kirken afviger fra det bibelske grundlag, så vil tidsånden drive folkekirken i en retning som fører til, at den forlader sit fundament, som vi ser i høj grad i dag¹⁴⁴. På trods af disse betænkeligheder ved folkekirken søgte Grønbæk alligevel i 1997 et orlovsvikariat som præst ved Bispebjergs Hospital og ved Emdrup Kirke i København, under daværende biskop Erik Norman Svendsen. Grønbæks ordination blev dog aldrig til noget da biskoppen, tre dage før ordinationen skulle have fundet sted, skrev til Kirkeministeriet, at han alligevel ikke ville ordinere Grønbæk, grundet hans modvilje mod at vie fraskilte. *"Det er imidlertid et grundlæggende vilkår i stillinger som hospitalspræster, at præster i nødssituationer også er villige til at foretage nødvieelse."*¹⁴⁵, var Kirkeministeriets officielle begrundelse for afgørelsen.

Henrik Bartholdy, som også var med fra begyndelsen, fortæller at han fravalgte at søge et embede i folkekirken, efter at have bestået sin teologiuddannelse, grundet uenighed om folkekirkens dåbspraksis. Hans indgang til initiativgruppen opstod i løbet af et studieophold i Amerika, hvor han diskuterede

¹⁴⁴ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

¹⁴⁵ Kiil Sørensen 2000 - *Grønbæk forsøgte senere at få afgørelsen uddybet, men forgæves. Sagen endte ikke med andet end en 'næse' til Kirkeministeriet.*

muligheden for dannelse af en frimenighed med kollegaen fra DBI, Nicolai Techow, som også blev en del af gruppen¹⁴⁶. Gruppen formedes således igennem flere personers tilslutning.

5.3.3 Den negative begrundelse

Førnævnte debatoplæg kan inddeles i to hovedafsnit: Det første omhandler menighedens syn på forskellige teologiske og dogmatiske områder. Nogle af disse vil jeg redegøre for i et senere afsnit, fordi de giver et indblik i hvad debatoplæggets forfattere forstod ved at være kirke. Jeg vil i første omgang gå i dybden med emner fra det andet hovedafsnit, som kan siges at være den 'negative begrundelse' – eller kritikken af folkekirken.

5.3.3.1 Kontekst: Homofilidebatten i slutningen af det 20. århundrede

Den 28. oktober 1997 udgav Århus Stift, på vegne af et udvalg nedsat af Den Danske Folkekirkes biskopper, fællesudtalelsen *Registreret partnerskab, samliv og velsignelse* som, ifølge førnævnte debatoplæg "fastslog, at homofilt samliv ikke er under Guds dom, hvorfor der er teologisk grundlag for gudstjenstlig markering af registreret partnerskab."¹⁴⁷ Denne fællesudtalelse var resultatet af en arbejdsgruppe, bestående af rektor Niels Thomsen, sognepræst Lars Ole Gjesing, professor Kirsten Ketscher, forskningsleder Inger Koch-Nielsen, sognepræst Jens Christian Nielsen, højskolelærer Rita Nielsen samt finanschef Flemming Petersens toårige arbejde med opgaven at "undersøge forholdet mellem ægteskab og registreret partnerskab og videregående analysere begrebet velsignelse som et grundbegreb i forhold til menneskeligt samliv og under dette fremkomme med synspunkter vedrørende velsignelsesritual for registreret partnerskab"¹⁴⁸. Diskussionen om homofiles rettigheder inden for folkekirken var

¹⁴⁶ Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.

¹⁴⁷ Ambrosen 2000: 51; Vigilius 2005: 241; Thomsen 1997: 100-101

¹⁴⁸ Thomsen 1997: 11 [forfatterens kursiv]

dog ikke ny, men havde eksisteret længe, og der var på dette tidspunkt udgivet adskillige artikler og bøger om emnet¹⁴⁹.

Som følge af nedsættelsen af førnævnte udvalg bad *De Otte* de to teologiske uddannelsessteder, DBI og Menighedsfakultetet, om at nedsætte et udvalg, hvis opgave var at give et modsvar til biskoppernes udvalgs behandling af spørgsmålet. Udvalget, bestående af adjunkt Carsten Elmelund Petersen, lektor Kurt Christensen, forstander Jens Ole Christensen, læge Ellen Kappelgaard, sognepræst Flemming Baatz Kristensen og diakon og evangelisationssekretær Johan Schmidt Larsen, udarbejdede skriftet *Kærligheden glæder sig ikke over uretten!* som udkom i december 1996¹⁵⁰. Rapportens konklusion lød: *"Der er ikke grundlag for at tilbyde en kirkelig velsignelsehandling eller forbønshandling for registrerede partnerskaber..."*¹⁵¹ – hvilket biskoppernes fællesudtalelse, som udkom efterfølgende år, utvetydigt gik imod¹⁵².

5.3.3.2 Vranglære

*"Biskoppernes fællesudtalelse må ses som et symptom på og et udslag af Folkekirkens almene og læremæssige forfald. Som sådan repræsenterer den i en vis forstand intet nyt. Synd og vranglære har længe udfoldet sig upåkaldt i den danske folkekirke. (...) Men det må være rigtig at sondre mellem passiv forsømmelse af tilsynspligten og aktiv fremførelse af alvorlig vranglære. I den forstand markerer biskoppernes fællesudtalelse en ny situation i Folkekirken."*¹⁵³ skriver forfatterne til debatoplægget. De

¹⁴⁹ Blandt andre: Riishøj, Axel: *Omkring seksualdebatten* (1965); Honoré, Paul: *Homofilien og kirken* (1978), *Fra Moses til nutiden* (1992); Gejsing, Lars Ole: *Velsign, forband ikke...* (1994); Jørgensen, Theodor: *Gudbillidighed og seksualitet* (1994); Bibeltime fra Menighedsfakultetet i Århus: *Hvad er det at velsigne?* (1996); "De otte"s rapport: *'Kærligheden glæder sig ikke over uretten!'* (1996); o.a.

¹⁵⁰ Elmelund Petersen 1996: 1

¹⁵¹ Elmelund Petersen 1996: 92

¹⁵² Thomsen 1997: 100-101, 80

¹⁵³ Ambrosen 2000: 53

udleder derfra at *"biskopperne (har, red.) forladt Folkekirkens fundament, de har trodset Guds klare ord, og de har gjort sig til talsmænd for en etisk vranglære, der leder mennesker vild og til evig dom og fortabelse."*¹⁵⁴. Dette begrundes primært i førnævnte rapport, *Kærligheden glæder sig ikke over uretten*.

Rapporten fra *De Otte* behandler ikke hvilke konsekvenser den biskoppelige erklæring måtte have for den kirkelige højrefløj, men forholder sig udelukkende til spørgsmålet om den kirkelige orden og teologien heri. Konsekvensen som uenigheden måtte føre med sig, er overladt til de enkelte menigheder og foreninger. Debatoplæggets forfattere konkluderer, efter at have behandlet de nytestamentlige formaninger vedrørende vranglære og vranglærere, at: *"Den vranglære, som samtlige biskopper har fremført og fastholdt, er for os at se i så tydelig og alvorlig konflikt med Bibelens lære om frelsens grund og vej, at den troende menighed er forpligtet til ikke at anerkende biskopperne som tilsynsmænd, men tværtimod betragte og behandle dem som vranglærere. Dette indebærer, så vidt vi kan læse og forstå de nytestamentlige skrifter, at man efter at have formanet og advaret dem må lægge tydelig ydre afstand til dem, undgå enhver form for kristelig fællesskabsmarkering med dem og herved tilkendegive, at det kirkelige og broderlige fællesskab med dem er brudt."*¹⁵⁵.

Der skelnes i debatoplægget klart mellem tålelige uoverensstemmelser og dem, der kræver et tydeligt brud i fællesskabet, selv om de samtidig tilkendegiver at denne skelnen ikke gives i Det Nye Testamente¹⁵⁶. Dog vurderer forfatterne at et spørgsmål som dette *"vedrører frelsens grund og vej"* og derfor er af meget alvorlig karakter¹⁵⁷. Denne anklage om vranglære som rettes mod de danske biskopper

¹⁵⁴ Ambrosen 2000: 52

¹⁵⁵ Ambrosen 2000: 64

¹⁵⁶ Ambrosen 2000: 54

¹⁵⁷ Ambrosen 2000: 53 – begrundes ud fra 2. Pet 2,1-22; Jud 4-16

er ganske alvorlig, og bliver også behandlet med forsigtighed¹⁵⁸. Der er ingen tvivl om at skriftets forfattere betragter biskoppernes udtalelse om homofilt samliv som direkte i strid med deres opfattelse af Bibelens syn på dette. Betegnelsen 'vranglærere' begrundes ud fra dette spørgsmål og ikke ud fra biskoppernes øvrige lære, som de ikke behandler i debatoplægget. I stedet skrives: *"På denne baggrund har vi ikke ønsket at gå ind på spørgsmålet om, hvorvidt biskopperne evt. lærer vrangt på andre områder end i spørgsmålet om homofilt samliv. Det er for os tilstrækkeligt at konstatere, at de er i klar modstrid med Guds Ord forsvarende en synd, der indebærer et brud med Guds skaberorden og er uforenelig med delagtighed i Guds rige. De, som lytter til og efterlever biskoppernes vejledning i dette spørgsmål, kan ifølge Guds Ord ikke blive frelst. Denne vranglære er med andre ord så alvorlig, at om biskopperne så kun fremfører denne ene vranglære, så må de for os at se betragtes og behandles som vranglærere."*¹⁵⁹.

Der påpeges også andre dogmatiske uoverensstemmelser mellem forfatterne og folkekirkens ståsted, som dog er af forskellig vigtighedsgrad. Debatoplæggets forfattere anser spørgsmålet om vielse af homoseksuelle som meget vigtigt: *"... ifølge vores læsning af Ny Testamente, er grænsen klart overskredet, når nogen forsvarende en handlemåde, som ifølge Bibelens klare ord er uforenelig med at arve Guds rige."*¹⁶⁰.

5.3.3.3 Konsekvens

Denne anklage om vranglære fører skriftets forfattere til at drage paralleller til brevene til menighederne i Tyatira og Sardes, som står i Åbenbaringsbogen¹⁶¹. De troende i disse menigheder opfordres til

¹⁵⁸ Ambrosen 2000: 53

¹⁵⁹ Ambrosen 2000: 66-67

¹⁶⁰ Ambrosen 2000: 55

¹⁶¹ Tyatira: Åb 2,18-29; Sardes: Åb 3,1-6

at holde sig til Guds Ord og ikke til at forlade menigheden¹⁶². Ud fra dette argumenteres for opretholdelse af det folkekirkelige medlemskab, men dog en klar markering af afstandslægning: Dannelse af en frimenighed, som er frigjort fra biskoppernes tilsyn. Ligeledes henviser de til CA XXVIII stk. 78¹⁶³, om *Den kirkelige myndighed*, at hvis biskopperne, på nogen måde forhindrer at evangeliet forkyndes rent *"skal stå Gud til regnskab for, at de ved deres hårdnakkethed giver anledning til et kirkeligt brud"*¹⁶⁴.

Dertil skriver de at dannelsen af en ny menighed er at forstå som et led i, og ikke en opgivelse af kirkekampen¹⁶⁵. Der ønskes fortsat samarbejde med 'bibeltro præster og menigheder i Folkekirken'.

Menighedstugten bliver brugt som et andet argument for brud med folkekirken. Ved at skille sig ud og lægge afstand til de danske biskopper, vurderer debatoplæggets forfattere, at de handler i overensstemmelse med de nytestamentlige formaninger¹⁶⁶. Menighedstugtens formål er at tjene som et værn om menighedens karakter, og til at kalde dem som lever i synd til omvendelse. Igennem denne argumentation udledes at debatoplæggets forfattere ved at påtale vranglære og derefter lægge afstand, forstår sig selv som tugtende de vranglærende.

Stiftelsen af en ny menighed uden for folkekirken forsvarer samtidig også som et værn for den kristne menighed mod vranglære. De skriver: *"Tanken om, at de troende i en mindretalssituation kan videreføre et ubrudt fællesskab med dem, som fremturer i vranglære og vranglevned, synes uforenelig med Ny Testamentes betoning af gudsoprørets åndelige smittefare. I en menighed, hvor de åbenbart ugudelige vinder ledelsen, vil det være åndeligt uforsvarligt at vedblive at lytte til deres forkyndelse, indgå i tjenestefællesskab med dem og på andre måder tilkendegive ubrudt broderligt fællesskab med dem.*

¹⁶² Ambrosen 2000: 49

¹⁶³ CA XXVIII: "... *quomodo Deo rationem reddituri sint, quod hac pertinacia causam schismati praebeant.*"

Nørgaard-Højten 2000: 13

¹⁶⁴ Ambrosen 2000: 77

¹⁶⁵ Ambrosen 2000: 50

¹⁶⁶ Ambrosen 2000: 58 – henvisning til Matt 18,17; Rom 16,17; 1. Kor 5,11; 2. Thess 3,6; Tit 3,10; 2. Joh 10-11

Ved en sådan handlemåde vil de troende stille sig under en stadig og stærk påvirkning af gudsoprørets nedbrydende og forførende åndskræfter. Netop dette tager de nytestamentlige formaninger sigte på at værne dem imod. ¹⁶⁷, udover at argumentere for at det ville være uforsvarligt, så knytter de et missionalt perspektiv på dette argument: *"Kun ved at være udskilt fra denne verden kan den (menigheden, red.) være et vidnesbyrd om et liv af en anden verden"*¹⁶⁸. For at illustrere denne pointe henviser de blandt andet til Jesu lignelse om *ukrudtet i hveden*¹⁶⁹, hvilket hentyder til at de anser folkekirken som ukrudtet i lignelsen, om hvilket der står i vers 39-42: *"Ligesom altså ukrudtet tages fra og brændes i ild, således skal det også gå ved verdens ende: Menneskesønnen skal sende sine engle, og fra hans rige skal de tage alt det væk, som fører til frafald, og alle dem, der begår lovbrud, og kaste dem i ovnen med ild. Der skal der være gråd og tænderskæren."*

5.3.3.4 Ordinationsproblematikken

Debatoplæggets forfattere foreslår at der lægges afstand til biskopperne ved at afstå fra nadverfællesskab med dem, afstå fra at være tilhørere ved deres forkyndelse og afvise at stå under deres åndelige tilsyn^{170,171}. Dette er muligt at praktisere for den almindelige kirkegænger, men problematikken er større for præstekandidaterne¹⁷². Ifølge Det Nye Testamente og traditionen er det menighedens ledere og tilsynsmænd som leder ordinationen af en ny præst. I folkekirken betyder dette i praksis at ved at lade sig ordinere af en biskop, giver præstekandidaten udtryk for, at vedkommende vedkender sig dennes ledelse og tilsyn, hvilket forstås som problematisk i forhold til forfatterens udlægning af 1. Kor

¹⁶⁷ Ambrosen 2000: 60

¹⁶⁸ Ambrosen 2000: 56 – henvisning til Matt 13,29-30 og 37-39; Joh 17,15-19; 1. Kor 5,9-10; 1. Pet 2,12

¹⁶⁹ Ambrosen 2000: 56 – henvisning til Matt 13,29-30 og 37-39

¹⁷⁰ Ambrosen 2000: 60 – henvisning til 1. Kor 5,11

¹⁷¹ Ambrosen 2000: 67

¹⁷² Ambrosen 2000: 67

5,11¹⁷³. Selve ordinationsritualet opfatter forfatterne ikke som noget problem, men betingelsen for at dette ritual skal godtages er, at biskoppen lever op til de nytestamentlige krav til en hyrde, lærer, ældste og tilsynsmand¹⁷⁴.

Forfatterne nævner to konkrete problemer ved ordination til et præsteembede: 1) Ved ordinationen anerkender præstekandidaten biskoppen som en værdig åndelig leder og tilsynsmand. Om dette skriver de *"For os at se er dette umuligt, hvis man vil være tro mod de bibelske formaninger angående vranglærere."*¹⁷⁵ – og 2) den fælles nadverfejring, som er en del af ordinationsritualet, eksplicit markerer et broderligt og kirkeligt fællesskab mellem de deltagende, heriblandt biskoppen¹⁷⁶. Om dette skriver de: *"For så vidt de aktuelle biskopper må betragtes og behandles som vranglærere, må vi derfor konkludere, at de troende er forpligtet til at afstå fra nadverfællesskab med dem."*¹⁷⁷.

5.3.3.5 Det verdslige kirke styre

I tillæg til begrundelsen ud fra anklagen om vranglære så anser forfatterne det som problematisk at kirken er underordnet et verdsligt kirke styre. De mener dog at dette kan begrundes teologisk med at kirken blev underordnet regenten ved reformationen; denne begrundelse opløstes dog i 1849 da enevældet afskaffedes og religionsfriheden blev indført. Dette betød at kirken fra det tidspunkt var underlagt et principielt irreligiøst folke styre. Dette kom blandt andet til syne ved åbningen for kvindelige præster, som blev gennemført i 1947, på trods af at ni ud af ti biskopper samt 514 præster på det tidspunkt var imod lovgivningen¹⁷⁸.

¹⁷³ Ambrosen 2000: 70

¹⁷⁴ Ambrosen 2000 69-70 – henvisning til 1. Tim 2,11-3,13; 2. Tim 2,24-26; Tit 1,6-9

¹⁷⁵ Ambrosen 2000: 70

¹⁷⁶ Ambrosen 2000: 70 – henvisning til 1. Kor 10,16f; 11,17-26 og 1. Kor 5,11

¹⁷⁷ Ambrosen 2000: 71

¹⁷⁸ Ambrosen 2000: 78; Vigilius 2005: 252

Det samme gælder det folkekirkelige demokrati: Ved menighedsrådslovens indførelse i 1903 var en af betingelserne for at blive et folkekirkeligt menighedsrådsmedlem at man levede og lærte i overensstemmelse med kristendommen¹⁷⁹. Dette krav er sidenhen gledet ud, men betingelserne indeholder dog noget af den samme klang som oprindeligt¹⁸⁰. Dog opfattes de demokratisk valgte menighedsråds rolle som problematisk: *"Visse steder arbejder menighedsrådene til gavn for et bibelsk menighedsliv, men de fleste steder er de sammensat på en måde, så de i praksis modarbejder det."*¹⁸¹.

5.3.3.6 Den almenreligiøse forkyndelse

*"Hovedtonen i den folkekirkelige forkyndelse er en almenreligiøs betryggelse om Guds nåde og kærlighed mod enhver, uanset hvordan man lever og forholder sig til Gud"*¹⁸² påstår debatoplæggets forfattere. Det opleves ligeledes som et problem at alle har samme ret til kirkelig betjening.¹⁸³ Det vil sige at præster i folkekirken hverken må nægte nogen nadver eller at blive døbt, på trods af for eksempel åbenlys synd. Det understreges samtidig at ikke alle præster efterlever denne regel¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Ambrosen 2000: 78

¹⁸⁰ Se lov om menighedsråd, jf. lovbekendtgørelse nr. 9 af 3. januar 2007. §3a

¹⁸¹ Ambrosen 2000: 78

¹⁸² Ambrosen 2000: 79

¹⁸³ lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning, jf. lovbekendtgørelse nr. 572 af 17. juni 2009 med den ændring, der følger af lov nr. 531 af 12. juni 2012. § 6: *"Ethvert medlem af folkekirken har ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for den menighed, hvortil medlemmet hører"*

¹⁸⁴ Ambrosen 2000: 79

5.3.3.7 De åbenbart bibelstridige ordninger

Udover ovenforstående punkter nævnes kvindelige præster og vielse af fraskilte som accepterede bibelstridige ordninger i folkekirken. I denne sammenhæng beskrives accepten af homofile vielser som en naturlig forlængelse af den tidligere udvikling¹⁸⁵.

5.3.4 Sammenfatning

Det problem som utvivlsomt fylder mest i argumentationen, for at debatoplæggets forfattere ser sig nødsaget til at danne en ny evangelisk-luthersk frimenighed i København, er at Den Danske Folkekirkes biskopper enstemmigt går imod det, som oplæggets forfattere og den kirkelige højrefløj, ifølge rapporten *Kærligheden glæder sig ikke over uretten!* er enige om, nemlig at homofilt samliv, ifølge Bibelen, hører under Guds dom. Denne uenighed, som oplæggets forfattere betegner som vranglære, vurderes tilstrækkelig alvorlig til at berettige en udtrædelse af folkekirken, som markering af et læremæssigt brud med og en afstandslægning til biskopperne, ifølge de nytestamentlige formaninger herom.

Overvejelserne som kommer til udtryk i debatoplægget, repræsenterer kun forfatternes synspunkter, og der bliver ikke på noget tidspunkt opfordret eller formanet andre kristne til at følge deres eksempel med udtrædelse af folkekirken. Måske nærmere tværtimod, da forfatterne i høj grad anerkender de bibeltro præster som er i folkekirken og samtidig foreningerne med tilknytning til folkekirken. Årsagerne til at bevare et godt og konfliktfrit forhold til disse kan være mange, men i sidste ende udtrykker dette også en grad af inkonsekvens, da deres argumentationer er meget radikale og absolutte, men med rummelighed overfor dem, der er uenige.

¹⁸⁵ Ambrosen 2000: 79

5.4 Analyse af folkekirkekritikken

Som beskrevet i indledningen så vurderer jeg Grunnet og Vigilius' kritik og kritikken fremsat i debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed* af Den Danske Folkekirke som komparative, da alle i deres natur er teologisk principielle i deres argumentation, til trods for at de er tilblevet i forskellige situationer og forholder sig til forskellige etiske og teologiske spørgsmål.

I følgende afsnit vil jeg besvare og diskutere følgende spørgsmål, for at komme nærmere ind på hvorfor disse tre valgte tre forskellige løsningsmodeller som konsekvens af deres kritik:

5.4.1 HVAD ER KARDINALPROBLEMATIKKEN I DERES KRITIK?

5.4.2 HVORDAN FORSTÅR DE DE NYTESTAMENTLIGE FORMANINGER OM DETTE?

5.4.1 Kardinalproblematik

Til trods for at der findes ligheder i kritikken, som der tidligere er redegjort for, så er vægtlægningen i problemerne ret forskellige på nogle punkter. Disse differencer, som jeg vil påpege, er udslagsgivende for hvilken løsning de hver især valgte at følge.

5.4.1.1 Grunnet og den evangelisk-lutherske Frikirke

For at definere essensen i Grunnets kritik af folkekirken er det nødvendigt at undersøge hvilke kriterier han opstiller for dem som han betegner som 'Guds børn'. Dette er især væsentligt da størstedelen af hans indvendinger mod folkekirken går på en manglende forskelsbehandling i menighederne. Han begrundet vigtigheden af denne forskelsbehandling ud fra adskillige bibelhenvvisninger¹⁸⁶.

Grunnet betegner dem, som lever i efterfølgelse af dåbspagten og den apostolske bekendelse, som brødre og søstre, med andre ord: 'Guds børn', "... og kun med disse er der en Christen muligt, at dele Troe og Haab." ¹⁸⁷. Grunnets forudsætning for det som han anser som sakramenteforvaltning i over-

¹⁸⁶ Grunnet 1860: 1 – henvisning til 2. Kor 6,14-18; 2. Thess 3,14-15

¹⁸⁷ Grunnet 1860: 2

ensstemmelse med de nytestamentlige forskrifter er, at kirkens præster tager højde for sognebørnes levevis. Indførelsen af sådan en praksis, ville i realiteten betyde at folkekirkepræsternes ansvarsbyrde ville blive betydeligt tungere, især i de større sogne, hvis de skulle følge de nytestamentlige formaninger til kirken. I realiteten ville det nok betyde at kirkerne blev langt mere eksklusive, i hvert fald omkring nadverbordene, og langt mindre folkelige, da opgaven med at vurdere gudstjenestedeltagerens kristenhed vil være helt aldeles umulig hvis offentligheden havde mulighed for at deltage uden forudgående skriftemål. Desuden ville den utvetydigt stride imod ordningen om sognebåndsløsning og de grundtvigske friheds- og rummelighedstanker, som udgør meget af Den Danske Folkekirkes væsen.

5.4.1.2 *Vigilius' kardinalproblematik*

Vigilius påpeger en del problemer ved folkekirken, men det gennemgående i hans behandling af disse problemer, alvorlige som de er, er at de blot er symptomer på en grundskade. Hans kardinalproblematik er derfor af langt mere principiel karakter, nemlig at folkekirken ud fra dens lære og ordninger giver udtryk for, at den ikke anser Bibelen som Guds autoritative ord og derfor bliver et bytte for tidsåndens påvirkning.

Denne situation, som folkekirken befandt sig i, har dybe rødder og en lang historie. Vigilius inddrager Luthers skrift *Om kirkens babyloniske fangenskab* om hvilket han skriver at fangenskabet ikke bestod i den statslige magt eller i den folkekirkelige ordning, men i stedet i folkekirkens eget frafald. Naturligvis var situationen en anden for reformatoren end for Vigilius, men kirkens fangenskab var, ifølge Vigilius, uændret på trods af at kirken ikke længere er underlagt pavemagten. Sakramenter holdes stadigvæk i *usselt fangenskab*, og selv om det ikke længere er den romersk-katolske kirke, så har traditionerne og historien '*helt berøvet kirken dens frihed*'^{188,189}.

¹⁸⁸ Vigilius 1996: 14

¹⁸⁹ Luther 1982: 25

5.4.1.3 Københavnerkirken ud fra "En ny menighed – En ny mulighed"

Debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed* bærer, som tidligere påvist, tydeligt præg af den debat om homofile velsignelser i folkekirken som fyldte meget på det tidspunkt. I et afsnit med overskriften *En skelsættende begivenhed* lægger forfatterne fokus på at fællesudtalelsen om homofilt samliv vidner om alvorlig vranglære hos de danske biskopper og derfor også i folkekirken: "... deres anerkendelse af homofilt partnerskab som en kristeligt legitim samlivsform har biskopperne forladt Folkekirkens fundament, de har trodset Guds klare ord, og de har gjort sig til talsmænd for en etisk vranglære, der leder mennesker vild til evig dom og fortabelse. Det er rystende alvorligt. De biskopper, som er kaldet til at øve tilsyn med præsternes forkyndelse og liv, de er selv blevet vranglærens og syndens talsmænd og forsvarere. Bibelens lære er utvetydigt klar. Ingen, som praktiserer homofilt samliv, kan arve Guds rige. Biskoppernes fællesudtalelse må ses som et symptom på og et udslag af Folkekirkens almene åndelige og læremæssige forfald."¹⁹⁰ Forfatterne omtaler netop denne fællesudtalelse som "en ny situation i Folkekirken"¹⁹¹. Der er, blandt andet ud fra ovenstående citat, ingen tvivl om at opfattelsen af vranglære i folkekirken spillede en væsentlig rolle i begrundelsen for dannelsen af Københavnerkirken.

Den kraftige reaktion og brugen af ord som "*skelsættende begivenhed*" og "*alvorlig vranglære*" vidner om at fællesudtalelsen var dråben, der fik bægeret til at flyde over hos debatoplæggets forfattere. Konsekvensen blev at de igennem deres udlægning af de nytestamentlige formaninger om at lægge afstand til vranglærere, så sig nødsaget til at forlade folkekirken, hvis hovedproblem var, at den indeholdt vranglære.

¹⁹⁰ Ambrosen 2000: 52

¹⁹¹ Ambrosen 2000: 53

5.4.2 Forståelsen af de nytestamentlige formaninger

Til redegørelse af hvorfor en konsekvens var nødvendig benytter Grunnet, Vigilius og debatoplæggets forfattere mange af de samme argumenter som primært forefindes i Paulus' breve. Nogle skriftsteder som er gennemgående i alles argumentation er:

OM AT SPISE OG DRIKKE: 1. KOR 5,11: *"Hvad jeg skrev til jer, var, at I ikke må have med nogen at gøre, der har navn af broder, men lever utugtigt eller er grisk eller er en afgudsdyrker eller en spotter eller en drukkenbolt eller en røver. I må heller ikke spise sammen med sådan en."*¹⁹²

OM VRANGLÆRE: GAL 1,6-7: *"Jeg undrer mig over, at I så hastigt lader jer vende bort fra ham, som kaldte jer ved Kristi nåde, til et andet evangelium, som slet ikke er et evangelium; der er bare nogle, som forvirrer jer og søger at forvrænge Kristi evangelium."*¹⁹³

OM AT HOLDE SIG FRA VRANGLÆRE: ROM 16,17: *"Jeg formaner jer, brødre, til at holde øje med dem, der i modstrid med den lære, I har taget imod, skaber splittelse og fører andre til fald. Hold jer fra dem!"*¹⁹⁴

OG 2. THESS 3,6: *"Vi påbyder jer, brødre, i vor Herre Jesu Kristi navn at holde jer fra enhver broder, der lever et uordentligt liv og ikke holder sig til den overlevering, de modtog af os"*¹⁹⁵

OM TUGT: 1. KOR 5,5: *"(han, red.) overgives til Satan, så det kødelige kan ødelægges, for at ånden kan frelses på Herrens dag."*¹⁹⁶

¹⁹² Grunnet 1860: 2; Grunnet 1861; Grunnet 1898: 20; Vigilius 1998: 73; Ambrosen 2000: 58

¹⁹³ Vigilius 1996: 21; Vigilius 1998: 60, 67, 75; Ambrosen 2000: 14, 54, 66

¹⁹⁴ Grunnet 1860: 1; Vigilius 1996: 58; Vigilius 1998: 68, 73; Ambrosen 2000: 58

¹⁹⁵ Vigilius 1998: 69; Ambrosen 2000: 58

¹⁹⁶ Grunnet 1860: 68; Ambrosen 2000: 60

OM DELAGTIGHED I SYND: 2. JOH 10-11: *"Hvis nogen kommer til jer og ikke fører denne lære, så tag ikke imod ham i jeres hus, og byd ham ikke velkommen; for den, der byder ham velkommen, gør sig delagtig i hans onde gerninger."*¹⁹⁷

OG ÅB 18,4: *"Og jeg hørte en anden røst fra himlen sige: Drag ud fra hende, mit folk, for ikke at deltage i hendes synder og blive ramt af hendes plager."*¹⁹⁸

Grunnet, Vigilius og debatoplæggets forfatteres forståelse af de nytestamentlige formaninger hænger uløseligt sammen med hvad er anså som problemet i folkekirken.

5.4.2.1 Grunnet

Grunnet anså det ubodfærdige flertal af folkekirkens medlemmer som problemet, blandt andet forankret i 1. Kor 5,11. Hans anliggende var derfor at muliggøre nadverfejring for Guds børn uden deltagelse af 'Kristi fjender', hvilket var muligt ved genindførelse af den bibelske kirketugt¹⁹⁹.

En løsning ville have været at reformere kirken. Denne løsning overvejede han med stor sandsynlighed. N. E. Grunnet gengiver Grunnet: *"Var der nu Haab om, at Sligt (Ordet og sakramenterne misbruges, foragtes, forhånes, bespottes, red.) kunde forandres i Statskirken, var der nogen Grund til at antage, at ydre Reformer og Forandringer, Indførelse af et Slags Kirketugt og deslige kunde man omdanne den til en christelig Menighed, da kunde man billedlig talt betragte den som et Huus, Ilden truer med at fortære, men som ved forenet og hurtig Hjælp kan frelses. Nu derimod, da den største Part af dens Medlemmer saavel Hyrder som Tilhørere, ere Christi Korsets Fjender, da Guds Ord og Sacramenternes Foragt ustraffet og uhindret kan udøves, og den med Rette bærer Navnet Statskirke og ei Christi Kirke, betragte vi den, som et brændende Huus, der trods al Umage bliver Luernes Bytte, og*

¹⁹⁷ Vigilius 1996: 33; Vigilius 1998: 73; Ambrosen 2000: 58

¹⁹⁸ Grunnet 1860: 29

¹⁹⁹ Neiiendam skriver: *"Hovedangrebet mod Statskirken var for Grunnet baseret på dette, at Statskirken i Praxis tilsidesatte Kirketugten."* Neiiendam 1927: 372

fra hvilket Enhver, der ei vil staae Fare for at omkomme, må flygte. Derfor ansee vi det for alle i Statskirken værende Guds Børns Pligt, ligesom Loth at ile ud af dette Sodoma for ei at blive delagtig i sammes Synder og Straf.²⁰⁰ Derfor konkluderes at Grunnet ikke så det som en mulighed at forblive i folkekirken, da han hverken anså dens medlemmer eller hyrder som kristne. Hans løsning på problemet, som i høj grad defineres af hans oplevelse af helligheden ved nadverbordet, var således indsnævret til at danne en ny menighed. Grunnets meget radikale udtalelser var ikke individualistiske, men ment for alle 'Guds børn'. Derfor var han også meget konsekvent i forhold til dem der ønskede at forblive medlemmer af folkekirken, på trods af deres mange argumenter, som han kalder undskyldninger²⁰¹. Det er således, for ham, en bibelsk umulighed at være 'Guds Barn' eller 'troende' og forblive tilknyttet Statskirken. Grunnet blev af nogle misforstået, i det de forstod dette, som en manglende tro på, at *nogen* i statskirken kunne være 'Guds barn', til dette svarer han i sit tidsskrift, at der naturligvis eksisterer Guds børn i statskirken, for ellers ville han ikke adressere dem og formane dem til at forlade den²⁰². I et interview med Bartholdy refererer han til et jubilæumsarrangement i den evangelisk-lutherske Frikirke, hvor Vigilius stillede daværende præst i Frikirken, Vagn Lyrstrand, spørgsmålet, om det var decideret synd at være medlem af folkekirken, hvortil svaret lød: "Ja.". Ud fra Grunnet, vil jeg påstå, at det som for ham, tilegnede medlemskab af folkekirken synd, var bevidstheden om fællesskabet med vranglærere, som Det Nye Testamente formaner kristne at lægge afstand til. Om Frikirkens teologi på

²⁰⁰ Grunnet 1860: 28-29 – henvisning til Åb 18,4; 2. Kor 6,14-18 o. s. v.

²⁰¹ Grunnet 1960: 29 - Det som han betragter som "undskyldninger" er: "Præsten er nu eengang i den Stilling og nødsaget til at belive der for at ernære sig og Sine.", "De nuværende Præster have ikke indført denne Tingenes Orden, der nu er i Statskirken" og for medlemmernes vedkommende "At Tiden for udtrædelse endnu ikke er kommen", "At det ikke smitter os ved Nadverbordet, hver der ligger ved Siden af os og at det ikke er Andre, men os selv, vi skulle prøve." og "at At Klinten skal groe iblandt Hveden indtil høsten".

²⁰² Grunnet 1859

dette område har ændret sig, eller om konteksten, som dette spørgsmål opstod i, forudsatte denne bevidsthed, vides ikke.

5.4.2.2 Vigilius

Vigilius' anskuelse af hovedproblemet i folkekirken har ikke sin forankring i ét skriftsted, men i fortolkningen af Bibelen. Paulus advarer i Gal 1,6-9 mod *"et andet evangelium, som slet ikke er et evangelium"*, hvilket Vigilius bruger til at betegne den forkyndelse, som findes i dele af Den Danske Folkekirke²⁰³. Dette kan også anses som Vigilius' anliggende, netop at advare imod dette 'andet evangelium', som slet ikke er et evangelium'.

Han påtaler adskillige ordninger og tilstande i folkekirken, men ser sig aldrig nødsaget til at træde ud af den. På linje med Grunnet tror Vigilius heller ikke på muligheden for en kirkelig reform, som der er redegjort for tidligere.

Konsekvensen blev at Vigilius, som han i et interview med Kristeligt Dagblad allerede i 1981 gav udtryk for, nægtede at deltage i ordinationsgudstjenester da disse både indebar gudstjenesteligt fællesskab med kvindelige præster og dem, som er ansvarlige for denne praksis og *"med rette kunne opfattes som en stiltiende anerkendelse af eller kapitulation af denne bibelstridige praksis"*²⁰⁴.

5.4.2.3 Københavnerkirkens initiativtagere

Anklagen om vranglære, udmøntet i biskoppernes fællesudtalelse, står tydeligst i den argumentation som fremsættes i debatoplægget. Derfor er det formaningerne om at lægge afstand til vranglærere som vejer mest i den negative begrundelse for, hvorfor initiativtagerne så det som en nødvendighed at lægge afstand til folkekirken.

Der skæres dog ikke over en kam overfor folkekirken da initiativtagerne ikke ser nogen grund til at lægge afstand til bibeltro præster eller andre på højrefløjen som eventuelt måtte ønske at opretholde

²⁰³ Vigilius 1998: 60

²⁰⁴ Kofod-Svendsen 2014: 461

et forhold eller have fællesskab med folkekirken²⁰⁵. Der er ikke tale om kirkelig reform som en mulighed, men den konsekvens, som de tager af anklagen om vranglære, nemlig at danne en ny evangelisk-luthersk frimenighed, forklarer de, som et led i ”*kirkekampen*”²⁰⁶.

På linje med Vigilius’ argumentation herom – og som et udtryk for den påvirkning, som han har haft på dem omkring sig, argumenteres der også for, at det ikke kan lade sig gøre at lade sig ordinere til præstetjeneste i folkekirken, uden at gå på kompromis med ens troskab overfor de nytestamentlige formålinger om at lægge afstand²⁰⁷, og ikke spise og drikke sammen med vranglærere²⁰⁸.

Den offentliggjorte begrundelse for, at initiativgruppen tog det radikale skridt at danne en ny frimenighed, hvilket fik røre i diskussionen omkring den kirkelige højrefløjs tilknytning til Den Danske Folkekirke, var primært baseret på deres egen personlige anfægtelse ved folkekirkens lære. Dette personlige udgangspunkt, sammen med det økumeniske forhold til resten af den kristne højrefløj, samt de bibeltro folkekirkepræster, førte med sig, at der ikke var noget opråb til andre, om at følge med. De syv i initiativgruppen blev kaldt *Hyrderne uden får*²⁰⁹, og igennem informationsmøder og debatter omkring frimenighedsdannelsen, forsøgte de at undersøge, om der var tilstrækkelig tilslutning til at danne denne²¹⁰.

5.4.3 Delkonklusion I

Til trods for at Grunnet, Vigilius og initiativtagerne til Københavnerkirken er enige om, at folkekirken indeholder en del problemer som de, i deres teologisk principielle kristendomssyn anfægtes ved, så

²⁰⁵ Ambrosen 2000: 49-50

²⁰⁶ Ambrosen 2000: 49-50, 82-83

²⁰⁷ Ambrosen 2000: 58 - *henviisning til 1. Kor 5,11*

²⁰⁸ Ambrosen 2000: 58 - *henviisning til Rom 16,17; 2. Thess 3,6*

²⁰⁹ Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.

²¹⁰ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

lægger de vægten ret så forskellige steder, og dette er utvivlsomt en del af forklaringen på hvorfor konsekvensen af deres kritik ender med forskellige løsninger.

Kardinalproblematikken i Grunnets argumentation leder til et rent brud med folkekirken, dens medlemmer og dens præster, og derefter stiftelsen af en ny menighed hvori det er muligt at opnå en nadverfejring som følger de nytestamentlige forordninger.

Vigilius' yderst principielle kritik af konkrete ordninger i folkekirken diagnoserer han som symptomer på grundskaden, som er et andet bibelsyn end hans eget. Dette forklarer imidlertid ikke hvorfor han ikke forlod folkekirken til fordel for en kirke eller menighed, som delte hans bibelsyn og ikke praktiserede i strid med dette. Hans analyse af de foreliggende løsningsmuligheder: kirkelig reform, missionsforening og frimenighed/-kirke, giver udtryk for at han i bedste fald ikke kunne finde en bedre løsning end at forblive i folkekirken, men lægge afstand til de konkrete bibelstridige handlinger.

Københavnerkirkens løsningsmodel, som er en frimenighedsdannelse, ligger meget i forlængelse af deres kritik: En afstandslægning til biskopperne som tilsynsmænd, men en tilslutning til folkekirkens grundlag, som er Bibelen og de lutherske bekendelsesskrifter. Dannelsen af en frimenighed frem for en frikirke er også et udtryk for et ønske om at opretholde forbindelsen til dem, som måtte have et ønske om ikke at bryde med folkekirken. Dette ønske om fortsat relation til *bibeltro præster i folkekirken*, udtrykker, at initiativtagerne isolerede problemet til kun at gælde biskopperne. Grunnet, derimod, som anså problemet primært at være den utugtede, ubodfærdige skare, som præsterne havde hyrdeansvar for, ønskede ikke noget forhold til nogen præst, som måtte forblive i folkekirken, han nærmere foragtede dem, han skriver i *Sendebrev til de Troende i Adspredelsen: "paa denne Maade (ved at gøre sig skyldig i at dele nadver ud til ubodfærdige, red.) synes jeg, at den af Statskirkens Præster, der kaldes troende, er en større Synder end den, der endnu kun bærer Navnet vantroende."*²¹¹.

²¹¹ Grunnet 1898: 19 – henvisning til Joh 9,41

6 Ekklesiologisk selvforståelse

For at kunne redegøre for Grunnets, Vigilius' og den ekklesiologiske selvforståelse, som kommer til udtryk i debatoelægget *En ny menighed – En ny mulighed*, er det nødvendigt at redegøre for, hvordan begreberne kirke og ekklesiologi skal forstås i denne sammenhæng.

Ud fra Det Nye Testamente er der især to skriftsteder, som er relevante at tage i betragtning i definitionen af disse: I Jesu overrækkelse af nøglemagten til Peter ifølge evangelisten Matthæus²¹², bruges ordet ἐκκλησία, som oversættes med en forsamling, en gruppe med fælles overbevisning eller om den globale kirke. Ordet 'kirke' kommer fra det ordet κυριακός²¹³, hvilket bliver brugt i Åbenbaringsbogen, om det, som "hører Herren til"²¹⁴. Ekklesiologi er en sammensætning af ekklesia- (ἐκκλησία-, "kirke") og -logi (-λογία, "læren om").

Det er samtidig relevant at inddrage de lutherske bekendelsers udtryk for, hvad kirken er, da afhandlingen kun omhandler teologiske synspunkter af evangelisk-luthersk karakter. Confessio Augustana beskriver kirken: "kirken er de helliges forsamling, i hvilken evangeliet forkyndes rent, og sakramenterne forvaltes rettelig"²¹⁵. I de lutherske bekendelsesskrifter er der også et tydeligt énheds-aspekt, i det at kirken bekendes i singularis. I den apostolske bekendelse: "Vi tror på Helligånden, den hellige, almindelige kirke, de helliges samfund..."²¹⁶.

²¹² Matt 16,18: "ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι Ἰδαοῦ οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς"

²¹³ Åb 1,10: "ἐγενόμην ἐν Πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγξ"

²¹⁴ Valen-Senstad 1996: 501

²¹⁵ CA VII: "Est autem ecclesia congregatio sanctorum, in qua evangelium recte docetur, et recte administrantur sacramenta" Nørgaard-Højen 2000: 50

²¹⁶ CA VIII: "Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem..." Nørgaard-Højen 2000: 13

I følgende vil jeg redegøre for, hvordan Grunnet, Vigilius, og Københavnerkirkens stiftere har forstået kirkebegrebet, og hvordan dette har påvirket de måder, som de selv har handlet ud fra den kirkekritik, som de hver især repræsenterede, redegjort for i forrige afsnit.

Fælles for dannelsen af evangelisk-luthersk Frikirke og Københavnerkirken er, at de begge to utvivlsomt er motiveret af en eller anden form for utilfredshed over nogle værende tilstande i folkekirken, men både Grunnet og Grønbæk, som var med i initiativtagergruppen, vil være med, at deres positive begrundelser for menighedsdannelse er af større betydning^{217,218}.

Disse såkaldte 'positive begrundelser' kommer til syne igennem de ordninger, som menighedsstifterne vil lave om på, i forhold til den kirke/forening de bryder med. Disse begrundelser tegner også billedet af deres ekklesiologiske selvforståelse. Vigilius forlod aldrig folkekirken, begrundelsen for dette, vil jeg også drøfte.

²¹⁷ Grunnet 1856, En røst i Ørken nr. 1; gengivet i *Grunnet* 1958: 23-24 og i *Michael* 1954: 236

²¹⁸ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

6.1 Grunnet og den Evangelisk-lutherske Frikirke

På trods af en omfattende kritik af folkekirken, så var Grunnets begrundelse for at bryde med folkekirken ikke udelukkende negativ. N. E. Grunnet gengiver fra Grunnets tidsskrift, *En røst i Ørken*: *"Den ydre afsondring fra statskirken må, dersom den skal blive til gavn og velsignelse, stå i nærmeste forbindelse med sand omvendelse og indre afsondring fra verden. (...) Præstehad, foragt for folkekirkens ydre skikke, ornat, ordination, prædikestol o.s.v. er ikke gyldig for udtrædelsen..... Frikirken er derfor ingenlunde en tumleplads for sværmere og øvede overløbere, men et hjem for rolige og besindige Guds børn, der vil blive ved kirkens bekendelse og tro, værne om sakramenternes rette brug: og som sky og fly, ja af hjertet hade al fremmed og falsk lære."*²¹⁹. Der synes dog ikke at herske megen tvivl om, at kirkestiftelsen primært var negativ. I et interview med Kristeligt Dagblad i 1985, bekræfter Leif G. Jensen, præst i Frikirken, denne påstand, *"Stiftelsen var ikke en kritik af bekendelsen eller dåbssynet, tværtimod, men begrundet i, at folkekirken selv i vid udstrækning havde forladt sin egen bekendelse. Den ikke alene tolererede, men ansatte åbenlyst falsklærende præster som hyrder og lærere i menighederne."*²²⁰.

For at en menighed skulle kalde sig kristen var det, for Grunnet, af stor betydning, at der blev udøvet bibelsk kirketugt. Dette fremgår af hans kritik, som er redegjort for i forrige afsnit. For ham, var det ikke i overensstemmelse med de nytestamentlige forskrifter for 'Guds børn' at dele sakramenterne og menighed med dem, der hverken levede bodfærdigt eller i andre henseende i overensstemmelse med bekendelsen. Dette syn kommer også meget klart til udtryk i hans egen kommentar til CA VIII, især til sætningen: *"Thi Ordet og Sacramenterne ere kraftige for Christi Befalings og Ordnings Skyld, endog de*

²¹⁹Grunnet 1958: 23-24 [forfatterens understregninger]; Grunnet 1960: 203 – gengivelse fra Grunnet 1856, *En røst i Ørken* nr. 1;

²²⁰ Kragelund 1985

forvaltes af Onde."^{221,222}, hvortil han bemærker: "*Hermed træffes altsaa Statskirken, der kalder sig christelig, uagtet den ikke er en **hellig**, men en **ugudelig** Forsamling og den Præster, der ikke **rettelig forvalte** Sacramenterne (henvisning til CA VII, red.); men falskt, idet de uddele dem til Christi Fjender.*"²²³.

Dette skeln mellem 'Guds børn' og 'Kristi fjender' gav anledning til en del kritik af Grunnets teologi. Indre Mission, som selv gjorde skeln mellem "*de hellige*" og "*de vantro*" præster²²⁴, anklagede Grunnet, ud fra hans vægtlægning på de troendes eksklusive ret til nadverbordet, for donatisme²²⁵. Denne beskyldning viste Grunnet dog tilbage: "*Daaben og Nadveren hente nemlig ikke deres Kraft enten fra den ene eller de, der uddele samme, eller fra dem, der modtage Sacramenterne, men ere kraftige for Guds Ords og Befalings Skyld, hvorfor ogsaa den, der er døbt efter den i Statskirken nu brugelige Døbemaade, rolig kan betragte sin Daab for fuldkommen gyldig, og ligeledes være forvisset om, at ei alene de Troende men og de Vantroende i Statskirken modtage i Nadveren Christi Legeme og Blod.*"²²⁶. Grunnet udleder i samme kommentar, at sakramenterne, dåben og nadveren, har den samme virkning, uanset om det er en hellig og tro Kristi tjener eller om det er en af "*djævlens kreaturer og tjenere, under skin af kristendom*"²²⁷. Han lægger dog vægt på, at på trods af denne virkelighed, så formaner Guds ord de kristne til at holde sig fra 'falske profeter'²²⁸.

²²¹ "*Et sacramenta et verbum propter ordinationem et mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.*" Nørgaard-Højen 2000: 52

²²² Grunnet 1860: 113

²²³ Grunnet 1860: 113 (fodnote) [forfatterens fremhævelser]

²²⁴ Grunnet 1958: 29

²²⁵ Grunnet 1958: 39

²²⁶ Grunnet 1860: 65-66

²²⁷ Grunnet 1860: 114

²²⁸ Grunnet 1860: 114

6.1.1 Grunnets ekklesiologi

Det var blandt andet ønsket om en menighed, hvor kirketugt blev udøvet og derved kunne 'Guds børn' deltage i nadverfejringen, uden at gå imod de bibelske formaninger, at Grunnet anså det som nødvendigt at danne Frikirken i 1855.

Grunnet udtrykte i sit tidsskrift, at hverken dannelsen af frikirken eller tidsskriftet skulle anses som værende til strid med folkekirken. Om tidsskriftet skrev han: *"Bladets egentlige bestemmelse vil være at virke til vedligeholdelse af enighed og til opbyggelse for menigheden selv og for dem, som med os står på den evangelisk-lutherske kirkes grund. Menighedens tendens er derfor denne, ved Herrens nåde i fredelighed og kærlighed at virke til opbyggelse og sjælenes frelse ihukommelse Kristi ord: »Salige er de fredsommelige, thi de skulle kaldes Guds børn«*"²²⁹.

Pastor W. J. Michael skriver i anledning af frikirkens 100-års jubilæum i 1954, om begrundelsen for kirkestiftelsen *"Som det ses af dette brev, var det fra begyndelsen af ikke frikirkens mål og opgave at indlede en strid med den bestående statskirke; men frikirken så dengang og har siden set sin opgave i at vinde mennesker for Guds rige, for den ene hellige kristelige kirke, ved ordets forkyndelse og sakramenternes forvaltning.*"²³⁰. I modsætning til pastor Michaels forståelse af kirkens opgave, synes Grunnets begrundelse værende langt mindre missional, og med meget større vægtlægning på menighedens enhed, hvilket i øvrigt også er i klar overensstemmelse med hans kritik af folkekirken, som beskrevet. De mennesker, som pastor Michael refererer til, som 'vindes for Guds rige', kan dog være de kristne i folkekirken, som, ved delagtighed i dennes synd, vurderes som værende fortabte, hvilket stemmer overens med Grunnets syn på kirkemedlemskab i *En Røst i Ørken*, som grænser til det soteriologiske

²²⁹ Michael 1954: 235 – henvisning til Matt 5,9

²³⁰ Michael 1954: 235

"Men naar han (Pastor Sommer, red.) kalder Statskirken Jesu Christi Kirke og dermed vil forhindre Udtædelsen, da han godt veed, at man uden at være Medlem af Jesu Christi Kirke ikke kan blive salig...

"²³¹.

En anden mulighed er, at Frikirkens formål og mission har ændret sig igennem tiden, og dette er Michaels udlægning af, hvad kirkens opgave var, ved artiklens tilblivelse. 50 år senere, i 2005, gengives meget af samme artikel i kirkens månedsblad, af daværende pastor Vagn Lyrstrand, hvor endnu større fokus er på mission *"Samtidig må den (Frikirken, red.) energisk fortsætte Kristi mission, han som kom for at opsøge det fortabte, gav sit liv for hele verden og sendte sin apostle ud i verden"*²³².

6.1.2 Historien om dannelsen af den Evangelisk-lutherske Frikirke

Det var under det knapt så beskedne motto *"Vi har sandheden"*, at Grunnet dannede den Evangelisk-lutherske Frikirke den 4. november 1855²³³. Hans intention var, ifølge ham selv, aldrig at forene proslytter eller statskirkekritikere under en ny fane, men blot at danne en menighed for de rettroende, som ikke kunne forene deres kristenliv med den statskirkelige lærdom. Han gik endda så langt, som at beskrive det som en pligt for alle Guds børn at forlade statskirken, for ikke at blive delagtige i dennes synd og straf²³⁴, hvilket også er påvist i foregående afsnit.

At danne en menighed, som skulle stå uden for folkekirken, men alligevel ikke have noget modsætningsforhold til dennes lære og bekendelsesgrundlag, hvilket den evangelisk-lutherske Frikirke ikke havde, åbnede døren for dannelse af en frimenighed, som netop følger denne definition. For at bære titlen 'frimenighed' kræves det dog, at denne bliver statsligt anerkendt, mens en frikirke ikke nødvendigvis skal registreres.

²³¹ Grunnet 1859

²³² Lyrstrand 2005

²³³ Grunnet 1958: 1

²³⁴ Grunnet 1958: 30, 39

Den pietistiske konventikkeltradition var, få år forinden Grunnets frikirkedannelse, blevet organiseret og var blevet til det, som i dag hedder Indre Mission. Med Grunnets uddannelse som missionær og hans passion for hedningemission, især i Danmark, som han udtrykte i sin brevveksling med Rørdam, ville IM tilsyneladende virke som den oplagte løsning for Grunnet, en *'ekklesiola in ekklesia'*-løsning. N. E. Grunnet gengiver fra et brev, som Grunnet sendte til Rørdam kort inden frikirkedannelsen: *"Kan jeg arbejde inden for statskirkens grænser – vil det ikke være at opponere mod den, thi in facta at bevise dens mangler var min nødvendighed – uden alligevel at bevise, at man havde mod til i hele at trække sig tilbage, og ville et societet af oprigtige kristne kunne blive til noget, når man ikke havde sakramenterne?"*²³⁵. Dertil havde han teologiske uoverensstemmelser med IM, om for eksempel læren om 'det tusindårige rige', 'de dødes rige' samt deres lære om sakramenterne, foruden disse havde han ikke meget til overs for IMs indstilling overfor statskirken. Som tidligere påvist var Grunnets kritik for principiel til at kunne acceptere noget som helst forhold til folkekirken.

6.1.2.1 Kirketugtens nødvendighed

Grunnets ønske om at danne en menighed, hvor de nytestamentlige formaninger om vranglære samt formaningerne om at skille sig ud fra ubodfærdige syndere, blev fulgt og kirketugten udøvet i overensstemmelse med hans overbevisning herom, blev til virkelighed ved dannelsen af den evangelisk-lutherske Frikirke. Om disse og andre anliggende i forbindelse med kirkens ekklesiologiske selvforståelse skrev han i *Hvad lærer den Evangelisk-Lutherske Frikirke?* som blev udgivet fem år efter kirkens stiftelse, og i denne periode var tilslutningen vokset, utvivlsomt blandt andet på grund af den offentlige debat mellem Grunnet og præster fra folkekirkens side.

Som følge af Grunnets forståelse af de nytestamentlige formaninger og nadverbordets fællesskab, blev det et hovedanliggende for Frikirken at udøve ret kirketugt og derved forsikre sig, at tilstanden i Frikirken, ikke blev som den, som Grunnet så grundigt havde kritiseret i folkekirken. Grunnet var heller ikke

²³⁵ Grunnet 1958: 18

den eneste på dette tidspunkt, som repræsenterede netop dette kritikpunkt. Statskirkepræsten, Blædel, som før havde kritiseret Grunnet i forbindelse med hans udsendelse som missionær for DMS, skrev i 1853: *"Åbenbare fornægtere af Kristi evangelium, spottere, ægteskabsbrydere, drankere og afgudsdyrkere søger Herrens bord, og de bliver ikke forhindrede i at komme derhen... Kristne! I ældre tider var det ikke således; alle åbenbare og ubodfærdige syndere blev da bortvist fra nadverbordet.... Guds menighed, når vil du dog rejse dig og afvaske dig denne skamplet? Når vil du dog med lydelig stemme fordre din kristelige ret – kirketugten – tilbage..."*²³⁶. Hans udtalelse giver udtryk for en tro på og et ønske om, en folkekirkelig reform og ikke en opgivelse af den.

Grunnet leder mangelen på kirketugten tilbage til reformationen, i det at katolicismen blev ophævet ved lov over nat, og morgen efter bar landets borgere titlen lutheranere. Hans indvendelse mod denne lovmæssige reformation var, at den ikke inddrog dem, som den reformerede – de forblev *'Christi Korsets Fjender'*²³⁷. *"Den lutherske kirke glemte, at den ei burde optage Nogen i sit Samfund, der ansaae det tilstrækkeligt til Salighed at have forladt Pavekirken, men maatte have anført: "Hvo som ikke har Christi Aand, denne er ikke hans", og med en stræng Overholdelse af Kirketugten forhindret Saadannes Indtrædelse og Forblivelse i Kirkesamfundet."*²³⁸. Dette ideal om indlemmelse i menigheden videreførte Grunnet til den evangelisk-lutherske Frikirke, hvor der, ifølge hans eget skrift, stilles krav om kristendomskundskab, erkendelse af kristelig alvor, bedrøvelse over egen synd samt en godkendelse af ansøgeren, som gives af forstanderen eller den ældste, hvis menighed ansøgeren har været tilknyttet til i dennes prøveperiode²³⁹, hvorefter vedkommende kan blive del af menigheden ved bekendelse til

²³⁶ Michael 1954: 242

²³⁷ Grunnet 1860: 70

²³⁸ Grunnet 1860: 70

²³⁹ Grunnet 1960: 33

den apostolske trosbekendelse, hvor der er tilføjet et afsluttende afsnit om optagelse i den evangelisk-lutherske Frikirke^{240,241}.

6.1.3 Sammenfatning

Ud fra Grunnets kritik kan konstateres, at hans primære anliggende for dannelse af den evangelisk-lutherske Frikirke var: At danne en menighed for dem, som var af samme overbevisning som han selv var, at det ikke var foreneligt med hans forståelse af de nytestamentlige formaninger om vranglære, for Guds børn at dele sakramenter og menighed med ubodfærdige. Manglen på kirketugt i folkekirken umuliggjorde et bibelsk skeln mellem 'Guds børn' og 'Kristi fjender' og både tillod og bekræftede medlemmernes syndige levevis.

Andre, som i samtiden også forholdt sig kritisk til folkekirken og dennes præster, begrundede deres forbliven i folkekirken – eller med Grunnets ordlyd: brugte som undskyldning²⁴² - Jesu lignelse om ukrudtet i hveden²⁴³, hvor marken, ifølge dem, symboliserer folkekirken, til hvilket Grunnet indvendte, at ukrudtet ikke findes i Kristi sande kirke²⁴⁴, hvilket begrunder efterfølgelse af de nytestamentlige formaninger om kirketugt. Det var således ikke et utopisk ønske om en ren menighed og et rent nadverbord, som Grunnet prøvede på at frembringe²⁴⁵, han skriver om menigheden: *"Hvad hyklere og falske Christne angaaer, som vi altsaa ikke kjende, idet de udvortes leve som sande Christne, da er det*

²⁴⁰ "Lover du, ved din Indtrædelse i den evangelisk-lutherske Frikirke, ved Guds Naade indtil din sidste salige Time, at ville vandre i Overensstemmelse med dette dit Daabsløfte, Gud til Ære, Menigheden til Opbyggelse, dig selv til Velsignelse og evig Salighed"

²⁴¹ Grunnet 1960: 34-35

²⁴² Grunnet 1860: 29

²⁴³ Grunnet 1860: 29, 114; Matt 13,24-30

²⁴⁴ Grunnet 1860: 29, 114

²⁴⁵ Grunnet 1954: 39

*vist umuligt at afsondre sig fra dem, og dertil have vi heller ingen Befaling, men hvad de **åbenbare** Syndere angaaer da siger Guds Ord os klart, **at vi** Intet skulle have med dem at staffe.* ^{”246}.

Ønsket, med at danne en ny menighed, ligger i forlængelse af et opgør med det, som han anså som værende kardinalproblemet i folkekirken. Formålet med menigheden var, at danne skabe rammerne for en forsamling, udelukkende bestående af bekendende 'Guds børn'.

²⁴⁶ Grunnet 1860: 114 [forfatterens fremhævelser] – henvisning til 1. Kor 5

6.2 Niels Ove Rasmussen Vigilius

På trods af, at Vigilius ikke dannede en kirke eller menighed, så udtrykte han, igennem sit teologiske virke, hvordan han forstod sig på kirke og menighedsbegreberne. Hans udlægning findes i artikler, bøger og oplæg og giver på sin vis et indblik i, hvorfor han, på trods af megen utilfredshed med folkekirken, forblev medlem af den, og valgte ikke at danne en ny menighed.

6.2.1 Vigilius' ekklesiologi

I anledning af Vigilius' 50 års jubilæum udgav DBI i 1981 bogen *Vejen mellem afvejene*, som indeholder otte artikler og foredrag af rektor Vigilius. Blandt disse er oplægget *Hvad lærer Bibelen og bekendelsen om kirken og embedet?*. Ti år senere, i anledning af hans 60 års jubilæum udkom bogen *Hvad er vort budskab?*, som ligeledes består af foredrag, som han har holdt; i denne findes artiklen *Kirkens embede, apostolatet og det almindelige præstedømme*. Ud fra disse to artikler vil jeg redegøre for Vigilius' ekklesiologi.

I *Hvad lærer Bibelen og bekendelsen om kirken og embedet?* trækker Vigilius paralleller fra pagtsfolket Israel i det Gamle Testamente, som videreføres på menighedsbegrebet i Det Nye Testamente, som han definerer ud fra syv punkter, hvoraf flere har genklang i artiklen fra 1991: 1) Kirken er en forsamling af Messias-troende mennesker²⁴⁷, 2) Kirken er Guds folk²⁴⁸, 3) Kirken er Guds tempel²⁴⁹, 4) Kirken er Kristi

²⁴⁷ Vigilius 1981: 112; Vigilius 1991: 195 – henvisning til Matt 16,18-19; i18,17-20; 1. Kor 1,2; CA VII

²⁴⁸ Vigilius 1981: 113-114 – henvisning til 1. Pet 1,12; 2,9-10; Rom 8,33; Ef 1,4; Kol 3,12; 1. Thess 1,4, Tit 1,1; Gal 3,26 o.a.

²⁴⁹ Vigilius 1981: 115 – henvisning til 1. Kor 3,15-17; 6,19; 2. Kor 6,16; Ef 2,21-22; 1. Pet 2,4-6 o.a.

legeme²⁵⁰, 5) Kirken er Guds hjord²⁵¹, 6) Kirken er Kristi brud²⁵² og 7) Kirken er Guds stad²⁵³. Seks af disse syv punkter omhandler, hvad kirken er, i forhold til Gud og Kristus, altså, dennes identitet. Det første punkt, derimod, siger noget om *hvem* kirken er, hvilket Vigilius uddyber følgende. Med udgangspunkt i Rom 4,12²⁵⁴, konkluderer Vigilius, at både i Det Gamle Testamente, hvor det hebraiske begreb "qahal", som betyder kirke eller menighed, også bruges om Israels empiriske folkemenighed, så fortættedes denne brugen af definition på de Messias-troende senere hen²⁵⁵.

Denne definition af kirken, nemlig, at den konstitueres af de Messias-troende, påpeger Vigilius, har genklang i CA VII: "... at der stadig vil vedblive at være én hellig kirke..." og CA VIII: "Skønt kirken egentlig er de helliges og sande troendes forsamling... ". Han tager dog forbehold for, at kirken i realiteten er to forsamlinger: 'ecclesia proprie dicta', den egentlige forsamling, de som tror, og 'ecclesia large dicta', den store forsamling, de som samles om ord og sakramenter. Vigilius påpeger, at dette skeln fremgår i CA VIII og i Melanctons (1497-1560) kommentar hertil²⁵⁶. Om hvorvidt en menighed er en 'sand Kristi kirke' afgøres ud fra dennes 'notae ecclesiae', kirkens kendetegn, disse er, ud fra CA VII: "en forsamling i hvilken evangeliet forkyndes rent, og sakramenternes forvaltes rettelig." ²⁵⁷.

²⁵⁰ Vigilius 1981: 115-116; Vigilius 1991: 195 – henvisning til Rom 5,12-21; 2. Kor 5,17; Gal 3,28; 6,15

²⁵¹ Vigilius 1981: 116; Vigilius 1991: 195 – henvisning til Jer 23,1-4; Ez 34; Zak 11; Sl 23; Joh 10,11-30; 21,15-19; Luk 12,32; Acta 20,28-29; 1. Pet 5,14

²⁵² Vigilius 1981: 116-117 – henvisning til Ez 16; Hos 1-3; Matt 9,15; 22-1-14; 25,1-13; Joh 3,29; Åb 19,7-9

²⁵³ Vigilius 1981: 117 – henvisning til Gal 4,26-27; Åb 3,12; 21,2; 21,9

²⁵⁴ Vigilius 1981: 118-119

²⁵⁵ Vigilius 1981: 119-120

²⁵⁶ Vigilius 1981: 125-126; Vigilius 1991: 196

²⁵⁷ Vigilius 1981: 125; Vigilius 1991: 197

6.2.2 "Den folkekirkelige situation – hvor går vejen frem?"

I artikelsamlingen *Missionsfolk og folkekirke*, udgivet i 1996, beskriver Vigilius, i artiklen 'Den folkekirkelige situation – hvor går vejen frem?' noget af kirkens historie, fra Luthers dage og fremad. Han redegør for, at situationen var væsentligt anderledes i det 17. og 18. århundrede, end den er i dag, og dette gør sig især gældende, når man skal undersøge og forstå det syn på kirken og dens ordninger, som kom til udtryk dengang.

Ekskurs: Martin Luthers gudstjenesteformer

I sit skrift "Den tyske messe" (1526), beskriver Luther tre gudstjenesteformer, som han anser som værende gode og gavnlige. Disse tre forskellige former bærer hver især præg af det formål, som disse måtte have.

DEN FØRSTE GUDSTJENESTEFORM: EINE LATEINISCHE FORM (FORMULA MISSAE): Luther beskriver den traditionelle latinske gudstjeneste. Skønt han var meget optaget af at gøre det bibelske budskab tilgængeligt for lægfolket, så han alligevel fremmedsprogene som værdifulde. Han skriver: "*Und wenn ichs vermöchte, und die griechische und hebräische Sprache uns so vertraut wäre wie un den andern in allen vier Sprachen: deutsch, lateinisch, die lateinische und so viele feine Musik und Gesang(stücke) hätte wie die latinische sie hat, so sollte man einen Sonntag griechisch, hebräisch Messe halten singen und lesen.*"^{258,259}

DEN ANDEN GUDSTJENESTEFORM: DIE DEUTSCHE MESSE UND GOTTESDIENST: Luther sammenligner den almindelige messe, som skulle foregå offentligt og på lægmandssproget tysk, med at holde gudstjeneste på en åben plads eller en mark, blandt tyrkere og hedninger²⁶⁰. Dette er på grund af, at

²⁵⁸ Luther 1966: 88

²⁵⁹ "Og hvis jeg formåede det, og det græske og hebraiske sprog var ligeså almindeligt for os som det latinske og havde ligeså megen køn musik og sang, som det latinske har, da skulle man den ene søndag efter den anden holde messe, synde og læse på alle fire sprog, tysk, latin, græsk, hebraisk." oversat i Christensen 1980: 79

²⁶⁰ Luther 1966: 89

ved en offentlig messe, vil der være en del, som ikke tror og derfor ikke er kristne. I denne sammenhæng siger han, at kirketugten er en umulighed²⁶¹.

DEN TREDJE GUDSTJENESTEFORM: DER EVANGELISCHEN ORDNUNG: Den tredje gudstjenesteform, som han omtaler er, i hans egne ord: *"welche die rechte Are der evangelischen Ordnung (an sich) haben sollte, dürfte nicht so öffentlich auf dem Platz under allerlei Volk geschehen. Sondern diejenigen, die mit Ernst Christen sein wollen und das Evangelium mit der Tat und dem Munde bekennen, müßten sich mit Namen (in eine Liste) einzeichnen und sich etwa in einum Haufen für sich allein versammeln zum Gebet, (die Schrift) zu lesen, zu taufen das Sakrament zu empfangen und andere christliche Werke zu üben."*^{262,263}. Her er der tale om en eksklusiv menighed. Om kirketugt skriver han: *"In dieser Ordnung könnte man die, welche sich nicht christlich hielten, kennen, strafen, bessern, ausstoßen oder in den Bann tun nach der Regel Christi Matth 18."*^{264,265}. I denne menighed ville det ikke være nødvendigt med ordninger, megen sang eller stram liturgi, fordi hvis hele menigheden af hjerte ønskede at være kristne, ville dette give sig selv²⁶⁶.

²⁶¹ Luther 1966: 89

²⁶² Luther 1966: 89

²⁶³ *"den rigtige skik efter den evangeliske ordning, (som, red) måtte ikke foregå så offentligt på pladesn blandt alle slags mennesker; men de, som for alvor vil være kristne og bekende evangeliet med hånd og mund, måtte indtegne sig med navn og samle sig alene et eller andet sted i et hus til bøn, til læsning, til dåb, for at modtage sakramentet og øve andre kristne gerninger."* oversat i Christensen 1980: 79-80

²⁶⁴ Luther 1966: 89

²⁶⁵ *"Indenfor denne ordning kunne man kende, straffe, forbedre, udstøde eller bandlyse dem, som ikke opførte sig på kristen vis, efter Kristi regel, Matt 18"* oversat i Christensen 1980: 80

²⁶⁶ Luther 1966: 89-90

Luther oprettede ikke sådan en menighed, men praktiserede de to andre førnævnte former. Årsagen hertil var, at han ikke mente at der var tilstrækkelig mange mennesker, som ville udgøre denne menighed, som på en eller anden måde, må, ud fra hans beskrivelse, anses som en form for ideal. Han skriver dog: *"Kommts aber dazu, daß ichs tun muß und dazu gedrängt werde, so daß ichs mit gutem Gewissen nicht lassen kann, so will ich das Meini gerne dazu tun auf das beste, so ich vermag, helfen"*^{267,268}.

Luther og Spener, som begge har haft enorm indflydelse på den form, som kristendommen har taget senere hen, levede begge to i væsentlige anderledes sociale og religiøse omgivelser, end dem, som gør sig gældende i dag. Konventiklerne, som opstod ud fra Speners ekklesiologi, var meget i tråd med Luthers tredje gudstjenesteform, *den evangeliske ordning*. Konventiklerne var dog ikke et supplement til statskirken, i Luthers beskrivelse af denne gudstjenesteordning, men på grund af den form, som statskirken havde antaget, stod konventiklerne nærmere i et spændingsfyldt modsætningsforhold til den. Det forhold, som konventiklerne havde til statskirken, kunne kun sammenlignes med sværmernes og spiritualisternes forsamlinger, på Luthers tid²⁶⁹.

Vigilius' analyse af det historiske forløb, som kirken har gennemgået siden reformationen, fører ham til at konkludere, at en opløsning af forholdet mellem folkekirken på den ene side og de frivillige forsamlinger af kristne på den anden side, ville ikke løse noget reelt problem, da *"Den (problematikken, red.) er indbygget i selve den ordning, hvor "kirken" omfatter hele folket eller – som i vort folk i dag: folkets store flertal, selv om kun et forsvindende mindretal af kirkens døbte medlemmer "for alvor vil*

²⁶⁷ Luther 1966: 90

²⁶⁸ *"Men sker det, at jeg må gøre det og bliver tvunget til det, så at jeg ikke med god samvittighed kan lade være, da vil jeg gerne gøre mit dertil og hjælpe det bedste, jeg formår."* oversat i Christensen 1980: 80

²⁶⁹ Vigilius 1996: 16-17

være kristne og bekende evangeliet med hånd og mund”²⁷⁰, hvilket også er påvist andetsteds tidligere i afhandlingen.

I en kirkemodel, som han beskriver, hvor flertallet af medlemmerne ikke er kristne, men blot kristne af navn, idet at de er døbt i kirken, er det ikke muligt at håndhæve hverken kirke- eller læretugt, ifølge de nytestamentlige formaninger, han skriver: *”Man kan ikke opretholde ”folkekirkelig” ordning og samtidig bringe de nytestamentlige anvisninger for menighedsordning og menighedstugt i anvendelse på alle kirkens døbte medlemmer.”*²⁷¹. Dertil påpeger han, at igennem tiderne er der opstået et frafald fra Guds ord, som har ført med sig, at hyrder, lærere og menige menighedsmedlemmer upåklageligt lever i åbenlyst strid med Guds ord²⁷².

Hans bedømmelse af folkekirken er, ud fra dette, at den, defineret ud fra, at den består af alle dens døbte medlemmer, ikke er en ’sand Kristi kirke’. Der eksisterer dog formentlig et lille antal sognemenheder, som kan kaldes ’sande Kristi kirker’, ud fra definitionen givet i CA VII²⁷³.

6.2.3 Sammenfatning

Vigilius anser det ikke som værende muligt at empirisk deducere, hvem tilhører ’Kristi sande kirke’, da dette tilhørsskab ene og alene bestemmes ud fra individets egen tro²⁷⁴. Vurderingen af en ’sand Kristi kirke’, gøres ud fra observering af dennes kirkelige kendetegn: Evangeliets rene forkyndelse og sakramenternes rettelige forvaltning, som defineret i de lutherske bekendelsesskrifter²⁷⁵.

Det er dog tydeligt at det, som Vigilius anser for værende kirken, er fællesskabet af dem som tror. Dette fællesskab er ikke begrænset til én forsamling, men udtrykker det globale fællesskab, som ikke

²⁷⁰ Vigilius 1996: 18

²⁷¹ Vigilius 1996: 19

²⁷² Vigilius 1996: 20-22

²⁷³ Vigilius 1996: 23-24

²⁷⁴ Vigilius 1981: 121 – henvisning til 1. Kor 4,5

²⁷⁵ Vigilius 1981: 122-125

engang er begrænset af tiden²⁷⁶; i situationen betyder dette, at 'Kristi sande kirke' både findes indenfor og uden for Den Danske Folkekirke.

I artiklen *Den folkekirkelige situation - hvor går vejen hen?*, hvori Vigilius behandler folkekirken som værende i en problematisk tilstand, beskriver han den kristne kirkens funktion som værende den forsamling, hvor de troende kan samles om, styrkes og bevares i troen igennem nådens midler i overensstemmelse med de nytestamentlige menighedsordninger²⁷⁷. Dette syn på menighedens funktion giver anledning til en kritisk analyse af de værende kirkelige tilstande, hvori 'Kristi sande kirke' indgår i en kirkeordning, folkekirken, som ikke kan regnes for værende i total overensstemmelse med Bibelen og de lutherske bekendelsesskrifter; jævnfør Vigilius' folkekirkekritik.

²⁷⁶ Vigilius 1981: 122

²⁷⁷ Vigilius 1996: 25

6.3 Københavnerkirken

*"Vores begrundelse tager udgangspunkt i de nytestamentlige formaninger om at bryde med og tydeligt lægge afstand til vranglærere. Som vi læser og forstår disse formaninger, forpligter de i den nuværende kirkelige situation den troende menighed til ikke at anerkende folkekirkens biskopper som rette tilsynsmænd, men derimod markere over for dem, at det åndelige og kirkelige fællesskab med dem er brudt. Vi anser det derfor for nødvendigt at danne en menighed, som ikke står under tilsyn af Folkekirkens nuværende biskopper."*²⁷⁸ På trods af at den negative begrundelse, det vil sige, at stifterne anså sig nødsaget til at bryde med Den Danske Folkekirke, på grund af lærespørgsmål, fylder meget, så påstår Grønbæk i interview²⁷⁹, at den positive begrundelse for at danne en ny menighed var langt vigtigere for stifterne. I et interview med Kristendom.dk i 2010, næsten ti år efter kirkens stiftelse, sagde Grønbæk om kirkens dannelse: *"Københavnerkirken opstod, fordi der var folk i min omgangskreds, der var interesseret i tro, men som ikke kunne drømme om at komme i folkekirken, fordi de ikke oplevede kirken som relevant i deres eget liv."*²⁸⁰ Denne udtalelse vidner om, én af tre muligheder: 1) Grønbæks erindring af, hvorfor kirken blev stiftet, har igennem de forløbne ti år, ændret sig i takt med, at den polemiske holdning imod folkekirken og biskopper er nedgangen, og hans ekklesiologiske selvforståelse er i dag, langt mere missional, end der gives udtryk for i debatoplægget – eller: 2) Den primære begrundelse for dannelsen af Københavnerkirken var, som Grønbæk udtrykker det, at være en relevant kirke, men på grund af debatten og de mange negative reaktioner og holdning imod folkekirken, blandt andet som følge af biskoppernes fællesudtalelse om homofilt samliv, kom anklagerne om vranglære til at fylde så meget - eller 3) Der var forskellige syn på, hvorfor initiativtagerne så sig nødsaget til at danne en ny menighed; Grønbæks personlige begrundelse var måske ovenforstående, men dette er dog ikke den hele begrundelsen for dannelsen af menigheden.

²⁷⁸ Ambrosen 2000: 4

²⁷⁹ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

²⁸⁰ Pedersen 2010

Udtalelserne om denne såkaldte 'positive begrundelse' har alligevel genklang i opsætningen af debatoplægget, som lægger ud med at beskrive hvad forfatterne forstår ved at være *en missionerende menighed*. Forfatterne redegør for, med henvisninger til Det Nye Testamente, at menighedens grundlæggende kald er at give tak til og vidne om Jesus²⁸¹. Det er denne tankegang som går igennem hæftets første kapitel, og giver udtryk for stifternes ekklesiologi. Megen vægt bliver tilmed lagt på det enkelte medlems ansvar for at være vidne i hverdagen²⁸².

Denne missionsfokuserede selvforståelse kommer også til syne igennem kirkens gudstjenester, som beskrives i et senere kapitel i oplægget. Københavnerkirken lagde i starten stor vægt på, at rette deres gudstjenester mod ikke-kristne, de kalder gudstjenesten "*frimenighedens primære evangelisationsform*"²⁸³. Der skrives ikke meget direkte om, hvordan den nye menighed skal være anderledes end det, som allerede fandtes i missionsforeninger eller sognemenigheder, men der lægges vægt på, at formidle evangeliet på en forståelig og tidssvarende måde. De skriver: "*På samme måde må vi se det som vores kald at blive nutidsdanskere for nutidsdanskere* (henvisning til 1. Kor 9,19-23 tidligere i afsnittet, red.). *Vi må således til stadighed bearbejde vore arbejdsformer og formuleringer, så de ikke skaber unødige hindringer for evangeliets modtagelse. Skal dette ske på en åndeligt forsvarlig måde, har vi brug for visdom fra Gud til at sondre ret imellem det foranderlige og det uforanderlige. Det foranderlige er de ydre former for sammenkomster, forkyndelse og mission. Det uforanderlige er budskabet, som skal formidles.*"²⁸⁴. Samtidig med at udtrykke, at stifterne ønskede at arbejde på en anderledes måde, så kan afsnittet forstås som et forsvar mod dem, som måtte kalde initiativtagerne for 'sværmere'. Tilpasningen til 'nutidsdanskernes' behov blev udført igennem valg af temaer, tekster og ved at holde en

²⁸¹ Ambrosen 2000: 7 – henvisning til 2. Kor 4,13-15; 5,11

²⁸² Ambrosen 2000: 10 – henvisning til Matt 10,31; 1. Pet 2,12; 3,15

²⁸³ Ambrosen 2000: 24

²⁸⁴ Ambrosen 2000: 9

'kreativ' og 'fængende' gudstjeneste²⁸⁵. Derudover blev der holdt 'menighedens samling' inden gudstjenesten, som indeholdt undervisning, nadverfejring og vidnesbyrd²⁸⁶. Idéen bag dette, som de kaldte for 'sørgervenlige ('seeker-friendly') gudstjenester' kom fra den amerikanske kirke Willow Creek Community Church (WCCC)²⁸⁷, som på mange måder var til megen inspiration ved Københavnerkirkens stiftelse. *"Det var dog ikke sådan at vi blev Willow-associerede eller sådan noget, det var mere en inspirationskilde"*, siger Grønbæk²⁸⁸. Grønbæk var ansat ved KFS som studentersekretær for København, på det tidspunkt hvor initiativet til dannelse af en ny menighed blev taget. Han fortæller, at en af hans kollegaer havde været på en konference i Sverige, som viste sig at være tilknyttet WCCC, som var meget missionalt orienteret. Igennem at høre om denne kirke oplevede Grønbæk det som 'Guds kald'²⁸⁹, nemlig dette, at han skulle være med til at starte en kirke, som fokuserede på mission, det at nå danskere med evangeliet. Samtidig blev han inviteret af nogle af hans tidligere studiekammerater samt andre, som gik med de samme overvejelser, til at deltage i en 'tænketa'nk', som havde det formål at skulle stifte en ny kirke. Det var denne gruppe, som senere stod for udgivelsen af debatoplægget.

6.3.1 Formålet med frimenigheden

Begrundelsen for dannelse af en ny evangelisk luthersk frimenighed i København, var klar og er uddybet i afhandlingens afsnit om den kritik, som fremsattes af debatoplæggets forfattere. Mikkel Vigilius, som var en af initiativtagerne, skrev i sin afhandling i 2005: *"Deres (frimenighedens initiativtagere, red.) motiv for at danne frimenighed var primært at bryde med folkekirkens biskopper, som efter deres*

²⁸⁵ Bilag 1: Program for menighedens første gudstjeneste

²⁸⁶ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

²⁸⁷ P. Braoudakis: 79-80

²⁸⁸ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

²⁸⁹ Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ.

*kollektive forsvar for homofilt samliv ifølge deres vurdering måtte betragtes som vranglærere*²⁹⁰. *Formålet* med dannelsen kan dog siges at være tofoldigt.

Som redegjort for i forrige afsnit var mission et af stifternes mest eksplicite formål med menigheden, ud over dette gives udtryk for, at menighedens dannelse samtidig skal fungere som led i 'kirkekampen'. I hæftets afsnit, som omhandler frimenighedens forhold til folkekirken og medlemskab af denne, gøres meget ud af at understrege, at frimenighedsdannelsen ikke skal forstås som en opgivelse af folkekirken. Forfatterne skriver: *"Når vi ønsker at opretholde vores folkekirkelige medlemskab, har det flere grunde. Vi ønsker for det første at tilkendegive, at vi fortsat vedkender os et ansvar for de folkekirkelige menigheders åndelige situation og udvikling. Vi ønsker endvidere at tydeliggøre, at vi ikke ser vores initiativ som en opgivelse af kirkekampen, men tværtimod som et led i kirkekampen"*²⁹¹, og samme ordlyd blive gentaget senere *"Ved et dobbelt medlemskab vil vi som tidligere nævnt kunne tilkendegive, at vi fortsat vedkender os et medansvar for den åndelige situation i Folkekirkens menigheder, og at vi fortsat ønsker at tage del i kampen for evangeliets udbredelse og for tålelige vilkår for bibeltro præster og menigheder i Folkekirken."*²⁹², *"Det er vores oprigtige ønske, at vores initiativ ikke må blive fortolket som en underkendelse af det arbejde og den kirkekamp, som udøves af de bibeltro præster. Vi er klar over, at præstetjenesten er uriasposten i den nuværende folkekirkelige situation."*²⁹³, dog kommer det ikke frem i oplægget hvordan frimenigheden skal forstås som et led i kirkekampen, hvad denne kamp er eller hvad formålet er med den.

6.3.2 Frimenighed som løsning

På linje med, at et af formålene med menighedsdannelsen var, at deltage i kirkekampen, begrundes stifterne valget af netop frimenighedsløsningen, som et udtryk for, at de ikke skærer alle bånd med

²⁹⁰ Vigilius 2005: 341

²⁹¹ Ambrosen 2000: 50

²⁹² Ambrosen 2000: 83

²⁹³ Ambrosen 2000: 83

folkekirken, men stadig lader frimenigheden omfattes af gældende kirkelov. Udtrædelsen af folkekirken gav samtidig frimenigheden mulighed for at ordne sig formmæssigt, som den forefandt bedst, hvilket gives til udtryk i den væsentligt anderledes gudstjenesteliturgi, som beskrives i afsnittet herom, i forhold til den generelle liturgi i folkekirkemenighederne.

På trods af den brede repræsentation på den kirkelige højrefløj i initiativgruppen, så ville frimenigheden have et tilknytningsforhold til LM, men dog ikke være en "*regulær LM-frimenighed*"²⁹⁴. Initiativtagerne så det som en styrke for menigheden at være tilknyttet et netværk, men på grund af den adspredte tilknytning til missionsforeningerne, som var i initiativgruppen, så de det ikke som værende en mulighed at frimenigheden kom til at indgå i et direkte samarbejde, som indebar indordning under en forening, eller at kommende medlemmer skulle komme til at tilhøre den ene eller anden forening, ved tilslutning til frimenigheden. De understreger at frimenighedsmedlemmerne er frit stillet til personlig tilslutning til "*andre missionsforeninger og lignende*"²⁹⁵.

6.3.3 Sammenfatning

Dannelsen af Københavnerkirken, var utvivlsomt meget præget af folkekirkens biskoppers fællesudtalelse vedrørende registreret partnerskab, som af mange på den kirkelige højrefløj, deriblandt initiativtagerne til dannelsen af frimenigheden, ansås som et udtryk for skelsættende vranglære i folkekirken. Forfatterne bag debatoplægget bruger udtrykket at de følte sig 'nødsaget' til dette brud med folkekirken.

Begrundelsen for at træde ud af folkekirken var således at følge de nytestamentlige formaninger vedrørende vranglære. Samtidig ansås dannelsen af en ny menighed, som havende signalværdi overfor folkekirken: At de ikke ville opgive kampen mod vranglærens indpas.

²⁹⁴ Ambrosen 2000: 22

²⁹⁵ Ambrosen 2000: 21-23

Det tilkendes gives ikke i debatoplægget, hvordan forfatterne forstår sig på begreberne 'kirke' eller 'menighed', de forholder sig udelukkende til de konkrete forsamlinger som foreligger: Folkekirken og den nye menighed. Medlemmerne af den nye menighed skal, ifølge 'medlemsbetingelserne': 1) Være døbt med den kristne dåb – 2) Bekende sig til den kristne tro og lære – 3) Være bekendt med menighedens vedtægter – 4) Skriftligt tilslutte sig menighedens formål og grundlag²⁹⁶. Med udgangspunkt i menighedens begrundelse og formål og disse som identitetsgivende for den nye menigheds medlemmer, gives en naturlig beskrivelse af stifternes ekklesiologiske selvforståelse: Menigheden defineres som bekendende til "*Bibelen og de fem bekendelsesskrifter, som menigheden deler med folkekirken.*"²⁹⁷ og dens formål er at "*flere mennesker må lære frelsen i Jesus at kende*"²⁹⁸.

²⁹⁶ Ambrosen 2000: 45

²⁹⁷ Ambrosen 2000: 3

²⁹⁸ Ambrosen 2000: 3

6.4 Analyse af ekklesiologisk selvforståelse

Som beskrevet i indledningen til denne afhandling, så vurderer jeg Grunnets, Vigilius' og Københavnerkirkens initiativtageres '*ekklesiologiske selvforståelse*', som værende betydningsfuld i undersøgelsen af, hvorfor de endte i forskellige løsninger på det, som de anså for værende problemet ved og i folkekirken.

Ved hjælp af redegørelsen for deres ekklesiologi i ovenforstående afsnit, vil jeg i det følgende forsøge at besvare nedenanførte analysespørgsmål:

6.4.1 HVAD KONSTITUERER KIRKEN?

6.4.2 HVAD ER KIRKENS FORMÅL?

6.4.1 Kirkens væsen

Forståelsen af hvad konstituerer kirken, vurderer jeg til at være yderest væsentligt i behandlingen af, hvorfor Grunnet, Vigilius og debatoplæggets forfattere valgte at gå netop de veje, som de gjorde.

6.4.1.1 Grunnet

Kardinalproblematikken i folkekirken, anså Grunnet som værende den manglende adskillelse mellem de hellige og de uhellige af kirkens medlemmer. Grunnet bruger primært udtrykket '*Guds børn*'²⁹⁹, som står som modsætning til '*de ugudelige*'³⁰⁰, '*verdens børn*'³⁰¹ og '*Guds fjender*'³⁰², for blot at nævne nogle af de udtryk, som fremgår i hans bibliografi. Grunnet udpensler grundigt, at i folkekirken findes

²⁹⁹ Grunnet 1860: 1; 5; 12; 17, 29, 32, 33, 51, 70, 73, 78, 79; Grunnet 1898: 3, 7, 10 – henvisning til Gal 3,26

³⁰⁰ Grunnet 1860: 2

³⁰¹ Grunnet 1860: 2

³⁰² Grunnet 1860: 1

der både 'Guds børn' og dem, der ikke er det, forskellen på disse er deres tro. Kirken derimod kender tegner han blandt andet ud fra CA VII³⁰³ og ud fra hans forståelse af, hvad rettelig forkyndelse og sakramenteforvaltning er. Konklusionen lyder, at til trods for at der findes 'Guds børn' i stats-/folkekirken, så er denne ikke en sand kirke, blandt andet på grund af den manglende tugt af dens ubodfærdige medlemmer³⁰⁴. Denne manglende tugt beskylder han præstestanden for.

I skriftet *Sendebrev til de Troende i Adspredelsen* beskriver Grunnet kirken, som værende to grupperinger: 1) Den synlige kirke, om hvilken han skriver: "*(Den synlige kirke, red.) forstaa vi alle dem, som med Ord og Gjerning bekjende Christum; thi ere de synlige saa maa de kunne ses.*"³⁰⁵ – og 2) den usynlige kirke "*ikke Alle de, der siger: Herre, Herre og føre et retskaffent Liv, derfor ere sande Kristne; men at baade Hyklere og falske Kristne der have Gudfrygtigheds Skin men nægte dens Kraft, kunne indsnige sig, til deres egen og Andres store Skade.*"³⁰⁶. Grunnet tilkendegiver i dette, at den usynlige kirke, som ikke kan vurderes ud fra empiriske data, kan indeholde sande kristne, men dette er umuligt at bedømme³⁰⁷. Dog afviser han i skriftet *Hvad er en Lutheraner eller hvorfor kalder du dig luthersk?* at der ikke kan findes nogen sand kirke, som ikke af bekendelse er luthersk³⁰⁸.

Med et ønske om at danne en menighed, bestående af den synlige og sande Kristi kirke, valgte Grunnet, med håb om at kunne forbedre det, som var slået fejl i folkekirken, at danne den evangelisk-lutherske Frikirke.

³⁰³ Grunnet 1898: 3

³⁰⁴ Grunnet 1860: 113 (fodnote)

³⁰⁵ Grunnet 1898: 4 – om denne siger han tilmed: „det er den Herren taler om naar han siger: *“I ere Verdens Lys, Jordens Salt, Staden paa Bjerget der ikke kan skjules”*.; gengivet i Grunnet 1960: 204

³⁰⁶ Grunnet 1898: 4

³⁰⁷ Grunnet 1898: 4 – henvisning til 1. Kor 4,5 og 2. Tim 2,19

³⁰⁸ Grunnet 1888: 7

6.4.1.2 Vigilius

Vigilius anser kirken for at være det universelle, globale og omfattende netværk af Messias-troende, som ikke kan observeres empirisk. Hans principielle teologiske kritik af folkekirken umuliggør ikke, at Messias-troende, kan eksistere der, den påpeger blot at folkekirken, ud fra definitionen at den omfatter alle dens døbte medlemmer, ikke kan betegnes som en kristen kirke³⁰⁹.

Den kristne kirke i Vigilius optik, er ikke håndgribelig eller en bestemt forsamling, men er fællesbetegnelsen for alle kristne. Denne definition vanskeliggør ethvert konkret opgør, i det, at det ikke er muligt at skelne kristne fra ikke-kristne og derfor ikke muligt at handle på de problematikker, som måtte opstå af sammenblandingen. Vigilius' redegørelse for, at den folkekirkelige situation nødvendiggør en konsekvens, begrundes derfor i, hvad han anser for menighedens formål at være, ikke dens væsen.

6.4.1.3 Københavnerkirken

I debatoplægget *En ny menighed – En ny mulighed*, gives der ikke noget konkret svar på, hvordan forfatterne definerer begreberne 'kirke' og 'menighed'. Det fremgår dog tydeligt at folkekirken betragtes som værende en organisation, hvori der både findes vranglære, biskopperne, som de vil lægge afstand til, og kristne, som de ikke ønsker at bryde med, men i stedet opretholde et godt samarbejde og forhold til³¹⁰. Bartholdy siger i et interview, at initiativtagerne ikke så det som værende en mulig løsning at tilknytte sig en missionsforening, som tillod forsamlinger, men ikke sakramenteforvaltning, dåb og nadver: "det var for os at se en halv løsning. Det var ikke nok for os, at have et sted, hvor man kunne samles om sund forkyndelse – man skulle have et sted, hvor man kunne være menighed, det kan man ikke være uden sakramenternes forvaltning, det er en del af Confessio Augustanas forståelse af, hvad kirke er.

”³¹¹.

³⁰⁹ Vigilius 1996: 23; Vigilius 1998: 55

³¹⁰ Ambrosen 2000: 49-50

³¹¹ Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.

Bruddet med folkekirken, som forfatterne bag debatoplægget, gjorde, var således et konkret brud med biskopperne, som de ikke kunne se som tilsynsmænd i bibelsk forstand, men ikke et brud med folkekirken i anden forstand end den. Der bliver ej heller brudt med de 'bibeltro præster'³¹², som enten har en anden fortolkning af de nytestamentlige formaninger om vranglærere eller blot anser biskopperne for værende værdige tilsynsmænd³¹³.

Menighedsbegrebet bliver ikke udfoldet i oplægget, men formålet med dannelsen af en ny menighed bliver og dette formål er identitetsgivende ifølge medlemsbetingelserne.

6.4.2 Kirkens formål

Med væsentlig forskellige definitioner af, hvad kirken er og hvad den består af, er det meget nærliggende at spørge ind til, hvad kirkens og menighedens formål og virke er, for at redegøre for årsagerne til de forskellige kirkemodeller.

6.4.2.1 Grunnet

I forlængelse af at Grunnet definerede kirken ud fra dens overordnede væsen, og vurderede dens medlemmers gudfrygtighed ud fra bodfærdighed og levevis, dannede han Frikirken, som ingen forbindelse havde til folkekirken, hverken dens præster eller medlemmer. I gennem hans, til tider, polemiske udtalelser imod folkekirken, især i Frikirkens tidsskrift, er det meget naturligt, at han valgte en løsning, som på ingen måde var afhængig af kirkens godkendelse.

Pastor Michael beskriver dog, at frikirken under navnet *den Evangelisk-lutherske Frimenighed*³¹⁴, ansøgte om statslig anerkendelse året efter dens stiftelse, den 11. januar 1856, men ansøgningen blev ikke imødekommet. I 1880 og i 1900 søgte kirken igen, men ligeledes uden held³¹⁵. Ansøgningerne om

³¹² Ambrosen 2000: 50

³¹³ Ambrosen 2000: 68-69

³¹⁴ Grunnet 1958: 40; Michael 1954: 246

³¹⁵ Grunnet 1958: 41; Grunnet 1960: 210; Michael 1954: 246

statslig anerkendelse har muligvis været udelukkende af pragmatisk anliggende, da statslig anerkendelse ville give Frikirkens præster mandat til at udstede statsligt gyldige attester. Uden statslig anerkendelse kunne menigheden dog ikke bære navnet 'fri-menighed' og forblev derfor en 'fri-kirke'³¹⁶.

Det er gennemgående i stort set hele Grunnets skriftlige produktion, at han opfordrer alle kristne til at forlade folkekirken. Dette var til stor provokation hos præstestanden og den folkekirkelige missionsbevægelse, IM. De, der måtte reagere på Grunnets formaning om at forlade folkekirken, udgjorde kirkens medlemmer. Michael skriver om de første år: *"De næppe 20 medlemmer, som i november 1855 trådte ud sammen med G. (Grunnet, red.), var i 1856 blevet til 100 medlemmer. I løbet af få år stiftede G., 10 menigheder landet over: København, Igelsø, Ringsted, Vemmeløse, Kellerup, Frørup (Fyn), Vor-mark (Fyn), Langeland, Lolland og Bornholm. 1889 talte den samlede frikirke 724 medlemmer, deraf 306 i København."*³¹⁷. Grunnets anliggende var at samle alle 'Guds børn' i en menighed, som rent faktisk efterlevede dens bekendelse, i modsætning til hans vurdering af folkekirken.

6.4.2.2 Vigilius

I *Den folkekirkelige situation – hvor går vejen frem* udtrykker Vigilius et behov hos dem "som for alvor vil være kristne og bekende evangeliet med hånd og mund"³¹⁸, hvilket Luther også udtrykte. Luthers løsning var en særskilt samling, ikke den offentlige gudstjeneste. Vigilius derimod, giver tre løsninger, med udgangspunkt i den samtidige situation, for at imødekomme behovet. Disse tre løsninger er beskrevet i afsnittet om hans folkekirkekritik. Formålet med en samling for de 'alvorlige kristne' er, ifølge Vigilius: *"Forsamling om nådens midler i et sandt og sundt menighedsliv i overensstemmelse med Jesu og apostlenes ord i Ny Testamente, så de troende kan blive styrket og bevaret i troen og blive udrustet*

³¹⁶ Den evangelisk-lutherske Frikirke opnåede statslig anerkendelse som trossamfund i 1970.

³¹⁷ Michael 1954: 247

³¹⁸ Vigilius 1996: 25 – henvisning til M. Luther "Von der Ordnung des Gottesdiensts in der Gemeinde (1523)"

*med åndskraft og nådegaver til menighedens opbyggelse og vækst gennem evangeliets videre udbredelse både i vort eget folk og videre ud blandt folkeslagene*³¹⁹. Han vurderer således, at i en forsamling af kristne, vil der være nådemiddelforvaltning i overensstemmelse med de nytestamentlige formaninger, opbyggelse og mission.

6.4.2.3 Københavnerkirken

Selv om anledningen til dannelsen af Københavnerkirken i høj grad findes i folkekirkekritikken, så giver initiativtagerne udtryk for, at formålet med menighedsdannelsen var missionalt. I debatoplæggets første afsnit gives otte punkter, som alle på en eller anden måde omhandler videregivelse af evangeliet. Dette ses tilmed i det forslag til gudstjenesteformen, som gives i oplæggets femte kapitel³²⁰.

To af initiativtagerne til frimenighedsdannelsen, H. Bartholdy og N. Techow opholdt sig i USA, Bartholdy fra 1996 til 1998 og Techow fra 1995 til 1997, i forbindelse med deres arbejde, som undervisere på DBI, fortæller Bartholdy i et interview³²¹, at det blandt andet var ud fra oplevelser der, at de begyndte at snakke sammen om kirkedannelse.

En stor inspirationskilde til frimenighedens missionale perspektiv var WCCC i USA.³²² Blandt den kirkelige højrefløjs ledere var der forskellige meninger om denne inspiration; nogle mente, at selv om de ikke var helt enige med hele konceptet bag WCCC, så kunne det være gavnligt at modtage inspiration,

³¹⁹ Vigilius 1996: 25

³²⁰ Ambrosen 2000: 24-25

³²¹ Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.

³²² Tro & Mission skrev i 2001 om en lederkonference, arrangeret af den danske Lausanne-gruppe, som blev holdt i København, med WCCCs pastor Bill Hybels som underviser. I omegn af 1200 deltog fra frikirkemiljøet, IM, LM og forskellige sognemenigheder, flere af initiativtagerne til Københavnerkirken deltog også, deriblandt andet Grønbæk og Bartholdy. Stidsen: 2001; Grønbæk, Claus, København, m.i. til BJ 2016.04.20. BJ; Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.; Kofod-Svendsen 2014: 245

mens andre – heriblandt Vigilius, advarede imod den, på grund af den teologiske uoverensstemmelse. Det positive syn på WCCC skyldes med stor sandsynlighed blandt andet den succeshistorie i antal kirkegængere, som kirken havde formået. Synet i LM var ligeledes generelt positivt, som fremgår i forningens blad fra dengang³²³. Blandt dem, som repræsenterede et mere kritisk synspunkt, var blandt andet sognepræsten Børge Haahr Andersen, som i en artikel udtrykte en bekymring blandt andet om den missionsforståelse, som WCCC bevidnede, som anskuedes til at kunne have med sig, at nogle kristne fandt deres identitet i hvad de gjorde for Kristus og ikke omvendt³²⁴. Denne artikel udtrykte Vigilius stor taknemlighed for³²⁵. Vigilius forholdt sig i meget større grad negativt til WCCC konceptet, hvilket han gav udtryk for i breve og artikler, han skrev blandt andet i et brev til C. F. Wisløff: *"Ifølge det, jeg selv har læst og hørt om Willow Creek fra forskelligt hold, er der i høj grad grund til at nære store betænkeligheder. (...) Ja, jeg anser faktisk den indflydelse fra denne verdens tidsånd, der giver sig udtryk i en åndelig nedbrydende og ødelæggende verdsliggørelse af forsamlinger i ellers oprigtige og velmente forsøge på at nå vor tids mennesker med evangeliet..."*³²⁶.

6.4.3 Delkonklusion II

De forskellige syn, som Grunnet, Vigilius og initiativtagerne til Københavnerkirken har på, hvad konstituerer kirken og hvad dens formål er, vurderes til at bidrage til forklaringen på hvorfor de endte i forskellige kirkelige løsninger på det, som de anså for værende problemet i og ved folkekirken.

Vigilius definerer kirken som værende alle dem, der måtte bekende sig til troen på Kristus, hvilket Grunnet også gør, men tager konkret udgangspunkt i den synlige kirke, hvilket er forsamlingen af 'Guds børn'. Grunnets fokusering på den synlige kirke nødvendiggør konsekvens af det, som han anser for værende problematisk i den brede forsamling, som folkekirken er, fordi den både rummer 'Guds børn'

³²³ Hadberg 2001

³²⁴ Haahr Andersen 2001

³²⁵ Kofod-Svendsen 2014: 247

³²⁶ Kofod-Svendsen 2014: 466

og 'verdens børn'. Vigilius' vægtlægning på, at kirken konstitueres af alle kristne, vanskeliggør realiseringen af nogen konkret konsekvens af de problemer, som han observerer i folkekirken. I denne forskel ligger forklaringen på, hvorfor Grunnet dannede Frikirken, mens Vigilius forblev i folkekirken og, som Bartholdy siger det: *"Niels Ove havde truffet den konsekvens, at han havde gjort LM til sin kirke"*³²⁷. En løsning, som Vigilius i øvrigt selv redegør for som værende problematisk og et valg, som han siger at han *"forstår kun alt for godt dem, der anser den for inkonsekvent og lammende og derfor også aldeles uholdbar på længere sigt"*³²⁸. Vigilius redegør for sin beslutning ved at sige, at han ikke er blevet tilstrækkelig overbevist om rigtigheden af en så radikal beslutning, som ethvert brud med folkekirken ville være, og dertil forklarer han i artiklen, at mange af de kirkebrud og nystiftelser ikke har ført til et holdbart og frugtbart resultat.

Meget af kritikken som Vigilius fremsatte igennem sine forelæsninger, oplæg og artikler blev videreført af Københavnerkirken, hvoraf flere af initiativtagerne havde direkte forbindelse til Vigilius, hvad enten det var en personlig eller arbejdsmæssig relation. Især afsnittet om ordinationsproblematikken, som står i debatoplægget ligner meget den kritik, som fik Vigilius til at drage den konsekvens, at han ikke deltog i ordinationsgudstjenester i folkekirken³²⁹. På trods af enigheden mellem initiativtagerne til dannelsen af Københavnerkirken og Vigilius, som få år forinden havde tilkendegivet, at han de seneste år havde bevæget sig i en retning af at betragte frimenighed eller –kirke-løsningen som værende *tilrådelig*³³⁰, tilsluttede Vigilius sig ikke frimenigheden. Årsagen hertil er ikke offentliggjort, men med Vigilius'

³²⁷ Bartholdy, Henrik, Albertslund, m.i. til BJ, 2016.05.04. BJ.

³²⁸ Vigilius 1998: 76; Kofod-Svendsen 2014: 243

³²⁹ Kofod-Svendsen 2014: 461

³³⁰ Vigilius 1998: 70

kritiske indstilling overfor WCCC, som Københavnerkirken var meget inspireret af, og hans kritiske indstilling overfor brug af rytmisk musik³³¹, hvilken Københavnerkirken ikke delte, foreligger forklaringen i hvert fald til dels.

På samme måde, som Københavnerkirkens initiativtageres kritik på mange måder inspireret af den kritik, som Vigilius i adskillige år havde fremsat, så var Grunnet, som tidligere beskrevet, meget inspireret af Kierkegaards kritik af folkekirken, som han hovedsagelig offentliggjorde igennem tidsskriftet 'Øieblikket'. I sin afhandling om den evangelisk-lutherske Frikirke skriver N. E. Grunnet om Grunnet: *"Uden tvivl har Grunnet selv skaffet sig indgaaende kendskab til Kierkegaard, og at han har følt, at dannelsen af frikirken måtte være kongenial med Kierkegaards ånd, derom vidner, hvad frikirkens tradition fortæller, at Grunnet efter oprettelsen af sin menighed besøgte Kierkegaard for at fortælle ham det³³², Kierkegaard, der lå syg, skal hertil blot have svaret: "Nå"."*³³³. Det faktum, at Vigilius ikke tilsluttede sig Københavnerkirken, på trods af, at den på mange måder var *kongenial* med hans egen kritik, kan forstås som hans "Nå" til frimenighedsdannelsen.

6.4.3.1 Personlige knubs

Blandt begrundelserne for dannelserne af den evangelisk-lutherske Frikirke og Københavnerkirken forekommer ikke de personlige anliggende, som måtte have været i klemme, for Grunnet og Grønæk. N. E. Grunnet skriver, at sognepræsten Rørdam så stort i Grunnet og ønskede at få ham udsendt som hedningemissionær igennem DMS, som var tilknyttet folkekirken. Grunnets udsendelse blev dog aldrig til noget. For det første turde DMS ikke påbegynde en selvstændig missionsvirksomhed³³⁴, men i stedet

³³¹ I 1986 udtrykte Vigilius, stærkt i forbindelse med et ønske fremsat af KFS' landsudvalg, at sang og musik i en kristen sammenhæng ikke måtte være til underholdning, men være bærer af lovsang til Guds ære. Denne holdning og denne diskussion er ikke redegjort for i denne afhandling, se Kofod-Svendsen 2014: 244

³³² Grunnet 1958: 20

³³³ Grunnet 1958: 57 – fodnote 63

³³⁴ Grunnet 1958: 4

ønskede de at støtte andre, og for det andet opstod der konflikter mellem ham og en af DMS bestyrelsesmedlemmer, sognepræsten Blædel³³⁵. Rørdams planer gik således i vasken og ligeledes Grunnets, dog at hans indre kald til hedningemission havde ændret sig i løbet af det prøveår, hvor han rejste rundt som missionær i Danmark.

Som redegjort for, tidligere i afhandlingen, ansøgte en af Københavnerkirkens initiativtagere og senere præst, Grønbæk, om ordination i folkekirken, hvilken, lignende Grunnets udsendelse, gik i vasken grundet uenighed med en repræsentant for Den Danske Folkekirke.

Disse to tilfælde vidner om, at både Grunnet og Grønbæk oplevede, på egen krop, at blive forkastet af repræsentanter for Den Danske Folkekirke. Det er derfor ikke utænkeligt, at disse hændelser har været medvirkende til de nye menighedsdannelser.

³³⁵ Grunnet 1958: 10

7 Konklusion

Som påvist i afhandlingen, så gør det sig gældende, at kritikken og anskuelsen af problemerne i folkekirken, hos N. P. Grunnet, N. O. R. Vigilius og initiativtagerne til Københavnerkirken, alle sammen har en teologisk principiel karakter. De konsekvenser som det, som kritiseres måtte have, begrundes hos alle i de nytestamentlige formaninger om at lægge afstand til, holde øje med og ikke have noget at gøre med dem, som enten forkynder *'et andet evangelium'*³³⁶, er i modstrid med apostlenes overlevering³³⁷ eller lever utugtigt³³⁸. På trods af at der er en del ligheder i ansuelsen og kritikken hos dem alle, så udgør forskellene en væsentlig del af forklaringen på, hvorfor de endte i forskellige løsninger på problemet.

Grunnets største anfægtelse ved folkekirken fandt sted ved nadverbordet, hvor 'Guds børn' spiste og drak sammen med 'Guds fjender'. Grunnet går endda så langt, som at kalde dette for værende *"til Dom for de Troende, efterdi Herren har forbudt det"*³³⁹. Grunnets brud med folkekirken, var derfor ikke blot med læren, men et forsøg på at fjerne de troende fra folkekirken.

Vigilius kritiserede, som påvist, adskillige problemer med folkekirken, men grundtonen var det, som optog ham mere end noget andet, nemlig at den havde et bibelsyn, som gjorde, at den bevægede sig bort fra Guds ord, hvilket kom til udtryk i de bibelstridige forordninger og den pluralistiske forkyndelse. Vigilius brød ikke med folkekirken på grund af dette, men tog afstand fra den, ved ikke at deltage i ordinationsgudstjenester.

Kritikken, som Vigilius repræsenterer lå til grund for noget af den kritik, som udformedes i debatoplægget, som blev udgivet af initiativtagerne til Københavnerkirken. Tonen i kritikken som de fremsætter, er dog noget mere konkret og kontant end den, som Vigilius udtrykte. Initiativtagerne var villige til

³³⁶ Gal 1,6-10

³³⁷ Rom 16,17

³³⁸ 1. Kor 5,1-13

³³⁹ Grunnet 1898: 5

at tage en konkret konsekvens og lægge afstand til biskopperne, i overensstemmelse med deres forståelse af de nytestamentlige formaninger om de kristnes ansvar overfor vranglærere.

Anden del af svaret på, hvorfor disse tre endte i forskellige løsninger findes i, hvordan de, hver især forstod sig på hvad det vil sige at være en kirke og hvilken funktion den har. Disse forståelser ligger for alle tres vedkommende i forlængelse af den kritik, som de fremsatte.

Grunnets ønske med dannelsen af den evangelisk-lutherske Frikirke var, at skabe en menighed, hvor de troende kunne samles, uden ugudeliges medvirken. Formålet med menigheden var at skabe en hellig og gudfrygtig menighed, som ikke kunne ende i samme tilstand, som den, som han havde oplevet problematisk ved folkekirken.

Ligeledes, som Vigilius forholdt sig meget principielt og overordnet til de konkret bibelstridige problemer, som han påpegede i folkekirken, således forholdt han sig til definitionen af kirken, som værende betegnelsen for alle Messias-troende. Vigilius' definition af kirken gjorde det muligt for ham at anse sig selv og andre kristne, for værende en del af den usynlige kirke, uden nogen form for disharmoni. Han kritiske indstilling overfor folkekirken og andre var funderet i deres synlige væren.

Kirkeforståelsen, som kommer til udtryk hos initiativtagerne til Københavnerkirken, er i høj grad defineret af de synlige kendetegn ved kirken. De anser ikke folkekirken for værende enten 'en sand Kristi kirke' eller 'løgnkirken', men forholder sig til de enkelte menigheder og deres hyrder og tilsynsmænd. Deres konsekvens, som var afstandslægning til de danske biskopper, indebar derfor ikke et brud med folkekirken, dens medlemmer eller dens præster. I debatoplægget udtrykkes et ønske om bevarelse af medlemskab i folkekirken og fortsat samarbejde med 'bibeltro præster'.

Disse tre teologisk principielle kritikere af Den Danske Folkekirke, som ved første øjenkast ligner hinanden er, på trods af at være bygget op omkring mange af de samme argumenter, væsentlig forskellige fra hinanden. Ligeledes er løsningerne: Den evangelisk-lutherske Fri-kirke, brød helt fuldstændig med folkekirken; Vigilius forbliven i folkekirken, men fastholdende en kritisk indstilling og med et stort engagement i Luthersk Missionsforening og til sidst den evangelisk-lutherske frimenighed, Københavnerkirken, med et ønske om at opretholde en god relation og samarbejde med dem, der måtte være

uenige i nødvendigheden af et brud med biskopperne. Tre væsentlig forskellige løsninger, som alle repræsenterer de forskellige anskuelser og definitioner af det, som de anså som værende problemet og af deres ekklesiologiske selvforståelse.

8 Bibliografi

- Ambrosen, Thorkil, Jens Aage Andersen, Henrik Bartholdy, Claus Sode Grønbæk, Jens Bruun Kofoed, Nicolai Techow, Mikkel Vigilius. 2000. *En ny menighed – En ny mulighed – initiativ til dannelse af en evangelisk luthersk frimenighed i København*. København, Danmark: Eget forlag.
- Braoudakis, Paul. 2000. *An Inside Look at Willow Creek Community Church*. Barrington, Illinois: Willow Creek Association.
- Elmelund Petersen, Carsten, Kurt Christensen, Jens Ole Christensen, Ellen Kappelgaard, Flemming Baatz Kristensen, Johan Schmidt Larsen. 1996. *Kærligheden glæder sig ikke over uretten!*. Fredericia, Danmark: Udgivet af 'de otte'.
- Espersen, Preben. 1993. *Kirkeret Almindelig del*. Gentofte, Danmark: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Grunnet, Niels Eric. 1958. *N.P. Grunnet og Den evangelisk-luthersk Frikirke i Danmark*. Danmark: Eget forlag.
- Grunnet, Niels Eric. 1960. "Frikirke som princip – Grunnets frimenighed". In *Et kirkeskifte – studier over brydninger i dansk kirke- og menighedsliv i det 19. århundrede*, ed by. Hal Koch, 186-196. København, Danmark: G. E. C. Gads forlag.
- Grunnet, Niels Pedersen. 1857. *Nogle Sandheds Vidnesbyrd imod Læren om Omvendelse efter Døden*. København, Danmark: Eget forlag.
- Grunnet, Niels Pedersen. 1860. *Hvad lærer Den evangelisk-lutherske Fri-kirke?* København, Danmark: Eget forlag.
- Grunnet, Niels Pedersen. 1862. *Opbyggelses-Skrift om Det fuldkomne Gode, forhen bekendt under Navnet Den tyske Theologie*. København, Danmark: Eget forlag.
- Grunnet, Niels Pedersen. 1888. *Hvad er en Lutheraner? eller hvorfor kalder du dig luthersk?*. København, Danmark: Eget forlag.
- Grunnet, Niels Pedersen. 1898. *Sendebrev til de Troende i Adspredelsen*. København, Danmark: Eget forlag.

- Haahr Andersen, Børge. 2001. "Niels Ove Rasmussen Vigilius - 70 år". In *Teologi med hjertet: Festskrift af Niels Ove Vigilius*, ed by. Lars Jensen, Peter Olsen og Jens Jørgen Rasmussen, 11-24. København, Danmark: Dansk Bibel-Institut.
- Knudsen, Holger. 1984. *de hellige – erindringer om de gudelige forsamlinger og Indre Mission socialhistorisk set*. Aalborg, Danmark. Aalborg Universitetsforlag.
- Kirkegaard, Søren. 2009. "Øieblikket 1-10". In *Søren Kirkegaards skrifter*, ed by. Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Graff, Johnny Kondrup, Tonny Aagaard Olesen og Steen Tullberg, 125-168; 183-317; 341-411. København, Danmark: Gads Forlag.
- Koch, Hans Ludvig Schiølderup Parelius. 1898. *Fra Grundtvigianismens og Den Indre Missions tid 1848-1898*. København, Danmark. Universitetsboghandler G. E. C. Gad.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2014. *Teologi og Konsekvens - Niels Ove Rasmussen Vigilius' teologiske virke med særligt henblik på bibelsyn, kirkesyn, konfessionstroskab, karismatik og samarbejde på den kirkelige højrefløj i sidste halvdel af det 20. århundrede*. København, Danmark: Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Lausten, Martin Schwarz. 1987. *Danmarks kirkehistorie*. Viborg, Danmark: Gyldendal.
- Lausten, Martin Schwarz. 1997. *Kirkehistorie. Grundtræk af Vestens kirkehistorie fra begyndelsen til nutiden*. Frederiksberg, Danmark: Forlaget ANIS.
- Lausten, Martin Schwarz. 1999. *Kirkens historie i Danmark. Pavekirke · Kongekirke · Folkekirke*. Århus, Danmark: Landforeningen af Menighedsrådsmedlemmer FORLAGET.
- Larsen, Emil. 1965. *Historiske studier over kirkelige og frikirkelige brydninger i sidste halvdel af det 19. århundrede med særlige henblik på Fredrik Fransons besøg i Danmark 1884-85*. København, Danmark: Tro og liv.
- Larsen, Kurt E.. 2007. *Fra Christensen til Krarup: Dansk kirkeliv i det 20. århundrede*. Fredericia, Danmark: Kolon.
- Luther, Martin. 1966. "Deutsche Messe und Ordnung des Gottesdiensts". In *Luther deutsch - bd. 6 Kirche und Gemeinde*, ed by. Kurt Aland, 86-102. Stuttgart, Tyskland: Ehrenfried Klotz Verlag.
- Luther, Martin. 1980. *Luthers Skrifter I Udvalg Bind II - Skrifterne om Kirke og Gudstjeneste*, ed by. Regin Prenter. Århus, Danmark: Forlaget Aros.

- Luther, Martin. 1982. *Martin Luther: Skrifter i udvalg: Om kirkens babyloniske fangenskab*, ed by. Ivar Engel Jensen. København, Danmark: Credo Forlag.
- McGrath, Alister E.. 1994. *Christian Theology: An introduction*. Oxford University, England: Blackwell Publishers Inc.
- Michael, Walter Johannes. 1954. "Den evangelisk-lutherske frikirke". In *Danmarks Frikirker - bd. 4*, ed by. Dr. Phil F. Bredahl Petersen, 225-255. København, Danmark: Evangelieforlaget.
- Neiiendam, Michael. 1927. *Frikirker og sekter*. København, Danmark: G. E. C. Gads forlag.
- Neiiendam, Michael. 1959. *Hvem tror hvad? – Lommeviser i folkekirkelige, frikirkelige og sekteriske samfunds lære*. København, Danmark: G. E. C. Gads forlag.
- Nørgaard-Højen, Peder. 2000. *Den Danske Folkekirkes bekendelsesskrifter: Tekst og oversættelse*. København, Danmark: Forlaget ANIS.
- Rasmussen, Niels Ove. 1979. *C.O. Rosenius - Guds udvalgte redskab*. København, Danmark: Evangelisk luthersk Missionsforening.
- Thomsen, Niels. 1997. *Registreret partnerskab, samliv og velsignelse - Rapport fra et af biskopperne nedsat udvalg vedrørende kirkelig velsignelse af registreret partnerskab*. Århus, Danmark: Århus Stift.
- Valen-Sendstad, Aksel. 1996. *Troens fundamenter: Dogmatiske hovedspørgsmål i lys av bibelsk ontologi*. Århus, Danmark: Forlaget Kolon.
- Vigilius, Mikkel. 2005. *Kirke i kirken - Luthersk vækkelseskristendom - fra kirkelig bevægelse over organisation til kirkeligt opbrud*. Hillerød, Danmark: LogosMedia.
- Vigilius, Niels Ove. 1981. "Hvad lærer Bibelen og bekendelsen om kirken og embedet". In *Vejen mellem afvejen*, by Niels Ove Rasmussen Vigilius, 111-139. København, Danmark: Dansk Bibel-Institut
- Vigilius, Niels Ove. 1991. "Kirkens embede, apostolatet og det almindelige præstedømme". In *Hvad er vort budskab?* by. Niels Ove Rasmussen Vigilius, 195-217. København, Danmark: Dansk Bibel-Institut

Vigilius, Niels Ove. 1996. "Den folkekirkelige situation - hvor går vejen frem? ". In *Missionsfolk og Folkekirke - Seks bidrag til debatten*, ed by. Claus L. Munk, Birger Reuss Schmidt og Mikkel Vigilius, 9-46. Hillerød, Danmark: Dansk luthersk Forlag.

Vigilius, Niels Ove. 1998. "Vejen frem for Jesu Kristi kirke i vort folk". In *De kirkelige konsekvenser af folkekirkens læremæssige krise*. Danmark: Forlaget Kolon og Dansk Bibel-Institut, samt forfatterne.

Hjemmesider, aviser, blade, magasiner og tidsskrifter

Budskabet, udg. af LM. Oprettet i 1865 af Chr. Møller med navnet Budskab fra Naadens Rige

Haahr Andersen, Børge. 2001. "Willow Creek – udfordringer og faldgruber". Nr. 4 Årg. 137

Hadberg, Henrik. 2001. "Willow Creek – hvad er det? ". *Budskabet*. Nr. 2 Årg. 137

Thranholm, Iben. 2000. "Salige er de som hører Guds ord og bevarer det". *Budskabet* Nr. 2 Årg. 136

Kofod-Svendsen, Flemming. 2001. "Folkekirke – valgmenighed – frimenighed – frikirke". *Budskabet* Nr. 6 Årg. 137

En Røst i Ørken, Et Maanedsskrift fra den evangelisk-lutherske Fri-Kirke i Danmark.

Grunnet, Niels Pedersen. 1859. "Forholdet imellem Christi Kirke og dens Fjender". *En Røst i Ørken* Nr. 5 Årg. 4

Grunnet, Niels Pedersen. 1859. "Tager Eder ivare for Pharisæernes og Saddukæernes Surdeig. (Matth. 16,6)". *En Røst i Ørken* Nr. 7 Årg. 4

Grunnet, Niels Pedersen. 1860. "Daabens Sakramente. ". *En Røst i Ørken* Nr. 2 Årg. 5

Grunnet, Niels Pedersen. 1861. "Hvad Deelagtighed har en Troende med en Vantro? ". *En Røst i Ørken*.

Kristeligt Dagblad, fork. KD.

Clausen, Bent. 2005. "Frimenigheder huser mange medlemmer af folkekirken". on <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/frikirker-huser-mange-medlemmer-af-folkekirken>

Kiil Sørensen, Leif. 2000. "Næse til Kirkeministeriet". on <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/n%C3%A6se-til-kirkeministeriet>

Kragelund, Bent. 1985. "Luthersk frikirke deler bekendelse med Folkekirken". *Kristeligt Dagblad*. 16.07.1985

Pedersen, Marianne. 2010. "Københavnserkirken: Vi vil være Guds forstærker". on Kristendom.dk <http://www.kristendom.dk/menigheder-i-v%C3%A6kst/k%C3%B8benhavnserkirken-vi-vil-v%C3%A6re-guds-forst%C3%A6rker>

Sørensen, Kim. 2007. "Det kristne budskab har det skidt i folkekirken". on <http://www.kristendom.dk/guide-til-folkekirken/det-kristne-budskab-har-det-skidt-i-folkekirken>

IXΘΥΣ, Menighedsfakultetets Studenterblad

Larsen, Kurt E. 1998, "Lidt om Rosenius... ". *IXΘΥΣ* Nr. 2 Årg. 25

Vigilius, Mikkel. 2000. "Vækkelsesbevægelserne og folkekirken i Danmark". *IXΘΥΣ* Nr. 3 Årg. 27

Luthersk Kirke, KIRKE-NYT for Den evangelisk-lutherske Frikirke i Danmark, fork. LK

Lyrstrand, Vagn. 2005. "Frikirke: 1855-2005". *Luthersk Kirke* Nr.5-6 Årg. 55

Ny Mission, udgivet af Dansk Missionsråd

Mogensen, Mogens S. 2013. "Københavnserkirken – en frimenighed med relationer til Luthersk Mission". *Ny Mission* Nr. 24.

Tro og Mission, udg. af LM. Afløst *Missionsvennen* 1. jan. 2001.

Stidsen, Flemming. 2001. "Inspiration fra Willow Creek", "En lille idé der voksede", "Kirke for kirkefremmede". *Tro og Mission*. Nr. 4 Årg. 101

Kirkeministeriets hjemmeside. 2016. "Andre trossamfund"

<http://www.km.dk/folkekirken/andre-trossamfund/trossamfund/godkendelse/>